

politički
ZATVORENIK

GODINA XII. - VELJAČA 2002. CIJENA 15 KN

BROJ **119**

**Istarski korijeni
Kumičićeva
pravaštva**

**Ivičević o
boljševičkom
nasrtaju na Maticu
hrvatsku**

**Prilozi za biografski
leksikon hrvatskih
političkih uznika**

**Rat UDBE protiv
hrvatske emigracije:
pitanja bez odgovora**

VLADA NEKOM MAJKA, A NEKOMU MAĆEHA

Hrvatski saborje 29. studenog 2002. donio boljševički zakon kojim se znatno umanjuju prava hrvatskih političkih zatvorenika. Svaki se građanin čudi kad čuje da taj zakon djeluje retroaktivno. Jest, Hrvatsko društvo političkih zatvorenika podnijelo je Ustavnom судu Prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti toga zakona, koji je Ustavni sud već početkom siječnja dostavio Vladi Republike Hrvatske na očitovanje, a Vlada, koja je i odgovorna za taj boljševički zakon, ima prešnijih poslova.

Događa se, istina rijetko, da neki sudci odbijaju tužbe ne obazirući se na činjenicu da je država prema političkim zatvorenicima dužnik. Istina, ima predmeta u kojima su naši članovi tužbe pisali sami i na sudu se sami zastupali, pa su u odnosu na drugu stranu imali "slabije karte", jer nije dovoljno biti u pravu, nego tijekom postupka treba znati istaknuti tvrdnje koje su bitne i koje bi istaknuto odvjetnik. Čujemo da su neke tužbe odbijene i većinom su tužitelji bili bez odvjetnika, pa su zdvojni i odmah se nakon prvog udarca povlače. Ne smije se rezignirati. Potrebno je odmah se obratiti odvjetniku i Društvo obavijestiti. Izgubljena bitka nije izgubljen rat. Mi ćemo na koncu sigurno pobijediti i naučiti ovu vladu da njezine boljševičke metode u Europu ne vode!

Već sam dosta govorio o tome kako ova Vlada uskraćuje prava onima koji su se žrtvovali za hrvatsku samostojnost, ali ima sluha za one koji su bili protiv te hrvatske samostojnosti i borili se za srbski zagrljaj. Lažno predstavljajući te i takve borcima za ovu Republiku Hrvatsku, umislili su si oni koji su za vrijeme Drugog svjetskog rata bili internirani ili po logorima, da i oni imaju pravo na priznanje statusa hrvatskog političkog zatvorenika pa se, suprotno Zakonu o pravima bivših političkih zatvorenika, uz asistenciju svog udruženja, zloglasnog SUBNOR-a, sada zakrabljenog u SAB, prijavilo više od dvije tisuće takvih navodnih hrvatskih zatvorenika. **Oni** su, kao žrtve fašističkog terora od 1945. stalno uživali povlastice, dobivali bolja radna mjesta i svoj cijeli život lagodnije živjeli, nego drugi građani, pa između takvih i nas nije uopće moguća usporedba. Sad će biti zanimljivo promatrati kako će ova Vlada rješiti te zahtjeve, kad znademo da ni domobranima nije priznato zarobljeništvo kao političko uzništvo. A kad se sjetimo argumenata ministra Vidovića, da Đuro Perica i Marko Veselica hoće na svoju saborsku mirovinu još i povlasticu kao bivši politički zatvorenici a da povlastica na povlasticu ne može... Povlastice ovih žrtava fašističkog terora, za razliku od žrtava komunističkog terora, izgleda, mogu se više nego dvostruko naplatiti, ako su na vlasti reciklirani komunisti.

*Jure KNEZOVIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika*

politički **ZATVORENIK**

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

PREDsjEDNIK DRUŠTVA

Jure Knezović

UREDNIČKI ODBOR GLASILA

Višnja Sever, Andrija Vučemil, Ljubomir Brdar, Zorka Zane, Jure Knezović

OVAJ BROJ UREĐIO

Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Masarykova 22/IV.
tel: 01/48 72 433, fax: 01/48 72 466

PRIJELOM TEKSTA I TISAK

»MINIPRINT« Varaždin, T. Ujevića 32

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

Žiro račun: 30101-678-75868
***

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi
suradnje i preplate tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.
***

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn
***

WWW:<http://www.hdpz.tel.hr/hdpz/>

Slika na naslovnoj stranici: Eugen Kumičić, hrvatski književnik (1850.-1904.)

Slika na posljednjoj stranici: Kraljski Dalmatin, prve novine na hrvatskom jeziku (1806.)

BOSNA, DA 'PROSTIŠ...

"Bosna, da 'prostiš, jedna zemlja imade: i hladna i gladna, iposnaibosaiktomujoš, da 'prostiš, prkosna od sna", pjeva je ne tako davno jedan hrvatski pjesnik. Bosna je s Hercegovinom tada za Hrvate bila neprijeporno hrvatska zemlja, zemlja tužne i teške prošlosti, ali - činilo se - posve jasne budućnosti. Zagrljena maticom Hrvatskom, nije imalo kamo drugo, nego vratiti se izvorima. Od tada se puno izmijenilo. Hrvatskaje postala državom, a njezin nekadašnji dio, Bosna i Hercegovina, možda nikad nije bila dalje od nje. U isto vrijeme dok su na ratištima u Republici Hrvatskoj slavljenе veličanstvene pobjede, u Bosni smo doživljavali tragične poraze. Posljedice su bjelodane: Hrvati napuštaju Bosnu.

Hrvatski problem Bosne danas je ne samo besmisleno svoditi na razgovor samo o tome, tko je za današnju situaciju kriv (ili tko je manje nedužan). Jer, taj razgovor će se najčešće svesti na traženje izgovora za pasivnost, za ignoriranje realnosti ili za raskapanje nezaci-jeljenih rana. Pitanje odgovornosti može se i morat će se postaviti u historiografskim ras-pravama. Danas je, međutim, potrebno spasiti što se spasiti dade: spasiti ostatke ostataka hrvatstva Bosne.

No, u nas se to ne čini. U nas se diže hajkakad se, makar iz kalkulantskih razloga, iz pro-računa glavnoga grada dodijele sirotinjska sredstva za obnovu par kuća u srpskom entitetu daytonske BiH. Predsjednik države opušta se u razgovoru s vlasnicima luna-parkova, dok tisuće i tisuće bosanskohercegovačkih Hrvata strahuje u tuđim domovima, znajući da se u vlastite ne mogu vratiti. Predsjednik sa zanimanjem razgleda dalekoistočne znamenitosti (kad ga već nisu pozvali na ženidbeno slavlje u Nizozemskoj, zemljici u kojoj je na-ciji osvetlao obraz!), osjećajući im se bliže nego Hrvatima u Srednjoj Bosni. Vlada iz, doduše shvatljivih razloga, odvaja znatna sredstva za obnovu mostarskoga Starog mosta, ali se istodobno krate sredstva za hrvatsku komponentu vojske Federacije, ne bi li se Hrvati osjetili posve razoružanima, kad njihovi sunarodnjaci napuste vojsku i krenu, trbuhom za kruhom, u Novi Zeland ili Australiju. Svi šute o najtežem nacionalnom prob-lemu.

Šuti i tzv. hrvatska javnost. Intelektualci se ne oglašavaju. Šute i oni koji su tako zabri-nuti zbog australskih Aborigina i Bušmana iz Kalaharija (da ne govorimo o nasukanim kitovima i izgladnjelim dupinima!). Nema "foruma", nema "inicijativa", nema "pok-reta": bosanskohercegovački su Hrvati prepušteni sami sebi i možda se nigdje nemaju razloga osjećati tako nedobrodošlima kao u Hrvatskoj, zemlji koju su uvijek bezrezervno smatrali svojom i za koju su uvijek, u svakom ratu, pa i ovome posljednjem, dali obilnu žrtvu...

Bosna, da 'prostiš? A kad se jednom priberešmo, pitat ćemo hrvatsku Bosnu da nam op-rosti. Samo, čini se da tada tamo ne će biti nikoga da nam otpusti grijeha...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

A GDJE SU LJUDSKA PRAVA? 2

Jure KNEZOVIĆ

NOVI HRVATSKI BLEIBURG

ZAČET U CAFE DEN HAAG (6.) 8

Mato MARČINKO

IZBORNA SKUPŠTINA HDPZ-a

PODRUŽNICA VARAŽDIN. 11

Josip Ljubomir BRDAR

PRIZLOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON

HRVATSKIH

POLITIČKIH UZNika (I.) 13

Jozo IVIČEVIĆ

ISTARSKI KORIJENI

KUMIČIĆева PRAVAŠTVA 21

Ivan GABELICA

MOJA SJЕĆANJA 26

Vladimir Vražić

PARTIZANSKI ZLOČIN NAD

PLAVOM DIVIZIJOM 27

Ivan VUKIĆ

TRI DIMENZIJE ZLOČINA 29

Jure KNEZOVIĆ

VUKUŠIĆEV RAT UDBE PROTIV

HRVATSKE EMIGRACIJE 32

Tomislav JONJIĆ

TEŠKO SHVATLJIVA

POVRŠNOST 37

Tomislav JONJIĆ

PREDĆIRILOMETODSKO

PODRIJETLO GLAGOLJICE I

GLAGOLJSKOGA

BOGOSLUŽJA (12.). 40

Mato MARČINKO

A GDJE SU LJUDSKA PRAVA?

Jedanaestog rujna 2001. mnogima se sledio pogled ijeza ihje obuzela. Je li to moguće, pitali su se ljudi i zašto je to učinjeno. O tome se mnogo pisalo. Najuavljenje svjetsko jedinstvo protiv terorizma, a Papaje tražio da u igri bude i pravda. Koliko je potrebno uključiti Pravdu, to mi, bivši politički uznici, dobro znademo. Mi znademo da je bez pravde samo kazna i osveta u ovisnosti, a to je spirala u pakao. Kao žrtve osjetljivi smo na nasilje, pa sigurno ne možemo prihvati izmišljanje prava kako jačemu odgovara, nego tražimo da za sve bude isti zakon i isti uvjeti. Jači se treba zadovoljiti pobjedom i osigurati pravedan mir, a ne činiti osvetu, jer je osveta Božja, a ne ljudska, bez obzira na to koliko je pobjednik jak.

Nema budućnosti bez pravde!

Nije mi nakana braniti talibane, jer su oni tirani koji su ukunuli sve ljudske slobode. Pitanje je što se događa s Amerikom, koja te talibane ne sudi u Afganistanu po važećim zakonima, nego ih bez međunarodnopravne osnove odvozi u vojnu bazu, koja k tome nije ni teritorij Sjedinjenih Država, nego se nalazi na Kubi, pa ih uz to predsjednik **Bush** označava "nezakonitim borcima" i stavlja izvan zakona. Može li to predsjednik jedne države činiti nad tuđim državljanima, pa makar bili talibani? Uvjeti života i postupak prema 158 zatočenika, koliko ih ima u Guantanamu dok nastaje ovaj tekst, izazvali su oštре kritike udrug za ljudska prava, nekih vlada i čelnika međunarodnih organizacija. U Hrvatskoj nismo čuli prosjeda, iako postoji i hrvatski Amnesty international. Mi, koji smo proživjeli stanje stavljanja izvan zakona, nad nama se vršio državni teror a da nije Zapad pitao kako to tamo izgleda s ljudskim pravima, osjetljivi smo upravo na kršenje ljudskih prava i bahatost odredi-

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

vanja zakona po svojoj trenutnoj mjeri. Što je uzrok ovih nesreća i može li se izbjegći budućnost punajeze?

Ništa nije slučajno, ni Afganistan kao žarište islamskog ekstremizma, ni **Bin Laden** kao vođa tog ekstremizma, niti suprotstavljanje Zapadu, pa ni ponašanje tog Zapada. Nakon propasti komunističkih vlada, nestali su Zapadu neprijatelji. Nekako u isto vrijeme, prije desetak godina, CIA je objavila za ovo stoljeće ratove civilizacija, a prije svega rat Islam protiv Zapada. Danas se kao lajtmotiv za potvrđivanje agresivnosti Islam stalo provlači "Sveti rat", Džihad. Stvarno, "za Boga se truditi", kako doslovno glasi prijevod toga pojma, je obveza muslimanske zajednice, a po potrebi može se manifestirati i kao oružana borba. Militantne islamske grupe uistinu su na svoje zastave ispisale džihad kao rješenje, ali za legitimiranje svojih terorističkih vjer-

skih akcija. Mi, koji ne želimo ponovno krvoproljeće na našem etničkom prostoru, moramo se zapitati kad su vodeći muslimanski teolozi na našim medijima održali forum, u kojem bi razjasnili i kršćanima i muslimanima daje obveza oružanog džihada isključivo za slučaj obrane. Njihov je duhovni i moralni zadatak bio obilježavanje terora militantnih islamista kao izrazito neislamskog čina. A to, nažalost, nisu učinili.

Stalno isticanje Zapada, da je islam agresivna religija doživljava se u islamskom svijetu kao podmuklost. U islamskih spisima barata se s obrnutim argumentima protiv Zapada. Tamo se to temelji većinom na povijesnim činjenicama, počevši od križarskih ratova preko uništenja i progona muslimana i Židova iz Španjolske, do kolonijalnog doba i stvaranja Izraela (što oni smatraju neokolonijalističkim proizvodom Zapada) i imperijalistički definirane izrabljivačke gospodarske politike koju provodi Zapad uz pomoć poslušnih vlada na Bliskom istoku. Također stalno miješanje u

Taliban na silu šiša građanina

unutarislamske odnosno unutararabske poslove s hegemonijalnim zahtjevom SAD nad cijelim svijetom, što se posebno nakon Kuvajtskog rata dade zaključiti, pripada tome stavu. Kao jedan od glavnijih argumenata ugroženosti muslimana, a posebno u arapskom svijetu, ističe se kao posljednji inkvizicijski akt, srpski pokolj muslimana u Bosni. Posjetočem strahu od islamskog svijeta na Zapadu, stoji nasuprot strah od stalne opasnosti sa *Zapada*, na Bliskom istoku.

I Hrvatska je na razmeđu sukoba

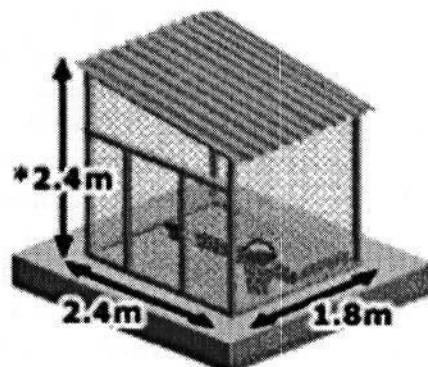
Mada se spominje Zapad i Bliski istok, nismo ni mi daleko. Štoviše, vidjeli smo da naša Bosna i u ovim svjetskim razmjerima igra ozbiljnu ulogu. Bolni rat koji smo, zaslugom KOS-a, na obadvije strane preživjeli, garniranje džihadom. Onim dragovoljcima koje je pozvao **Alija Izetbegović**, a koji se nisu borili protiv Srba, nego protiv Hrvata. A zašto? Sjećamo se Alijinih riječi da će poginuti 100 - 200 tisuća muslimana u srpskom okruženju, ali što se tu može. Time muje ugroženost muslimana bila osigurana, ali u Hrvatskoj, koja ih je preko 400 tisuća udomila i hranila, tamo je bilo potrebno stvoriti ugroženost i stvorena je. Izgubljena je blizina. Nestala je ona sloga koja je postojala između muslimana i katolika, oni su sada izvedeni na put žrtve za obranu islama u budućim eventualnim sukobima Islama i *Zapada*.

Nakon nestanka neprijatelja Istok-Zapad nastala je potreba za novim potencijalnim neprijateljem. Islam koji je tisuću godina prestavljaopasnost opet je aktiviran. Puno bi se postiglo u našim odnosima, kada bi, unatoč različitoj kulturi, naši kon-

takti bili bez nasilja, kad bi naša razračunava) i bilajavna i prožeta željom mira i suživota, ali nabacivanje burekom nije biloutome smjeru nitije šutnja odgovornih opravdana.

E1 Kaida

Davno prije Osame Bin Ladena na prostorima od Turske do Indije boravio je **Said Džamal al-Din Afgani**, filozof, govornik i novinar ujedno. Kako mu ime kaže, bio je Afganistanac. U 19. stoljeću propovijedao je preporod islama (a sjećate se kako su se zvali islamske vjerske novine u Sarajevu?). Njegova djela i propovijedi rezultirala su nastankom Muslimanskog bratstva, a cilj mu je bio ujediniti sve muslimanske države ujedan kalifat, koji bi bio u stanju odbaciti europsku međuovisnost i ponovno uspostaviti slavu islama. Džamal al-Din bio je pre-

Samica u Guantanamu

ma znanosti otvoren i jedno je vrijeme naučavao na najstarijem sveučilištu na svijetu (Egipt, 10. st.) Iz Egipta je protjeran, Britanci su ga u Hajdarabadu strogo kontrolirali. U Rusiji je od cara tražio dopuštenje da može tiskati Ku'ran i druge religiozne knjige. Umro je 9. ožujka 1897. u Nišantašu, ali su njegovi posmrtni ostaci 2. siječnja 1945. preneseni u predgrađe Kabula gdje mu je sagrađen mauzolej.

Prije sto godina bio je dakle čovjek, koji je htio ujediniti i ojačati islam, čovjek učen kojeg su kontrolirali i koji je bio proganjan, a njegova baza bio je Afganistan. Odbacio je materijalizam i ateistički karakter Zapada. U naše vrijeme kod Bin Ladena su također uočljive neke crte slične Afganiju. I on odbacuje materijalistički *Zapad*, želi ojačati islam i baza muje bila Afganistan. Znanost je koristio na veliko iznenađenje *Zapada*.

Logorci u nehumanom položaju

U osamdesetim godinama prošlog stoljeća Bin Laden je iskoristio pomoć SAD, Saudijske Arabije i drugih država u otporu sovjetskim trupama u Afganistanu. Samo za nekoliko godina stvorio sije mrežu El Kaida (Bazu) koja broji između 3.000 i

5.000 članova. Rasprostranjeni su u preko 50 zemalja i povezani najnovijom tehnologijom. U svome panmuslimanskom apelu distancirao se od bilo kakve nacionalne misli. Njegovi članovi sumudžahedini koji su sudjelovali u džihadu protiv Sovjeta, mnogi od njih nastavili su borbu u Kašmiru, Čečeniji, Nagornom Karabahu, Tadžikistanu, Bosni i Hercegovini i Alžиру. Širokospektarna ideologija El Kaide omogućuje njezinim članovima infiltraciju u razne islamske skupine. Posebno su angažirani u islamskim humanitarnim organizacijama.

Sve dok nisu dirnuli u Ameriku, nisu ni za Ameriku ni za Zapad predstavljali neku opasnost niti su ih zvali teroristima. Sada kada su nad Amerikom počinili zločin, najednom se mijenja odnos i počinju ratne operacije čime se ruši talibanski represivni aparat. Oslobađaju se mnogi građani zakrabuljenog Afganistana. Mi promatramo razvoj i prisjećamo se kako smo mi od strane američkih političara prisiljavani oprati, abolirati i kako još sada moramo prioritetno Srbima, našim talibanima, izgrađivati kuće, čak plaćati najamninu, jer su oni naše porušili, pa se nismo imali kamo skloniti. Nama su priječili da istočnu Slavoniju oslobođimo vojnički, a oni su lagano uletjeli u Afganistan. I svi su se članovi Vijeća sigurnosti na brzinu složili, jer su i interesi slični; Francuz je zainteresiran Korzikancu izbiti i drugo oko, a Basku pobrkatи njegovu matematiku, Kinez bi najradije da njegovi muslimani ne dižu glavu i da se zabrani spominjati **Dalaj Lamu**, Rus je uspio da Nijemac na Čečeniji izgubi dušu, a Englez je sit irskog buđenja iz sna. Takoje složena osovina.

Guantanamo

Mi smo opet naivno vjerovali da će Amerika, kao zagovornica vladavine prava, postupati po zakonu i kad pobijeđuje (da ne bismo mislili kako je uvek pobjeđivala, sjećamo se mijoši i Vijetnama), ali smo razočarani postupkom sile. Kao bivše roblje komunističkih i jugoslavenskih vlastodržaca, ne možemo pri-

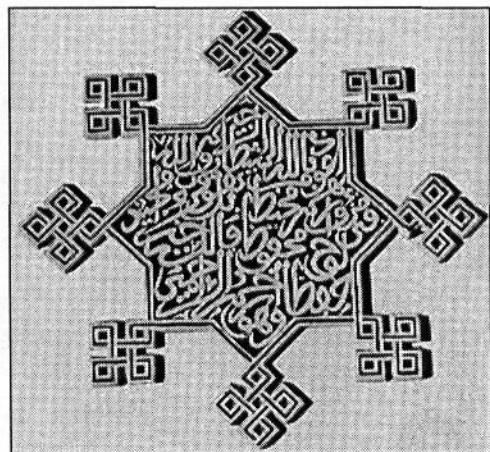
Said Džamal al-Din Afgani

hvatiti da se zarobljenog vojnika cezarски proglašava "nezakonitim vojnikom" i stavlja ga se izvan zakona. Tko tako postupa izravnava se s teroristima, koji također sami kroje zakon i po njemu se vladaju. Mi ne možemo prihvati da se vezanim zarobljenicima stavlja brnjica na usta, samo da ne bi mogli razgovarati sa svojim drugovima i da im se na uši stavljaju zaštitne slušalice, da ne mogu čuti što im možda netko od drugova dobací. Mi ne možemo prihvati da se bez zakonske osnove iz jedne države odvode ljudi u eksteritorijalne vojne baze kao što je Guantanamo, pa ih se tamo hoće suditi po izmišljenim zakonima, jer Guantanamo nije SAD niti ima svoje zakone. To nam jako izgleda na kidnapiranje a to su do sada radili gangsteri.

Ako ih već nisu sudili u zemlji gdje su počinjena djela, onda neka ih posalju u Den Haag, jer su za njih nadležni Uje-

dinjeni narodi čije je Vijeće sigurnosti dalo pravno pokriće za afganistsku akciju. Nepodnošljivo je da su Ujedinjeni narodi servis jedne države pa makar bila i Amerika. To sigurno nije mirna budućnost. Nije mirna ni po položaju u Guantanamu, luci na Kubi u koje su 10. prosinca 1903. usidrio američki ratni brod "Kearsarge" i ispalio 21 plotun iz brodskih topova. Od onda taj kubanski teritorij služi SAD-u kao vojna baza, što je početak napetosti u povijesti između Kube i SAD. U razdoblju između 1903. i 1953. na Kubi su se mijenjale vlade koje su služile američkim interesima i SAD-u, a 1952. sklopljenje bilateralni vojni ugovor. Nakon kubanske komunističke revolucije broj stacioniranog pješaštva dosegao je 5800 i više ljudi. Operacija na Haitima servisirana je iz Guantanama. Za Kubance je vojna baza u Guantanamu ozbiljan problem, ali i Gibraltar je za Španjolce sličan problem.

Tragičanje slučaj Johna Walkera, dvadesetogodišnjeg Amerikanca koji se borio na strani talibana protiv Sjevernog saveza, a ne protiv Amerikanaca, jer ih u Afganistanu nije ni bilo, nego su samo iz zraka bombardirali, i preživio je u krvi ugušenu zatvorsku pobunu u Kala Jagi kod Mazar-i-Šarifa. Prozvod je tipičan za liberalnu Ameriku: potječe iz liberalne obitelji gdje je sve dopušteno, paje tako u Americi prešao na islam i kao 18-godišnjak uputio se u borbu u Afganistan protiv ostataka prosovjetskih snaga u Afganistanu. Za dvije godine sve se promijenilo, ali sada toga mladog čovjeka dovode u Ameriku u zatvor i hoće se na njemu iskaliti. Najmanje glava dolje, a tko je kriv daje promjenio vjeru, da se pridružio talibana? Sve više nasjeza hvata kod toliko demokracije i vladavine prava u jedinoj svjetskoj sili, ali povijest poznaće druga silna carstva, a sva su s gubitkom moralu i pravednosti iščezla. Hoće li Amerika biti iznimka ili će buduće naraštaje hvatati još veća jeza?

Guantanamo u verigama

GOLDSTEINI PONOVNO OSUĐUJU STEPINCA

Vjerojatno je to neka metoda marksističke dijalektike kojom se Goldsteini otac i sin služe u raspravi sa mnom, jer uporno izbjegavaju odgovoriti na moje temeljne prigovore njihovu tretmanu Stepinca, još davnio objavljene u "Glasu Koncila", a umjesto toga proširuju temu i otvaraju nove fronte. Vjerujem da čitatelji proziru tu taktiku te vide da moj temeljni zaključak ostaje ne-

pomaknut: Goldsteini se služe argumentima kojima su se služili na montiranome procesu Stepincu kako bi o njemu donijeli isti pravorijek. Drukčije i ne mogu, jer prisupaju povijesnim događajima s ideološkim, komunističkim predrasudama.

Prije bilo kakva nastavka razgovora s Goldsteinima htio bih ih pozvati da se upristoje te upozoriti da prestanu psovati i

prozivati. Ja kritiziram njihovu historiografiju, upućujem na njihove falsifikate, zgražam se nad njihovim zaključcima, ali ih ne nazivam pogrdnim imenima niti ih moralno diskvalificiram te očekujem isti postupak s njihove strane.

Upozoravam i na činjenicu da su im mnoge tiskovine otvorene - sami su ih imenovali - a da te iste meni odbijaju objaviti odgovore na napadaje. Sve argumente u svoju obranu već su iznijeli u tim tiskovinama, a sada zahtijevaju i od "Glasa Koncila" da im ustupi mjesto. I to je, čini se, karakteristika nove demokracije u Hrvatskoj, koju i Goldsteini izgrađuju.

Odgovorom na njihovu proširenu listu argumenata na vidjelo će ponovno izići značajka njihova postupka.

1. Goldsteini se bune na moj prigovor da o suđenju Stepincu danas formalno kažu ono stoje danas "pristojno" reći, ali to nisu govorili kad je politika to držala "nepristojnim" te mi nude argument da je Slavko Goldstein 1986. "bio prvi čovjek izvan katoličkih crkvenih krugova koji se usudio javno reći daje Katolička Crkva spašavala hrvatske Židove za vrijeme holokausta."

Ne mogu zapravo vjerovati da to čitamo. Prvo, kad "se usudio javno reći" znači daje bio svjestan kako je režim bio izuzetno opresivan, što nije smetalо ni Ivu ni Slavku da i dalje pripadaju Komunističkoj partiji i da vjerno služe tom režimu. U istom dahu prigovaraju Stepincu što nije video daje ustaški režim opresivan i zločinački te što ga nije odmah osudio, i to onako kako su oni zamislili da je trebao.

Druge, do 1986. prošla je 41 godina vjernog Slavkova služenja Partiji, a da se nije "usudio reći" kako je Stepinac bio sramotno suđen i osuđen.

Treće, Slavko Goldstein je 1992. (!) na predavanju u Sjedinjenim Američkim Državama presudo da je Stepinac smjestio štićenike židovskoga staračkog doma na svoje imanje u Brezovici i tako ih spasio, Ivo Goldstein je 1995. priznao daje Stepinac spasio 55 štićenika doma - toliko ih je dočekalo kraj rata - dok ne kaže daje to bilo na njegovu imanju u Brezovici, a obojica u knjizi o holokaustu umanjuju Stepinčeve zasluge za uzdržavanje toga doma (558).

Ivan Meštrović: Stepinac u molitvi

Slavko Goldstein

Možda nije mjesto i vrijeme, ali treba reći i to da se nitko od spašenih štićenika nije pojavio na suđenju nadbiskupu da bi mu svjedočio u prilog, nego su se pisale spomenice o domu, uvijek iskrivljajući činjenice i prešućujući Stepinca.

Četvrti, Slavko Goldstein ne samo daje znao daje režim kojem je služio bio zločinački nego je u intervjuu "Globusu" 11. siječnja 2002. priznao daje i njegova partizanska jedinica činila zločine, ali on već 57 godina prikriva počinitelje.

Kad je riječ o prešućivanju, podatke o manipulaciji S. Goldsteina sa Stepinčevom ulogom u premještanju staračkoga doma iznio sam u izlaganju na simpoziju "Antisemitizam, holokaust, antifašizam", koji je organizirala Židovska zajednica u Zagrebu, što je objavljeno u istoimenom zborniku. No Goldsteini su, među inima, zapriječili da se moj prilog pojavi u engleskom izdanju zbornika. Još jedan egzemplar demokracije, tolerancije, liberalizma i principijelnosti a la Goldstein!

2. Točka2. napisa Goldsteinovihu "Glasu Koncila" vrhunac je drskosti i neosjetljivosti. Umjesto da odgovore na moju kritiku njihovih ključnih stavova, oni čitateljima novina svih biskupija u državi vele da su citirali dokumente koji tobože "govore da je Stepinac s velikim zakašnjnjem počeo shvaćati i nikad potpuno shva-

tio ni osudio zločinački karakter ustaškog zakonodavstva i cijelog sustava uspostavljenog u NDH". Goldsteini također poručuju katoličkim vjernicima u državi daje Stepinac, koga oni odnedavno časte kao blaženika, bio "snažnih strasti i uskog političkog horizonta". Ne bih uopće htio komentirati to sa "strastima", a navodna uskoča Stepinčeva "političkog horizonta" samo je varijacija izjave Stepinčeva tužitelja Jakova Blaževića da Stepinac ne bi bio osuđen da je "bio politički fleksibilniji". Eh, daje samo Stepinac mogao držati na "horizontu" političku i ideološku viziju Komunističke partije Jugoslavije!

Kao potvrdu optužaba da Stepinac "nije shvatio", da je "snažnih strasti" i "uskih horizonta", Goldsteini podvaljuju hrvatskim katolicima djelomično citirane dokumente, izvađene iz povijesnoga i tekstuallnoga kon-

teksta. I u svojim knjigama i u osvrtu na njihovu knjigu u "Glasu Koncila" pokazao sam da nije istina da Stepinac nije "nikad potpuno... osudio zločinački karakter ustaškog zakonodavstva i cijelog sustava uspostavljenog u NDH". Poživam čitatelje da pročitaju str. 272-283 moje nove knjige "Sukob simbola" te da iz usporedbe s interpretacijom Goldsteinovih donesu svoj sud.

Ima još nezaboravnih finesa historijske interpretacije Goldsteinovih. Oni tvrde daje Stepinac "morao znati što se sprema ljudima koje su ustaške vlasti deportirale u logore" i u prilog te tvrdnje navode pisanje ustaškoga lista "Ustaša". Ne vjerujem daje Stepinac imao vremena čitati službeni list svoje vlastite biskupije a kamoli "Ustašu". No taj me argument ponovno asocira na komunističke sudove i na bivšu jugoslavensku publicistiku, koji su tvrdili daje Stepinac kriv što se sastajao s Pavelićem i drugim čelnim

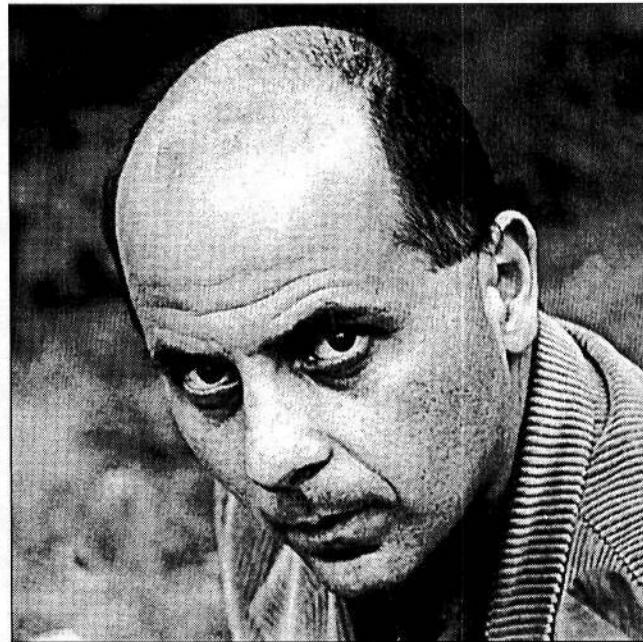
ljudima vlasti, jer "je morao znati" da su oni zločinci. Goldsteini se, evidentno je, stalno vrte oko optužnice komunističkoga suda.

No s Goldsteinima je, očito, nemoguće raspravljati o pravilima povjesne interpretacije. Stoga ih se mora podsjećati na paralele iz njihova života i iz suvremenosti.

Podsjećam i Ivu i Slavku Goldsteina da, koliko je poznato, nisu osudili zločinački sustav u kojem su živjeli i u kojem su sudjelovali s dobrom dozom utjecaja. Jesu li ikada osudili ili barem prozvali one Židove koji su sudjelovali "u sustavu" pripreme optužnice protiv nadbiskupa Stepinca, u njegovu suđenju te u stvaranju javnoga mnijenja crtežima i riječju?

Neki Židovi jesu. Jesu li osudili masovna pogubljenja, mučenja, progone, nasilno iseljavanje, komunističke logore, šikaniranje zbog vjerskih i nacionalnih uvjerenja, itd., itd.? Neki Židovi jesu. Jesu li osudili i osuđuju li brutalne postupke izraelskih vlasti prema Palestincima? Neki Židovi jesu.

Pitao bih također Goldsteine jesu li skandalizirali kako Tony Blair brani pos-

Dr. Ivo Goldstein

tupke američkih vlasti prema afgananskim zarobljenicima u bazi Guantanamo na Kubi? Britanski je premijer svome parlamentu i TV gledateljstvu dokazivao da se prema tim ljudima ne postupa nečovječno, jer im se daje hrana i voda, omogućuju im se šetnje i slične pogodnosti. Blair ne postavlja pitanje o opravdanosti činjenice da su ti ljudi tamo. Američke vlasti

Jure Krišto

**KATOLIČKA
CRKVA
I NEZAVISNA DRŽAVA
HRVATSKA
DOKUMENTI**

1941.-1945.

čak odbijaju dati im status ratnih zarobljenika. Je li se američko javno mnijenje diglo na noge u zaštitu ljudskih prava tih zarobljenika? Mogu li Goldsteini povući neku paralelu i usporedbu između tih argumenata i Stepinčeve molbe da se s nesretnicima u logorima postupa čovječno, da se u njima gleda slika Božja, da se posebno uzmu u obzir djeca, starci, žene, bolesnici?

Možda je to Goldsteinima sve previše komplikirano. Oni se radije zadovoljavaju da, poput Milana Bulajića, Vladimira Dedijera i drugih (srpskih) propagandista, izvlače citate iz rečenica koji zvuče kao potkrepa njihovim političkim i ideološkim predrasudama. Njih ne zanima ostatak dokumenta, njegov povijesni kontekst, njegov položaj u odnosu na druge dokumente i slične pojedinosti koje obično muče savjesne povjesničare.

3. Svoju nesavjesnost i najobičniju "aljkavost" Ivo i Slavko Goldstein dokazuju kad kažu da sam nazvao Stepinca najvećim braniteljem Židova u Europi. Neovisno o tome što osobno mislim, u svojoj knjizi "Katolička Crkva i Nezavisna Država Hrvatska" (318) prenio sam citat Louisa Breiera, predsjednika Udrženja američkih Židova, koji Stepinca upravo tako ocjenjuje i zove. Oni mene, pak, optužuju da iznosim "nargumentirane jednostrane tvrdnje"!

Goldsteini također manipuliraju brojkama, baš onako kako se prakticiralo na ovim prostorima tijekom 50 godina, tj. u poli-

tičke svrhe. Izračunavaju da je Stepinac spasio "oko 300 židovskih" života. Pri tome ne uzimaju u obzir činjenicu daje Stepinac svojim primjerom i javnim nastupom bitno utjecao na stvaranje ozračja u kojima su i drugi spašavali proganjene. Primjerice, Goldsteini i sami kažu daje Dijana Budislavljević mogla spasiti 7.000 kozaračke djece posredovanjem, među ostalima, i "katoličkog Caritasa i nekoliko činovnika Odjela za socijalnu skrb u Ministarstvu udružbe" (324). To zasigurno nije bilo bez Stepinčeva znanja, a vjerojatno i odobrenja. Hoće li Goldsteini upisati Stepinca u zasluguški koji život osim onih 300?! Dajte, kolege, molim vas!

No upravo je dragocjeno kako Goldsteini razotkrivaju svoju komunističku i partizansku vizuru suprotstavljanjem Stepinčeva spašavanja Židova onome partizanskome, za koje tvrde da su spasiili "najviše Židova u NDH" "(oko 4.000)". Drugdje sam pokazao daje kriterij prosudbe Goldsteinovih događaja od 1941. do 1945. upravo pripadnost partizanima: sve stoje vezano s partizanskom borbom, bilo je pozitivno; a sve što nije, bilo je samim time negativno. Bio je to kriterij i jugoslavenske historiografije tijekom 50 godina, a uspostavili su ga komunisti u masovnim suđenjima i progonima tijekom tih 50 godina. Goldsteini su, dakle, morali ponovno osuditi Stepinca ako su htjeli ostati dosljedni.

4. Na kraju, Goldsteini neprestano ponavljaju da sam se osvrnuo samo na jedno poglavlje iz njihove knjige. Obaveštavam ih da sam opširni osvrt poslao "Novom listu", novinama koje su započele napad "njihove strane" na mene, uz molbu da ga objave, makar i u nastavcima. Do danas to nisu učinili, pa bih molio Goldsteine da upotrijebi svoj utjecaj u tim novinama da barem udovolje njima, ako neće meni. Tako će im bitij osjasniji moj poziv da preispitaju svoje savjesti u svjetlu optužbe američkoga Židova Filkensteina o "industrijalizaciji holokausta", iako je i iz gore iznesenoga jasno da im je intencija bila ponovno osuditi i "prognati" Stepinca, a s njime i Katoličku Crkvu u Hrvatskoj.

Na sreću, ni hrvatski Židovi ne misle svi tako.

Dr. Jure Krišto

(Preneseno iz Glasa Koncila,
br. 5/2002, 3.2.2002.)

BRUNO ZORIĆ

**ŽELE NAM
ODUZETI RIJEĆ**

*Ruke Domovine razapete strše
najarbolu naših nadanja,
Uždasi naroda na srcu od kamena
Ukočeno stoje
Smrznuti
Kao mrtvi povici na rijeci koja tone
i koja nosi sva naša ufanja
U bolje sutra jer smo danas prevareni
Osakačenih udova i duša
Bez imena
Žele nam oduzeti riječ
I zaustaviti dah
A tako smo jurnuli prema Svjetlu
Oslobodivši se mraka
I tamnica
Naši su povici nemušti glasovi a bili smo jaki
I stasiti
I nismo bili podložni prijetnjama i strahu
lako su nas smrti kosile
I bure životne nosile
generacijama se sudilo
I mrtvi su ustajali
Kao strašila u boj kretali
da bi ZLO sretali
Jer su branili Dom
Hrvatskaje bila razapeta
U vremenu stoljeća i prostora
Oduzeta
Opljačkana
Istrebljena
Hrvatska naša mila
Kao mati
Brat
Ili sestra
Najdraži roditelj
Kao sreća
Radost
Najsnažniji ushit
I bol*

**OBLJETNICA SMRTI
DR. ANTE
STARCE VICA**

Dne 28. veljače obljetnica je smrti Oca Domovine, dr. Ante Starčevića. Tim povodom će se u župnoj crkvi u Šestinama u 11,00 sati održati misa. Pozivamo članstvo i prijatelje, da svojom nazočnošću uveličaju svečanost.

NOVI HRVATSKI BLEIBURG ZAČET U CAFE DEN HAAG (6.)

Bleiburg 1945. nastavljen je ubijanjem Hrvata u inozemstvu od završetka Drugoga svjetskoga rata pa do propasti SFRJ. Jugokomunističke tajne službe organizirale su i same izvršile brojna ubojstva u inozemstvu. Osim članova i dužnostnika hrvatskih političkih izseljeničkih organizacija, od metaka i bombi srabokomunističkih ubojica i njihovih hrvatskih pomagača stradale su smrtno dvije djevojčice i jedna žena. Imena i prezimena Hrvata ubijenih u inozemstvu objavio je Martin Stanić u "Vjesniku" od 29. i 30. svibnja 1996. (str. 17.).

Josip Broz Tito je u članku **Nacionalno pitanje u Jugoslaviji u svetlosti uarodno-oslobodilačke borbe**, objavljeno u listu CK KPJ "Proleter" (broj 16., prosinac 1942.), napisao: "Zastava narodno-oslobodilačke borbe protiv okupatora, kojuje podigla Komunistička partija Jugoslavije 1941., jeste u isto vreme i zastava borbe za nacionalnu slobodu i ravnopravnost **svakog naroda posebice**" (iztaknuo M.M.). Iz naprijed iznesenih podataka je vidljivo, da je Tito hrvatsko nacionalno pitanje rješavao - ubijanjem Hrvata. Pridružujem se onima, koji već dugo postavljaju pitanje: Dokle će se najlepši zagrebački trg nazivati Trgom Maršala Tita? Srbi, kojima je Tito prepustio glavne poluge vlasti u komunističkoj Jugoslaviji i posebice u takozvanoj SR Hrvatskoj, već su davno u Beogradu preimenovali Ulicu Maršala Tita, davši joj ime nekoga svoga srbskoga povijestnoga velikana.

Drugi Bleiburg, koji don Anto Baković naziva **Hrvatska u okovima**, doživjeli su "oni koji su ostali živi, kojima nije otišla glava s ramena, ako nisu prihvatali Partiju, uglavnom su završili u zatvorima. Titovi zatvori bili su puni, ito uglavnom Hrvata... To je također pridonijelo demografskom izumiranju Hrvata, jer su jedni zatvorenici u zatvorima umrli, a drugi se razbolili. Malo tko je od njih, tko je bio 10,15 godina na robiji izšao zdrav. Ako je netko poslije toliko godina i izšao iz zatvora, malo tko se uspio oženiti i dobiti potomstvo. Tako daje ova 'zatvorena Hrvatska', ili nazovimo je 'Hrvatskom u okovima', veliki uzrok demografskog izumiranja Hrvata. Nažalost,

Piše:

Mato MARČINKO

naši mediji, još manje povjesničari, malo govore o ovoj 'zatvorenoj Hrvatskoj' - 'Hrvatskoj u okovima'. Prebolelo je bio broj zatvorenih Hrvata. Mnoge su obitelji razorene, a to je prouzročilo demografski nazadak Hrvata. Koliko? Neka to kažu povjesničari! (Don Anto Baković, **Deset uzroka demografskog nestajanja Hrvata**, "Narod" VII./broj 93.794, Zagreb, 15. srpnja 2001., str. 2.).

Na prijedlog predsjednice Radničkoga sindikata Hrvatskoga zavoda za mirovinško osiguranje (HZMO) Višnje Stanišić, da se zbog štednje ukinu stečena prava žrtvama jugokomunističkoga sustava i hrvatskim braniteljima, jer da "većina žrtava komunizma nije zaslužila mirovinu", Jure Knežević odgovara: "To je zastrašujuće i uvredljiva izjava jer politički uznici nemaju nikakav povlašteni položaj. Oni su zbog svojih političkih uvjerenja ili drugog oblika otpora i borbe za hrvatsku državnu nezavisnost bili lišeni slobode. Za vrijeme zatvora nisu samo pretrpjeli duševne i tjelesne boli nego su morali i raditi. Uvijek 'dobrovoljno', onoliko koliko se jugoslavenskoj komunističkoj upravi prohtjelo. Prehranje bila škrta, a odjeća slaba. Plaću nismo primali ili je bila dostatna za laštilo za cipele.

Nadalje, mnogi iz političkih razloga nismo mogli obavljati poslove prema svojoj stručnosti, nego često poslove niže vrste, koji su bili i manje plaćeni, paje naša staršta osnovica kod odlaska u mirovinu bila nepravedno niža. To je Zakonom o pravima bivših političkih zatvorenika zakonodavac pokušao bar dijelom nadoknaditi. A sada, busajući se u svoja poštena radnička prsa i stručno moralizirajući, javlja se neka predsjednica nekoga tobože radničkog sindikata, te nam u maniri komunističkog sindikalca podmeće da politički zatvorenici nezasluženo koriste mirovine.

Prema podacima HZMO-a iz veljače 2001., korisnika mirovine po zakonu o pravima bivših političkih zatvorenika bilo je

5.927. Prosječna visina radnog staža iznosi 32,73 godine. Odležali su 6,316.690 dana zatvora, a priznato im je vrijeme nezaposlenosti nakon izlaska iz zatvora ukupno za 4.762 godine, što je u odnosu na cjelokupni staž zanemarivih 2,46 posto.

Političkim je zatvorenicima u proračunu godišnje namijenjeno 108 milijuna, officirima JNA 360 milijuna, MUP-u 81 milijun, a borcima NOB-a dvije milijarde i 587 milijuna kuna. To se prešuće. A, k tome, za razliku od političkih zatvorenika, ni JNA, ni UDBA, odnosno milicija, ni borci NOB-a nisu svoju mirovinu stekli u 'produktivnom' radu. Oni nisu, poput nas, radili u kamenolomima, na gradnji autocesta, elektrana, u rudnicima, na isušivanju močvara, i t.d.

Problematičnim postaju samo mirovine hrvatskih branitelja i bivših hrvatskih političkih uznika. Slučajno? Neka u tu 'slučajnost' vjeruje tko hoće" (**Treba li dotući političke zatvorenike?**, "Večernji list" od 29. lipnja 2001., str. 77.).

Od možtva knjiga u kojima su opisane strahote jugokomunističkih Titovih tamnica i logora ovdje spominjem samo neke, koje jarkim svjetlom osvijetljaju to mračno uzničko-bleiburžko razdoblje hrvatske povijesti.

BRANIMIR PETENER (Ustaše **sponen i baština**, Zagreb 1992., Prosveta, str. 3.): "Dodatak na Sviet za Drugoga svjetskoga rata, u Osieku, u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Rekoše kasnije, da sam ustaški zločinac, pa odrobovah od 1965. do 1971. u Zagrebu i Staroj Gradiškoj, a u Macedoniji odslužih posljednje vojno-kažnjeničke mjesecce. Nakon toga moradoh Titovu vojsku doslužiti. Dotle propade i onaj hrvatski pokušaj Proljećem zvan. Tako me nastavili srabokomunisti i jugolirvati goniti na vojne vježbe 1972. nakon uskočkoga rata bugojanskih vitezova, pa moradoh opet u vratolomije, bez putovnice, u izbjeglištvo. U Austriji mi se rodiše djeca Drina, Zrinko i Porin, gdje im se i djed, moj otac, 1918. rodio. Bijaše on diele u Prvom svjetskom ratu prognanih iz Istre Hrvata. U tomu logoru za Hrvate umrie tada sedam sestara otčevih u tri dana. Na hrvatskome križnom putu od Šokadije do Bleiburga u istoj Aus-

tri i natrag u Hrvatskoj na Smrtopuću 1945. preživje mi supruga Vesna, mati moje djece, tada trogodišnje diete...".

FRA JULIJAN RAMLJAK (**Nečastiva urota**, Visovac 1994., odlomak iz Uvodne riječi Dr. fra Šime Samca):

"Rodio se fra Julijan Ramljak u podinarju nadomak kraljevskog grada Knina uz svetište trobrodne Zvonimirove bazilike i Gospina u kamenu uklesana Pralika... Završivši niže i više škole postade franjevcem-svećenikom. Malen stasom, a velik duhom, ljubitelj Boga i ljudi, pravi trubadur Božji omilio je svom puku. Ispunjeno radošću svoga poziva naviješta mir i dobro. Franjinom ljubavlju ljubi svoju Crkvu, a matoševski voli svoju Croatiu. Oni s druge strane htjedoše ga vjenčati s mržnjom, a za takav brak njegov duh ne bijaše spremna. Fra Julijan živi samo za istinu i ona bijaše jedina njegova zaručnica. Namjene mu križ, a on je od svog Učitelja znao kako valja taj teret nositi uvjeren da sve veliko i sveto mora uzici na Kalvariju. O svom uspinjanju na Kalvariju i nečastivoj uroti napisao je prema sjećanju stranice koje slijede. Nije mu namjera da bilo koga zlonamjerno prokaže ili uvrijedi, ta on to i ne umije. Njegovo je geslo: Istina se mora znati, a tragedije se ne smiju ponavljati."

JOHN I. PINTAR (**Četiri godine u Tito vu paklu**, HKD Sv. Jeronima, Zagreb 1995.) - u predgovoru Radovan Grgeč piše: "John Pintar, Amerikanac hrvatskog podrijetla uspio je 1954. objaviti u Buenos Airesu svoje robijaške uspomene pod naslovom 'Četiri godine u Titovu paklu' (Four Years in Tito's Hell)... John Pintar je za vrijeme svojeg zatvora mnogo toga video i zapamtio pa je stoga njegovo svjedočanstvo dragocjeno. Međutim i u njegovu pričanju nailazimo na faktografske netočnosti i kontradikcije, od kojih su neke ispravljene tokom prevođenja s originala... Pintarova se knjiga čita poput romana, a naročito će zanimati one koji su poslije 1945. ili kasnije prošli kroz spomenuti pakao. Neki od njih prevalili su taj put 'do pakla i natrag' anekti ostavili na robiji svoje kosti... Živjeli su i trpjeli za Hrvatsku 'odavle do vječnosti'." Grgeč u predgovoru izpravlja dezinformaciju o tobožnijih osam poginulih milicajaca u Lepoglavi, iako Pintar piše "o osam nedužnih ljudi", što su ih tada milicajci ubili nakon nesupjeloga bijega Dolanjskog i drugova. O odnosu tamničara prema zagrebačkomu nadbiskupu dr. Alojziju Stepincu Pintar u svojoj knjigi piše: "Koliko su ti stražari zabrazdili u svojoj

Bruno Bulić: Križonoša

mržnji i prema njemu (nadbiskupu Stepicu) i prema svećenstvu uopće, vidljivo je iz kratkoga razgovora između dvojice stražara dok su prolazili ispod nadbiskupova prozora. Ja sam ih čuo iz svoje sobe: - 'Zašto ga ne ubiju? - Ne brini, druže! Drug Tito dobro znade koliko dugo i zašto treba hranići tu popovsku svinju. On će ga dati ubiti kada dođe vrijeme'."

DR. AUGUSTIN FRANIĆ (**Svećenici mučenici svjedoci komunističkog progona**, Dubrovnik, listopad 1996.) - Iz uvodnih riječi Msgr. Dr. Želimira Puljića, biskupa dubrovačkoga: "I ova brošura o svećenicima-svjedocima komunističkog progona na koncu Drugog svjetskog rata u dubrovačkoj biskupiji skromanje doprinosi

nastojanju da im se imena ne zaborave. Njihova mučenička smrt zalog je naše nade u bolje sutra."

Bivši partizanski komesar bataljuna DAVOR JURIŠIĆ u svojoj knjigi **Bolje je voljeti manje** (Vlast, nakl., Trpanj 1997., str. 156.) piše, da su pripadnici KNOJa (Korpusa narodne obrane Jugoslavije) "svake večeri i to vrlo rado" odvodili na Daksu u Dubrovniku "narodne neprijatelje" i po nekoliko ih strijeljali bez osude.

JURE ZOVKO (**Križni put i dvadeset godina robije**, Zagreb 1997.) - Već sam naslov knjige nam kazuje, daje Jure Zovko, rodom iz hercegovačkoga mjesta Uzarići (občina Široki Brijeg) prošao i Križni put (od Bleiburga do Bjelovara a zatim kao

pripadnik radnoga bataljuna robovao u Srbiji) i još odrobijao dvadeset godina u zloglasnim Titovim logorima Stara Gradiška i Zenica). Obtužba muje pripisala tobožnja (ne)djela jednoga drugoga Jure Zovka iz Podbabla kod Imotskoga, koga su komunisti god. 1945. osudili na smrt i strijeljali. Iako je zabuna na sudu dokazana, ipak gaje Okružni sud Zagreb osudio "na kaznu smrti" kojuje odmah zamjenio "kaznom strogog zatvora u trajanju od 20 (dvadeset) godina". Vrhovni sud Hrvatske kaznuje najprije preinačio "na smrtnu kaznu strijeljanjem", da bi je nakon nove žalbe konačno zamjenio "kaznom strogog zatvora u trajanju od 20 godina". U svojoj knjigi Zovko donosi: Popis stradalih u II. svjetskom ratu, na križnom putu i na ratištu tijekom rata iz sela Uzarića i susjednoga Knešpolja (občina Široki Brijeg); Popis političkih osuđenika KPD-a Stara Gradiška i Zenica, koji su sa Zovkom robijali i ostali u njegovu sjećanju. U Posveti svoje knjige (str. 5.) Zovko piše: "U komunističkom zatvoru proveo sam dvadeset godina. Tijekom tog robijanja, još više od mene propataljale moja kći Jasmina. Mojim uhićenjem uništeno je njezino djetinjstvo... Dvije godine potom izgubila je majku... Nije dočekala da prvu godišnjicu mog izlaska s robije proslavimo zajedno. Stradala je uoči toga dana. Njezina osmrtnica i moja odlupnica (iz logora) nose isti datum, 21. srpnja." Koliko je takvih kćeri i sinova, žena i djece, koji su zbog svojih majki, otčeva i muževa pretrpjeli također svoje bleiburge, križne putove, logore i tamnice!

BLAŽ BORDIĆ (Moja sjećanja - Hrvati u okovima velikosrpskog i jugokomunističkog režima, Donji Andrijevc 2000.). - Godine 1934, kad je kroz Andrijevce prolazio vlak vozeći mrtvo tijelo ubijenoga kralja Aleksandra, Blaž Bordić je kao petogodišnji dječak zajedno s odraslima sudjelovao u prosvjedima protiv Jugoslavije te prvi puta zbog politike dobio batine i bio zapisan u žandarskomu izješću. Od tada sudjeluje u protujugoslavenskim demonstracijama i štrajkovima do osnutka Nezavisne Države Hrvatske. Svjedok je ratnih događaja od 1941. do kraja rata, koje opisuje u svojoj knjigi. Nadalje u knjigi opisuje zločine koje su, po pričanju njegova brata Marka, jugopartizani učinili nad Hrvatima na Križnom putu. Sam svjedoči o partizanskim zločinima godine 1945. i 1946. u njegovu rodnomu kraju te o propasti slavonskih seljaka u "komunističkom raju". Pozvan na odsluženje JNA, u

jedinici i u vojničkim zatvorima prolazi kroz muke vojnikovanja. Pokušao je pobjeći u inozemstvo, ali ga uhvate i osude na mjesec dana zatvora. Nakon izlaska iz zatvora, u bolnici je našao mrtvu svoju ženu Jelku - rekoše mu suseljani, da suje zlostvari mučili i ubili. Godine 1958. uspijeva mu pobjeći u Italiju. Kao politički emigrant sudjeluje u protujugoslavenskim aktivnostima i borbi za ponovnu uzpostavu nezavisne hrvatske države. S još trojicom istomišljenika ilegalno se vratio u Hrvatsku, da organizira pripreme za ustank. Na temelju izdajničke dojave, njega i prijatelja mu Krešimira Paraća uhiće 4. srpnja 1961. Pošto su ih obojicu strahovito mučili, osudiše ih na petnaest godina strogoga zatvora koji su do kraja odrobijali. O mučenju tijekom iztrage Blaž Bordić piše: "Bio sam siguran, da mi je dragi Bog dao snage, da sve te muke podnesem i izdržim sva iskušenja, jer bez njegove pomoći ne bih sve to mogao preživjeti." U logoru Stara Gradiška prošao je kroz nove danteovske paklene muke. Izšavši iz logora, uspio je opet pobjeći u inozemstvo. Udbaški su ga agenti slijedili i pokušali ubiti, ali nisu uspjeli. U domovinu se vratio nakon obnove hrvatske države. U pogovoru Bordićeve knjige Marko Lovinčić piše: "Ova knjiga oslikava put jednoga od naših velikomučenika, jednoga od onih koji su odabrali put kroz pakao kako bi Hrvatska živjela. Zato je itekako vrijedna naše pozornosti."

Trećim Bleiburgom možemo nazvati razdoblje od 1991.-1995, kadaje dobro naoružani genocidni velikosrbski napadač ugropio i same temelje tek obnovljene međunarodno priznate hrvatske države. Računa se daje tada u Republiki Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini poginulo oko 25.000 Hrvata, ali nova odkrića ubijenih taj broj samo povećavaju. Iako ni stvarni gubitci nisujoš do kraja i izračunani, oni su po procjenama zastrašujuće golemi. Velikosrbski napadač osobito se okomio na hrvatsku katoličku crkvenu baštinu. U svomu govoru 17. listopada 1995. kardinal Franjo Kuharčić rekao je Svetom Otcu papi Ivanu Pavlu II.:

"Vojska i naoružanje Jugoslavije bilo je uglavnom pod komandom srpskih generala i srpske vlasti. Ta snagaje upotrijebljena najprije protiv Slovenije, zatim protiv Hrvatske, a onda je donijela rat u Bosni i Hercegovini.

(nastavlja se)

Tomislav Maričić Kukljičanin

KIŠITI

Kišiti

*da mi kruh otimlješ
i mutiš more moje,
pritiš ognjun, paklun,
ča meso ljudsko topi?*

*Obličeš zorun ranun
jutro doklejoš spi
i svaki dan:*

malo tije tuje krvi!

Upamti:

*umoran san;
nis i ti ča me ždereš
ni zadnji ni prvi.*

*U vrimenima pasanin
silnika ovde biše
odjaprka, bure i levanta,
puno gorke žuci ispih
u svon biču -
vavik su mi otimali sriču.*

*Kini ti . . .
da mi riči kradeš
i cicu materinu
iz usta otimlješ,
lažima športkin dušu truješ?
Nikad se ne kaješ
i ni te briga
ča mi duša plače,
pališ šume moje,
pritiš tijutin ratun
i zoveš me dragin bratim.*

Ma kiši ti?!

TRAŽI SE DRAGAN VUČIĆ

Dragan Vučić rođen je 12. ožujka 1922. u Ogulinu, a živio je u Ogulinskom Hreljinu, Okruglica kbr. 26. Tijekom Drugoga svjetskog rata bio je priпадnik PTS-a. Nestao je u svibnju 1945. Mole se svi oni koji o njemu nešto znaju, da se javе na naslov: **Dragan Vukelić**, Drage Gervaisa 27, Zagreb, tel. 01-3897-335, mob. 098-19-345-82. :

IZBORNA SKUPŠTINA HDPZ-a PODRUŽNICA VARAŽDIN

Dana 2. veljače 2002. održan je izborna Skupština varaždinske podružnice HDPZ-a. Na Skupštini je izabrano novo vodstvo Podružnice. Za predsjednika je izabran Alfred Obranić, a podpredsjednik je Ivan Brlek. U Upravni odbor su izabrani Stjepan Kukolja, Antonija Makaj, Branka Šargač, Nada Fejer i Danijel Novosel, a u Nadzorni odbor Marija Matran, Antun Martinković i Miljenko Počakal.

Izbornu Skupštinu pozdravili su i gosti: Jure Knezović, predsjednik HDZP-a, Venco Lasić, predsjednik osječke podružnice, zatim predstavnik Gradskog poglavarstva grada Varaždina dr. Ivan Herman i predstavnik Poglavarstva Varaždinske županije gosp. Pečevski. Uz govor dosadašnjeg predsjednika Ljubomira Brdara

Priredio:

Josip Ljubomir BRDAR

koji objavljujemo u prilogu, nazočnima se obratio i Jure Knezović, koji je nadzocene izvjestio kako se i tko je glasovao u Hrvatskom saboru za, a tko protiv stečenih prava bivših političkih zatvorenika. Istaknuo je da nas ne zanimaju stranke, nego samo ona politička opcija koja zastupa hrvatski, a prema tome i naš interes. On se ne slaže s izjavom daje sve izgubljeno, jer političke zatvorenike nisu slomili u prošlosti niti komunistički tirani. Rekao je daje odluka Sabora o našim pravima poslana na ocjenu Ustavnog suda Republike Hrvatske.

Kritički osrt na odnos vlasti prema bivšim političkim zatvorenicima iznio je u svom govoru i Venco Lasić. Novi predsjednik Obranić je napomenuo kako smo stupili u novo stoljeće, a prošlo je označio kao stoljeće naših stradanja. Sada nam je zadaća, rekao je, da sačuvamo društvo i poklonimo pažnju svima, poglavito nemoćnima. Apelirao je na nužnost plaćanja članarine i pretplate na "Politički zatvorenik" kako bi taj mjesecnik mogao i dalje izlaziti.

Dr. Herman i gosp. Pečevski pozdravili su skup i izrazili žaljenje što je lokalna vlast zanemarila bivše političke zatvorenike, dodajući da će se oni osobno potruditi u okviru svojih mogućnosti da se to ispravi.

Govor predsjednika Brdara

Poštovane gospode i gospodo, bivši politički zatvorenici!

Koristim ovu prigodu da Vas sve pozdravim, kao i naše goste.

Podsjetio bih ukratko da smo mi u okviru ostvarenja hrvatske države stvorili, odnosno ostvarili našu dobrovoljnu udrugu HDPZ. Objedinila nas je jedna zajednička karakteristika, a to je da smo zbog svojih nacionalnih određenja i djelovanja bili političke žrtve bivšega totalitarnog komunističkog sustava. Politički cilj našeg društva je da svjedočenjem i prenošenjem istine o stradanju hrvatskog naroda za slobodu budemo na neki način prepreka nekim možbitnim budućim tiranijama. Naša nastojanja o promicanju istine je danas Sizifov posao, jer istina i žrtva nisu danas u aktualnom političkom okruženju "kurentna roba". Tko danas u nekakvom globalnom interesu uočava nekakve stare nemoćne, bivše političke zatvorenike, koji nešto traže i nešto žele. U našem, mogu slobodno reći, povijesnom, sluganskom, političkom određenju i naša aktualna vlast prvenstveno osluškuje želje naših stvarnih i po-

tencijalnih gospodara, a ne vlastitog puka. Ovo što govorim nije teorija, nego stvarna činjenica.

Svi ste svjedoci da smo tijekom svih ovih godina, uz politički cilj koji sam spomenuo, nastojali od države, za koju smo u mladosti robijali, dobiti tek tolika i takva prava

kojima bi se izjednačili sa svojim nekadašnjim progoniteljima. Bilo bi dugo i zamorno iznositi sve, pa čak i dio toga stoje sve poduzimano u tom smislu. To može najbolje posvjedočiti naš predsjednik Jure Knezović, koji je godinama na čelu te rovovske bitke.

Prizor iz Varaždina

No, bitku smo izgubili. Kao što znate, aktualna crvena vlast ukinula je stari zakon o pravima bivših političkih zatvorenika i lječenjeno preuzeo fakultativnu obvezu države o isplati naknade (ako država bude imala novaca).

Ugasila se potpuno i državna potpora našem političkom programu. Na izdisajuje naš mjesecnik "Politički zatvorenik". Ukinjanje naših materijalnih prava je izraz vrednovanja političkih zatvorenika od strane aktualne vlasti.

Takov odnos prema nama ne treba čuditi, kada istodobno Predsjednik Republike uveličava skupove bivših partizana i lažnih antifašista, te pjeva s njima "Po šumama i gorama"... Predsjednik Republike o svom političkom vrednovanju ljudi i povijesnih događaja koji su trasirali projekte i ostvarenje hrvatske države koju nikada, niti jednom rječju, spomenuo političke zatvorenike.

I tako, dok se promiču i afirmiraju prava SUBNOR-ovaca koji su trasirali naše pu-

teve ujugoslavenske robijašnice, bilo bi od aktualne vlasti neprincipijelno da istodobno daju potporu - partizanskim žrtvama.

Državnoj "potpori" bivšim političkim zatvorenicima sukladnaje i potpora našega grada i naše županije. Potpora grada našem društvu je do 1997. iznosila 3.000 kn mjesечно, da bi nakon toga bila reducirana na 1.000 kn mjesечно, a sada nam je aktualna gradska vlast postala obavijest da nam i to ukidaju.

Bez namjere da omalovažim bilo koju udrugu, ali i politički slijepac bi uočio da "neki vrag stoji" iza odluke da se političkim zatvorenicima ukine ta mizerna potpora, a proračunska obveza ostaje na pr. udruži vrtlara varaždinske županije, Varaždinskim štiglecima, Varaždinskim mažoretkinjama, Savezu antifašističkih boraca i nizu drugih udruga i organizacija.

Iskazivanjem potpore partizanima, a prezira prema bivšim političkim zatvorenicima, aktualna vlast je ispričala sve o sebi. Njihov čin pokazuje kako lokalna vlast

savršeno prepoznaće bilo vrhovne državne vlasti. Mi prepostavljamo da će ukinuće naše mizerne potpore pripomoći materijalnom zbrinjavanju nedavno dezorientiranih a "provjerenih" kadrova, koji su svojom brojnošću od 1997. do danas uvostručili gradsku i županijsku administraciju.

No sve ovo što smo dočekali i doživjeli u vlastitoj državi, ne može nas i ne smije baciti u očaj, jer država Hrvatska za koju smo mi robijali naše je veliko i trajno dobro, a trenutna vlast je promjenjiva kategorija. Što se mene osobno tiče, ova vlast koja u sebi ne nosi poruku poštovanja, nacionalnog naboja i nacionalnog ponosa je tragičan promašaj hrvatskog naroda. Srećaje u nadi da to možemo i moramo ispraviti.

Ina koncu, dužnost mijereći, da nije ibala velika čast služiti ovako časnoj udruzi, kao stoje naš HDPZ. Ostajem i dalje sa svima vama u želji da svojom skromnom sposobnošću doprinesem onim zadaćama koje nam društvo nalaže.

TUŽBE USPIJEVAJU UNATOČ IZMJENI ZAKONA!

Unatoč izmjenama i dopunama; Zakona o pravima i načinu otvorištu političkih zatvorenika, izglasovanim 29. "novembra" 2001. u Zagrebu, najnoviji sudski pravnik pokazuje, da već u izbi podnesene radi isplate prije stupanja na snagu "novembarskih izmjena" bilo je usvojene. Vlada je, doduše, to pokušala izbjegći, formulirajući novelu zakona na način koji je u izravnoj protimbi s Ustavom. No, Općinski sud u Zagrebu, pred kojim će se meritorno odlučivati o velikoj većini podnesenih tužbi, i nakon stupanja na snagu zakonske novele, usvojio je veći broj pravodobno podi;-;-;-uih tužbi.

Pravilno i cjelovito analizirajući pozitivne propise, zagrebački je Općinski sud, naime, došao do praktično istog zaključka, do kojeg je došao tko HDPZ kad se odlučivao na podnošenje prijedloga za ocjenu ustavnosti. To znači, da su obrazloženja novih odluka u velikoj većini suglasna odnosno komplementarna argumentaciji iz prijedloga HDPZ-a. Drugim riječima, to znači daje Vlada izgubila bitku protiv tužitelja koji su tužbe podnijeli pravodobno, dok se nastavlja bitka u pogledu onih, koji to nisu učinili... (T. J.)

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (I.)

(Gradivo)

1. ABRAMOVIĆ, Katarina (Ivan) rod. 10.01.1929. u Brušanima kotar Gospic. Politički djelovala u Brušanima. Uhićena 1946. u dobi od 17 godina. Osuđena dvije godine. Izdržala 426 dana. U vrijeme izricanja osude neudana. Na prisilnom radu bila u selu Vlahović kod Gline. Obavljala poljoprivredne radove.

2. ADRIĆ, Andrija (Pavo) - rod. 16.11.1930. u Piškorevcima kotar Đakovo. Politički djelovao u skupini u Novim Perkovcima. Osuđen presudom Okružnog suda Osijek 1949. na 2 godine i 2 mjeseca te gubitak građanskih prava. Ponovno osuđen 27.12.1950. Po zanimanju zemljoradnik. U vrijeme izricanja osude neoženjen. Na prisilnom radu bio u šumi kao drvošječa. Bolesti kao posljedica zatvora: gluhoća na jedno uho, oštećenje bubrega, bruh.

3. ADŽIĆ, Tomo (Mate) rod. 15.09.1939. u Starigradu - Paklenica. Politički djelovao samostalno u Starigradu-Paklenica. Osuđen presudom Okružnog suda Zadar K-91/72-73 radi kaznenog djela iz članka 118/1 i 174. Po zanimanju stočar. Odležao 8 mjeseci. U vrijeme izricanja osude oženjen. Otac jednog djeteta.

4. AGIĆIĆ, Kata (Ivan) - rod. 18.10.1927. u Vinkovcima. Politički djelovala u skupini u Vinkovcima. Osuđena presudom Okružnog suda SI. Brod K262/47-3 po članku 3./14 na 2 godine i 6 mjeseci i gubitak građanskih prava 1. god. Po zanimanju učenica. U vrijeme izricanja osude neudata. Kaznu izdržavala u Požegi, a na prisilnom radu bila u Deanovcu i na Lonjskom polju. Obavljala građevinske radove, isušivanje zemljišta i druge teške fizičke poslove. Bolesti kao posljedica zatvora: štitnjača, reuma.

5. AGIĆIĆ, Stjepan (Andrija) - rod. 31.10.1919. u Lužanima, kotar Slavonski Brod. Politički djelovao samostalno. Osuđen presudom Okr. suda SI. Brod 730-11/45-06/1226 po članku 3./5 na 1 godinu zatvora i gubitak građanskih prava u trajanju od 1 god. Po zanimanju knjigovoda. U vrijeme izricanja osude neoženjen. Na prisilnom radu bio u Sisku. Bolesti kao posljedica zatvora: reuma.

6. AKRAP, Mate (Ivan) - 14.08.1930. u Bisko općina Trilj. Politički djelovao samostalno i u skupini u Bisku i u Kragujevcu (vojska). Osuđen presudom Vojnog suda Beograd 982/2 od 28.11.1952 na 2 godine zatvora i gubitak građanskih prava u trajanju od 2 god. Suđen po članku 118/1. Po zanimanju maturant. U vrijeme izricanja osude neoženjen. Kaznu izdržavao u KPD Zabela - Požarevac (Srbija). Radio u Stolariji - tvornici pokućstva.

7. ALIĆ, Milka (Nikola) rod. 23.01.1922. u Gospicu. Službenica. Politički djelovala u Gospicu. Osuđena presudom Vojnog suda XI. korp. vojne oblasti broj: 362/45 od 22.7.1945. Osuđena na 8 godina zatvora. Izdržala 1861 dan zatvora. U vrijeme izricanja osude neudata. Na prisilnom radu bila na radilištima: Lonjsko polje, autocesta "Bratstva jedinstva". Obavljala radove: isušivanje polja, krčenje šume, vađenje panjeva, teške fizičke poslove. Bolesti kao posljedica zatvora: reuma.

8. ALILOVIĆ, Jure (Frano) - rod. 01.09.1927. u Ljubuškom. Politički djelovao u skupini u Ljubuškom i okolini. Osuđen presudom Divizijskoga vojnog suda Mostar 1052/46 na 2 godine zatvora i gubitak građanskih prava u trajanju od 1 g. U vrijeme izricanja osude neoženjen. Kaznu izdržavao u Mostaru i Zenici, a obavljao soboslikske radove.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

8. AMMAN, Anton (Anto) Politički djelovao u skupini u Banjoj Luki. Osuđen presudom Divizijskoga vojnog suda Banja Luka 465/47 od 21.8.1947. radi kaznenog djela iz cl. 3./14 na 2 godine zatvora. Po zanimanju tehničar. U vrijeme izricanja osude neoženjen. Kaznu izdržavao u Zenici, a na prisilnom radu bio u Željezari Zenica.

10. ANTIČEV, Tomislav (Josip) - rod. 17.10.1926. u Banju, kotar Biograd. Politički djelovao u skupini u Zagrebu, Puli i Zadru. Osuđen presudama Okružnog suda u Zagreb K.157/49, odnosno Puli ko.937/9-54-38, i Zadru Ko. 1160/59-40 odnosno K-23/72-11 radi kaznenog djela iz cl. 118/1 i 119/1. Po zanimanju dipl. pravnik. Izdržao sveukupno 5 godina i 3 mjeseca.

11. ANTOLKOVIĆ, Dragutin (Vinko) - rod. 22.09.1920. u Lopljici, kotar Vrbovec. Politički djelovao u skupini u Zagrebu. Osuđen presudom Okružnog suda Zagreb 183/48 po članku 3./14 na 4 godina zatvora i gubitak grad. prava u trajanju od 1 g. Po zanimanju blagajnik u st. blagajni Gl. kolodvor Zagreb. U vrijeme izricanja osude oženjen i otac 1 djeteta. Na prisilnom radu bio u Beogradu i Zemunu, te radio teške fizičke poslove na izgradnji garaža i adaptaciji Više političke škole u Zemunu. Bolesti kao posljedica zatvora: reuma, išjas - početkom 2002. na štakama.

12. ANTOLOVIĆ, Marko (Đuro) - rod. 07.01.1924. u Koški kotar Našice. Politički djelovao samostalno. Osuđen presudom Vojnog suda IV. armijske oblasti Ljubljana 1946. na 2 godine zatvora. U vrijeme izricanja osude neoženjen. Kaznu izdržavao u Ljubljani i Mariboru, a na prisilnom radu obavljao građevinske poslove. Bolesti kao posljedica zatvora: išjas

13. ANTONČIĆ, Tomo (Josip) rod. 12.11.1924. u Modruškotar Ogulin. Politički djelovao samostalno u Modrušu. Osuđen presudom Okružnog suda Karlovac 1946. po članku 3./3 na kaznu zatvora i prisilnoga rada u trajanju od 5 godina. Izdržao 1816 dana. U vrijeme izricanja osude neoženjen. Kaznu izdržavao u zatrvorima St. Gradiška i Lepoglava. Na prisilnom radu bio na pruzi Šamac-Sarajevo. Obavljao radove: iskop tunela.

14. AUGUSTIN, Boris (Stjepan) - rod. 18.09.1947. u Zagrebu. Politički djelovao samostalno. Osuđen presudom Općinskog suda u Ogulinu K-80/71 radi članka 119/3. Po zanimanju službenik. Osuđen tri mjeseca, izdržao 90 dana zatvora. U vrijeme izricanja osude neoženjen. Kaznu izdržavao u zatvoru Turopolje. Radio na radovima u cementari. Bolesti kao posljedica zatvora: operacija vena.

15. BABIĆ, Ivan (Petar) - rod. 10.12.1928. u Pleternici kotar Požega. Politički djelovao u skupini u Pleternici. Osuđen presudom Okružnog suda SI. Brod 1947. na 5 godina zatvora i tri godine gubitka građanskih prava. Po zanimanju stolarski pmoćnik. Izdržao 1363 dana zatvora. U vrijeme izricanja osude neoženjen. Kaznu izdržavao u zatvoru Lepoglava. Radio stolarske poslove u pogonima "Stolarija" i "Ivančica".

16. BABIĆ, Milan (Stojan) - rod. 10.12.1926. u Drenovac - b. kotar Gline. Odbio biti suradnik KOS-a. Osuđen presudom Vojnog suda Ljubljana 1951. Suđen po cl. 118 (IB). Po zanimanju poručnik zarkoplovstva. Osuđen na 5 godina. Izdržao 1827 dana na Golom otoku. U vrijeme izricanja osude oženjen i otac dvoje djece. Na

izdržavanju kazne radio u Elektrani - Centrali na mehaničko - strojarskim radovima. Bolesti kao posljedica zatvora: stresovi, noćne more (sve prestalo dolaskom nove vlasti i propašću socijalizma).

17. BABIĆ, Stanko (Bozo) - rod. 09.02.1922. Pridraga, kotar Zadar. Politički djelovao u skupini. Osuđen presudom Okružnog suda Zadar 2./46 radi djela iz cl. 3./4 na kaznu zatvora u trajanju od 15 godina. Po zanimanju zemljoradnik. U vrijeme izricanja osude oženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavi na prisilnom radu obavljao stolarske radove. Bolesti kao posljedica zatvora: psihičke smetnje.

18. BACH, dr. Ivan (Vilim) - rod. 13.06.1920. u Otočcu. Politički djelovao samostalno. Djelovao na Prehrambeno-biotehnološkom fakultetu u Zagrebu. Osuđen presudom Okružnog suda Zagreb K-270/73 radi djela iz cl. 119 na kaznu od 1 godine i 6 mjeseci i zabrana vršenja prof. zanimanja u trajanju od 2 godine. Po zanimanju izvanredni prof. na Prehrambeno-biotehnološkom fakultetu u Zagrebu. Izdržao 353 dana zatvora. Dodatna kazna - trajan gubitak radnog mjesta.

19. BAČIĆ, Mato (Roko) - rod. 01.04.1925. u Lisičićima, kotar Benkovac. Politički djelovao u skupini u zadarskom kraju. Osuđen presudom Okružnog suda Zadar 16/55 na 2 godine i 6 mjeseci zatvora, te gubitak grad. prava u trajanju od 2 godine. U vrijeme izricanja osude oženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavi, a na prisilnom radu obavljao građevinske radove i isušivanje zemljišta.

20. BAKULA, Zdenko (Petar) - rod. 10.12.1922. u Derventi. Politički djelovao samostalno i u skupini. Djelovao u Đakovu, Vinkovcima i Županji. Osuđen od Vojnog suda Ljubljana i Vojnog suda Sarajevo, radi VKZ i neprijateljske propagande. Osuđen na 14 godina zatvora i gubitak građanskih prava u trajanju od 4 godine. Izdržao 4024 dana. Osuđivan više puta. U vrijeme izricanja osude oženjen i otac dvoje djece. Kaznu izdržavao u Ljubljani i Zenici. Na prisilnom radu radio Dom milicije u Ljubljani odn. natucanjem kamena u Zenici. Bolesti kao posljedica zatvora: reuma.

21. BALENOVIĆ, Ruža (Josip) - rod. 11.11.1925. u Klancu, kotar Gospic. Politički djelovala samostalno. Višekratno zatvarana od Udbe u Gospicu 1946. Bez posla. Bolesti kao posljedica zatvora: reuma i gluhoća.

22. BALOŽIĆ, Ankica (Ivan) - rod. 01.03.1926. u Štrigovi, kotar Čakovec. Politički djelovala u skupini u Železnoj Gori i Štrigovi. Osuđena presudom Okružnog suda Varaždin 1947. na 3 godine zatvora i gubitak građanskih prava u trajanju od 2 god. U vrijeme izricanja osude neudana. Na prisilnom radu bila na autocesti, na dionicama Sesvete-Hrastinec-Okučani-Nova Gradiška, Šarampovo i Lonjsko polje, a obavljala teške zemljane radove. Bolesti kao posljedica zatvora: migrena, spondiloartroza, išijas.

23. BALJAK, Slavko Stanko (Krsto) - rod. 30.09.1914. u Poličniku, kotar Zadar. Politički djelovao u skupini. Osuđen presudom Okružnog suda Zadar 1952. na kaznu smrti strijeljanjem. Kazna izvršena 08.10.1953. U vrijeme izricanja osude oženjen.

24. BANOVAC, Ljubomir (Petar) - rod. 14.04.1935. u Splitu. Politički djelovao samostalno za vrijeme služenja JNA. Osuđen presudom Vojnog suda Kragujevac IK-346/55 po članku 118/1 i 174 na 4 godine zatvora. Po zanimanju geometar. U vrijeme izricanja osude oženjen. Kaznu izdržavao u Zabeli (Srbija), a prisilni rad obavljao na Velikom gradilištu. Bolesti kao posljedica zatvora: TBC pluća.

25. BARAN, Elizabetha (Stjepan) - rod. 15.11.1924. u Novom Gradcu. Politički djelovala samostalno i u skupini. Djelovala u Virovitici. Osuđena presudom Vrhovnog suda NRH K-1514/48-2 na 2 godine zatvora, gubitak građanskih prava i konfiskaciju imovine. Izdržala 730 dana. U vrijeme izricanja osude neudana. Kaznu izdržava u Požegi, a radila u Šivaonici. Bolesti kao posljedica zatvora: živci, narušeno zdravlje.

26. BARBERIĆ, Ivan (Bolto) - rod. 11.05.1925. u Đurđevcu. Osuđen odlukom Vojnog suda Zagreb 389/49 po cl. 3./3. na pet godina. Po zanimanju zemljoradnik. U vrijeme izricanja osude neoženjen. Kaznu izdržavao u Staroj Gradiški. Na prisilnom radu bio u Lonjskom polju, autocesti i obavljao teške zemljane radove.

27. BARČANEĆ, Tomo (Ivan) - 01.02.1925. u Sigetcu, općina Peteranec. Politički djelovao u skupini na području Peteranca (veza s križarima). Osuđen presudom Okružnog suda u Bjelovaru 297/46 po cl. 3./4 na 20 godina zatvora i gubitak građanskih prava u trajanju od 2 god. U vrijeme izricanja osude neoženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavi, a obavljao stolarske radove.

28. BELE, Viktor - vozač ministra dr. Mirka Puka od 16. svibnja 1941. do kraja rata; osuđen presudom Vojnog suda u Zagrebu, br. 482/95 od 11. srpnja 1945. na šest godina. Kaznu izdržavao u Staroj Gradiški. Rješenjem MUP-a NRH br. 21777/46 pušten na uvjetni otpust. Izišao iz zatvora 10. lipnja 1946.

29. BELIN, dr. Ivo - rod. 14. lipnja 1891. u Trpnju (Pelješac), član Upravnog odbora Hrv. državne banke i dr. Iako partizanski suradnik, osuđen presudom Okružnog suda u Zagrebu Kz-517/45 od 21. studenoga 1945. na 10 godina prisilnog rada i 10 godina gubitka građanskih i političkih prava, te konfiskaciju imovine. Presuda potvrđena presudom Vrh. suda NRH br. K. 144/46 od 19. veljače 1946. Kaznu izdržavao u Staroj Gradiški. Odlukom Prezidija Narodne skupštine FNRJ br. 7277/46 od 25. srpnja 1946. pomilovan i pušten.

30. BUDAK, dr. Mile - rod. 30. kolovoza 1889. u Sv. Roku. Uhićen u listopadu 1929. i zatvoren sedam mjeseci u redarstvenim uzama odnosno uzama zagrebačkoga Sudbenog stola, bez rješenja o provedbi istrage. Ponovno ga uhitile vlasti Banovine Hrvatske 27. veljače 1940. i zatočile ga do 10. travnja 1941. Osuđen na smrt presudom Vojnog suda II. Armije JA od 6. lipnja 1945. i pogubljen.

31. CABAS, dr. Josip - rod. 13. svibnja 1940. u Sarajevu, ministar, osuđen u odsutnosti presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945. na deset godina prisilnog rada i konfiskaciju imovine;

32. KLEMENČIĆ, Eugen - osuđen u odsutnosti presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945. na dvije godine prisilnog rada i konfiskaciju imovine;

33. LICHTER, Rudolf - osuđen presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945. na dvije godine prisilnog rada i konfiskaciju imovine;

34. MEHMEDAGIĆ, ing. Junus - rod. u Sarajevu, 1899. podpredsj. Hrvatske državne banke. Najkasnije od kraja 1944. suradivao s jugoslavenskom izbjegličkom vladom, god. 1945. osuđen na 20 godina zatvora, početkom 1945. odnio državno zlato u Švicarsku i nije se vratio u Hrvatsku, 1947. otišao u Argentinu, a 1971. doselio u Italiju. Umro u Miljanu 18. ožujka 1976.

35. PERŠIĆ, dr. Vinko - osuđen u odsutnosti presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945.

36. PETEK, Rudolf - osuđen u odsutnosti presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945.

37. RAMLJAK, Briza Rafael - osuđen presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945. na tri godina prisilnog rada i konfiskaciju imovine;

38. VRAPČEVIĆ, Vladimir - rod. 1. svibnja 1902. u Glini, Srbin, osuđen kao predsjednik ravnateljstva Podunavskoga trgovackog d.d., Zagreb, osuđen u odsutnosti presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945. na pet godina prisilnog rada i konfiskaciju imovine;

39. ZORIĆ, Vladimir - osuđen u odsutnosti presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945.

izdržavanju kazne radio u Elektrani - Centrali na mehaničko - strojarskim radovima. Bolesti kao posljedica zatvora: stresovi, noćne more (sve prestalo dolaskom nove vlasti i propašću socijalizma).

17. BABIĆ, Stanko (Bozo) - rod. 09.02.1922. Pridraga, kotar Zadar. Politički djelovao u skupini. Osuđen presudom Okružnog suda Zadar 2./46 radi djela iz cl. 3./4 na kaznu zatvora u trajanju od 15 godina. Po zanimanju zemljoradnik. U vrijeme izricanja osude oženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavi na prisilnom radu obavljao stolarske radove. Bolesti kao posljedica zatvora: psihičke smetnje.

18. BACH, dr. Ivan (Vilim) - rod. 13.06.1920. u Otočcu. Politički djelovao samostalno. Djelovao na Prehrambeno-biotehnološkom fakultetu u Zagrebu. Osuđen presudom Okružnog suda Zagreb K-270/73 radi djela iz cl. 119 na kaznu od 1 godine i 6 mjeseci i zabrana vršenja prof. zanimanja u trajanju od 2 godine. Po zanimanju izvanredni prof. na Prehrambeno-biotehnološkom fakultetu u Zagrebu. Izdržao 353 dana zatvora. Dodatna kazna - trajan gubitak radnog mjesta.

19. BAČIĆ, Mato (Roko) - rod. 01.04.1925. u Lisičićima, kotar Benkovac. Politički djelovao u skupini u zadarskom kraju. Osuđen presudom Okružnog suda Zadar 16/55 na 2 godine i 6 mjeseci zatvora, te gubitak grad. prava u trajanju od 2 godine. U vrijeme izricanja osude oženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavi, a na prisilnom radu obavljao građevinske radove i isušivanje zemljišta.

20. BAKULA, Zdenko (Petar) - rod. 10.12.1922. u Derventi. Politički djelovao samostalno i u skupini. Djelovao u Đakovu, Vinkovcima i Županji. Osuđen od Vojnog suda Ljubljana i Vojnog suda Sarajevo, radi VKZ i neprijateljske propagande. Osuđen na 14 godina zatvora i gubitak građanskih prava u trajanju od 4 godine. Izdržao 4024 dana. Osuđivan više puta. U vrijeme izricanja osude oženjen i otac dvoje djece. Kaznu izdržavao u Ljubljani i Zenici. Na prisilnom radu radio Dom milicije u Ljubljani odn. natucanjem kamena u Zenici. Bolesti kao posljedica zatvora: reuma.

21. BALENOVIĆ, Ruža (Josip) - rod. 11.11.1925. u Klancu, kotar Gospic. Politički djelovala samostalno. Višekratno zatvarana od Udbe u Gospicu 1946. Bez posla. Bolesti kao posljedica zatvora: reuma i gluhoća.

22. BALOŽIĆ, Ankica (Ivan) - rod. 01.03.1926. u Štrigovi, kotar Čakovec. Politički djelovala u skupini u Železnoj Gori i Štrigovi. Osuđena presudom Okružnog suda Varaždin 1947. na 3 godine zatvora i gubitak građanskih prava u trajanju od 2 god. U vrijeme izricanja osude neudana. Na prisilnom radu bila na autocesti, na dionicama Sesvete-Hrastinec-Okučani-Nova Gradiška, Šarampovo i Lonjsko polje, a obavljala teške zemljane radove. Bolesti kao posljedica zatvora: migrena, spondiloartroza, išijas.

23. BALJAK, Slavko Stanko (Krsto) - rod. 30.09.1914. u Poličniku, kotar Zadar. Politički djelovao u skupini. Osuđen presudom Okružnog suda Zadar 1952. na kaznu smrti strijeljanjem. Kazna izvršena 08.10.1953. U vrijeme izricanja osude oženjen.

24. BANOVAC, Ljubomir (Petar) - rod. 14.04.1935. u Splitu. Politički djelovao samostalno za vrijeme služenja JNA. Osuđen presudom Vojnog suda Kragujevac IK-346/55 po članku 118/1 i 174 na 4 godine zatvora. Po zanimanju geometar. U vrijeme izricanja osude oženjen. Kaznu izdržavao u Zabeli (Srbija), a prisilni rad obavljao na Velikom gradilištu. Bolesti kao posljedica zatvora: TBC pluća.

25. BARAN, Elizabetha (Stjepan) - rod. 15.11.1924. u Novom Gradcu. Politički djelovala samostalno i u skupini. Djelovala u Virovitici. Osuđena presudom Vrhovnog suda NRH K-1514/48-2 na 2 godine zatvora, gubitak građanskih prava i konfiskaciju imovine. Izdržala 730 dana. U vrijeme izricanja osude neudana. Kaznu izdržava u Požegi, a radila u Šivaonici. Bolesti kao posljedica zatvora: živci, narušeno zdravlje.

26. BARBERIĆ, Ivan (Bolto) - rod. 11.05.1925. u Đurđevcu. Osuđen odlukom Vojnog suda Zagreb 389/49 po cl. 3./3. na pet godina. Po zanimanju zemljoradnik. U vrijeme izricanja osude neoženjen. Kaznu izdržavao u Staroj Gradiški. Na prisilnom radu bio u Lonjskom polju, autocesti i obavljao teške zemljane radove.

27. BARČANEĆ, Tomo (Ivan) - 01.02.1925. u Sigetcu, općina Peteranec. Politički djelovao u skupini na području Peteranca (veza s križarima). Osuđen presudom Okružnog suda u Bjelovaru 297/46 po cl. 3./4 na 20 godina zatvora i gubitak građanskih prava u trajanju od 2 god. U vrijeme izricanja osude neoženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavi, a obavljao stolarske radove.

28. BELE, Viktor - vozač ministra dr. Mirka Puka od 16. svibnja 1941. do kraja rata; osuđen presudom Vojnog suda u Zagrebu, br. 482/95 od 11. srpnja 1945. na šest godina. Kaznu izdržavao u Staroj Gradiški. Rješenjem MUP-a NRH br. 21777/46 pušten na uvjetni otpust. Izišao iz zatvora 10. lipnja 1946.

29. BELIN, dr. Ivo - rod. 14. lipnja 1891. u Trpnju (Pelješac), član Upravnog odbora Hrv. državne banke i dr. Iako partizanski suradnik, osuđen presudom Okružnog suda u Zagrebu Kz-517/45 od 21. studenoga 1945. na 10 godina prisilnog rada i 10 godina gubitka građanskih i političkih prava, te konfiskaciju imovine. Presuda potvrđena presudom Vrh. suda NRH br. K. 144/46 od 19. veljače 1946. Kaznu izdržavao u Staroj Gradiški. Odlukom Prezidija Narodne skupštine FNRJ br. 7277/46 od 25. srpnja 1946. pomilovan i pušten.

30. BUDAK, dr. Mile - rod. 30. kolovoza 1889. u Sv. Roku. Uhićen u listopadu 1929. i zatvoren sedam mjeseci u redarstvenim uzama odnosno uzama zagrebačkoga Sudbenog stola, bez rješenja o provedbi istrage. Ponovno ga uhitile vlasti Banovine Hrvatske 27. veljače 1940. i zatočile ga do 10. travnja 1941. Osuđen na smrt presudom Vojnog suda II. Armije JA od 6. lipnja 1945. i pogubljen.

31. CABAS, dr. Josip - rod. 13. svibnja 1940. u Sarajevu, ministar, osuđen u odsutnosti presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945. na deset godina prisilnog rada i konfiskaciju imovine;

32. KLEMENČIĆ, Eugen - osuđen u odsutnosti presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945. na dvije godine prisilnog rada i konfiskaciju imovine;

33. LICHTER, Rudolf - osuđen presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945. na dvije godine prisilnog rada i konfiskaciju imovine;

34. MEHMEDAGIĆ, ing. Junus - rod. u Sarajevu, 1899. podpredsj. Hrvatske državne banke. Najkasnije od kraja 1944. suradivao s jugoslavenskom izbjegličkom vladom, god. 1945. osuđen na 20 godina zatvora, početkom 1945. odnio državno zlato u Švicarsku i nije se vratio u Hrvatsku, 1947. otišao u Argentinu, a 1971. doselio u Italiju. Umro u Miljanu 18. ožujka 1976.

35. PERŠIĆ, dr. Vinko - osuđen u odsutnosti presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945.

36. PETEK, Rudolf - osuđen u odsutnosti presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945.

37. RAMLJAK, Briza Rafael - osuđen presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945. na tri godina prisilnog rada i konfiskaciju imovine;

38. VRAPČEVIĆ, Vladimir - rod. 1. svibnja 1902. u Glini, Srbin, osuđen kao predsjednik ravnateljstva Podunavskoga trgovackog d.d., Zagreb, osuđen u odsutnosti presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945. na pet godina prisilnog rada i konfiskaciju imovine;

39. ZORIĆ, Vladimir - osuđen u odsutnosti presudom Okružnog suda Zagreb Kz. 623/45 od 1. prosinca 1945.

jom i daljnje porasta (31. broj *Hrvatskoga tjednika* tiskanje u 130.000 primjeraka, a 34. broj naručen je u 180.000 primjeraka - no vlasti su daljnje objavljuvanje *Hrvatskoga tjednika* tad sprječile).

Knjigama i mrežom svoje periodike Matica hrvatska komunicirala ipak tek s uskim društvenim slojem, pretežno intelektualaca. Matičin *Hrvatski tjednik* čitao je, međutim, i "običan svijet", tim tjednikom Matica hrvatska doprla je bila i do širokih narodnih slojeva.

Nakon Karađorđeva u Matici hrvatskoj valjalo je stoga odlučiti, ponajprije, već o sljedećem broju *Hrvatskoga tjednika*, a i o *Hrvatskome tjedniku* uopće.

Kampanja protiv Matice hrvatske bivala je i prije Karađorđeva, još od Deklaracije o imenu i položaju hrvatskoga jezika (1967.). U upravi Matice hrvatske bilo je stoga i iluzija da će i nepogoda iz Karađorđeva s vremenom nekako ipak minuti - pa je bilo i sugestija da *Hrvatski tjednik* u međuvremenu izmjeni uređivačku politiku i odustane od napisa što bi vlastima nogle dati povoda za daljnje napadaje na Maticu hrvatsku. Uredništvo *Hrvatskoga tjednika* na to nije pristalo, nego je ponudio kolektivnu ostavku - a odlučilo je i da svoju ostavku javno obrazloži. U toj izjavi za javnost uredništvo *Hrvatskoga tjednika* odbacio je optužbe kojimaje bilo izloženo i stalo je iza dotadašnje svoje uređivačke politike. Izjava uredništva *Hrvatskoga tjednika* bilje naslovljena "Čuvanje nade" i, u bitnom, glasila je:

"Više ništa ne možemo reći. Svaka naša izjava povećava već postojeći ili započinje novi nesporazum. Pred tom iracionalnom činjenicom mi smo potpuno nemoćni. Povijesni vjetar pomutio je jezike! (...) Nije nam pomogla ni očiglednost, ni banalnost: netko je uvijek izvrtao smisao naših programa! Nisu nam pomagali ni dokazi ni objašnjenja: uvijek je netko obrnuo njihov sadržaj i svrhu. I nema tako jednostavnih misli, tako prirodnih želja koje ne bi postale subverzivne već zato što ih mi zastupamo! (...) Jedino pravo u kojem smo se mogli osjećati sigurni bilo je pravo na zadnja pitanja. Svetmir nam je prepušten na meditaciju bez ikakvih nesporazuma. Mogli smo se slobodno diviti veličini drugih i postupati mazohistički prema sebi! Sav prostor nestvarnog prepušten nam je na uporabu i za prijateljske susrete. Mi smo dobili prava koja ni od koga ništa ne traže! Hrvatski idealizam mogao se razmahati do suicida, do rasapa u izmaglici! (...) Zemlja

nije samo mjesto našeg porijekla: Ona je materijal cijelog našeg života, njegova mjera, jedini prostor po kojem stvarno postoji. I ma koliko bili veličanstveni prizori neba što nam je naklonjeno, nas uvijek održava jedan prisni predjel i prava što ih na njemu imamo! A to je Hrvatska. Iz nje počinje povijest našeg srca i naše duše, prve pouke zemlje i svijeta. (...) Jedini grijeh što ga u sebi možemo otkriti, to je Hrvatska! (...) Naš rad je doživio političku osudu s najvišeg mjesta naše federalivne zajednice. A mi se na drugi način ne znamo zauzimati za one programe koje smatramo novošću i napretkom za cijelo naše društvo

Dr. Franjo Tuđman

i za našu domovinu: slobodu i pravdu samoupravnog socijalizma. Zato smo podnijeli ostavku izdavaču našeg lista. Prihvativši tu ostavku, Izvršni odbor Matice hrvatske odlučio je da nastavi izдавanje lista s drugom redakcijom. (...) Napuštajući *Hrvatski tjednik* mi ne napuštamo nadu koja nas je u njemu skupila. Uvjereni smo daje ona zajednička svima koji budućnost naše zemlje i budućnost svijeta zamišljaju kao doba slobode i pravde, jedino doba koje može osigurati smisao čovjekovih snova, čovjekove povijesti: od prvog dodira s materijom do posljednjeg pogleda u svjetlost neba. Jer: niti smrt ušutkava sve mrtve, niti šutnja ukida svaku nadu!"

Odgovor na optužnicu iz Karađorđeva

Svoju ostavku uredništvo *Hrvatskoga tjednika* podnijelo je na sjednici Izvršnoga odbora Matice hrvatske održanoj 6. i 7.

prosinca 1971. Bilje to prva sjednica Izvršnoga odbora nakon Karađorđeva, pa je na dnevnome redu sjednice bila izjava za javnost kojom bi - nakon *Hrvatskoga tjednika* - i Matica hrvatska odgovorila na optužnicu iz Karađorđeva. Zapisnik te sjednice ne mogu doslovno navesti. Naije, pri udaru na Maticu hrvatsku policija je oduzela velik dio dokumentacije o Matičinoj djelatnosti. Najvažniji dio oduzete dokumentacije javni tužitelj potom je predao sudu, jer da je to dokazni materijal u procesu protiv skupine dužnosnika Matice, pred okružnim sudom u Zagrebu. Među optuženima bio sam i ja te sam, sukladno Zakonu o krivičnom postupku, zatražio uvid u dokumentaciju na koju se javni tužitelj pozivao i tu sam dokumentaciju ekscerptirao.

Zapisnik o posljednjoj sjednici Matičina Izvršnoga odbora, 6. i 7. prosinca 1971., navest će prema onim svojim zatvorskim pribilješkama - budući da dokumentacija s procesa Matičinim dužnosnicima Matice hrvatskoj nije vraćena. Prema zatvorskoj mojoj pribilješci, zapisnik sjednice Matičina Izvršnoga odbora, 6. i 7. prosinca 1971., glasi: "Dnevni red: izjava Izvršnoga odbora u povodu posljednjih političkih ocjena rada Matice hrvatske; razno. Izvršni odbor odlučio je da dade tu izjavu te da se sutra ponovno sastane i raspravi prijedlog teksta izjave."

Zapisnik pak o nastavku te sjednice Matičina Izvršnoga odbora, 7. prosinca 1971., u mojoj pribilješci glasi: "Rasprava o prijedlogu teksta Izjave što ga je pročitao **Jonke**. S malim primjedbama i dopunama Izvršni odbor prihvata tekst izjave Izvršnog odbora, a i kratku izjavu Predsjedništva Matice hrvatske od 3. prosinca 1971. **Ivičević**: izješće da je uredništvo *Hrvatskoga tjednika* odlučilo dati kolektivnu ostavku. Izvršni odbor tu ostavku prihvata. Jonke, u ime Izvršnoga odbora: može li uredništvo urediti još jedan broj *Hrvatskoga tjednika* sa izjavama Izvršnoga odbora i Predsjednika u ostavci? **Gotovac** i Ivičević u ime uredništva pristaju da urede taj broj *Hrvatskoga tjednika* - s izjavama Izvršnoga odbora i Predsjedništva Matice hrvatske, te s izjavom uredništva *Hrvatskoga tjednika* u ostavci. Jonke konstatire da se sad postavlja pitanje formiranja novog uredništva *Hrvatskoga tjednika*. Izvršni odbor zaključuje: o novom uredništvu *Hrvatskoga tjednika* raspraviti na sljedećoj sjednici Izvršnog odbora 13. prosinca, te na sjednici Glavnog odbora 20. prosinca."

Poput uredništva *Hrvatskoga tjednika* - i Izvršni odbor Matice hrvatske u izjavi za javnost odbacio je optužnicu iz Karadorđeva i stao je iza dotadašnje svoje djelatnosti. Ta izjava Izvršnoga odbora Matice hrvatske, u bitnome, glasi:

"Smatramo u svakom slučaju da treba već sada naglasiti, da s obzirom na glasove i prigovore zbog nacionalizma, šovinizma i sličnog. Matica hrvatska ne može na sebe preuzeti nikakve odgovornosti i krivnje. Onaj je s oduševljenjem prihvatile demokratizaciju socijalističkog društva u nas, ali nije kriva zbog mnogih neravnopravnosti u političkom i gospodarskom životu, koje su dugo, pa i danas ostale. Matica hrvatska je s odobravanjem i s velikim povjerenjem u naše političke avanguardne snage prihvatile načela samoupravnosti, ali nije kriva što su akumulaciju, taj plod radnih ruku svih naroda ove zemlje, prigrabile antisamoupravne i antisocijalističke snage i što je proširena reprodukcija, dakle najvažniji faktor društvene obnove i napretka uopće, prepustena grupnom financijskom kapitalu. Matica hrvatska je s razumijevanjem i odobravanjem prihvatile društvenu i privrednu reformu, ali ona nije kriva što su bitna pitanja deviznog, bankarskog i vanjskotrgovinskog režima ostala do danas neriješena, kao stalni izvor nezadovoljstva, kao i stvarne proizvodne i društvene nedjelotvornosti. Matica hrvatska se uopće nije bavila niti je imala namjeru i mogućnosti baviti se generalnim problemima političkih zbivanja, ona je vjerovala u racionalno i razborito vođenje društvenog života, ali nije kriva zbog teških prilika na selu, zbog pogrešnih investicija ili zbog bolne i kobne emigracije hrvatskog življa, i ne samo hrvatskog, i zbog njihovog pečalbarskog života u tujini. I tu leže izvori mnogih nezadovoljstava, pa i nacionalizma, a ne leže u krilu Matice hrvatske."

Nadalje: "U svojoj dugoj i svjetloj povijesti Matica hrvatska i njezini nebrojeni članovi, oni davno nestali, kao i ovi danas diljem domovine, u najvećoj su mjeri sudjelovali u stvaranju i objavljuvanju kulturnih vrijednosti prvenstveno hrvatskog naroda, ali i drugih s kojima je naš narod na ovom prostoru živio ili s kojima je dolazio u doticaj. Stvarajući i objavljajući te vrijednosti Matica hrvatska je to radila i mogla je to raditi samo u javnosti i pred licem javnosti. Tako je bilo u veliko doba hrvatskog preporoda, u godinama ilirizma, godine 1848., u vrijeme **Bachova** apsolutizma, u dugim i tužnim godinama hrvats-

ko-ugarske nagodbe i vladavine **Khuena Hedervarja**, tako je bilo i kasnije, u svim povijesnim razdobljima, mračnim i svjetlim, u godinama uspona i u trenutcima iskušenja, kad god je bila slobodna. A bila je slobodna onda kad je njezin narod bio slobodan, točnije kao jedno od snažnih središta njegove kulturne svijesti, bila je često i slobodnija, ukoliko je kulturna svijest uopće slobodnija i manje uvjetovana povjesnim i svakodnevnim zbivanjima.

(...)Djelujući tako pred licem javnosti na punom danjem svjetlu, točno je da je Matica hrvatska naročito, i možda prije

Vlado Gotovac

mogih drugih, naglašava potrebu stvarne ravnopravnostih naših naroda, a daje to zaista potrebno i daje u tome imala pravo, dokazuju i napokon izvršene izmjene ustava SFRJ i izmjene ustava SR Hrvatske, koje su u toku, a kojom prilikom je upravo nacionalna i republička državnost naglašena i učvršćena kao nepohodan preduvjet i jamstvo ravnopravnosti (...) To je sve što u ovom trenutku Izvršni odbor Matice hrvatske može reći svom narodu i cijelokupnoj javnosti ove zemlje."

U kratkoj pak izjavi predsjedništva Matice hrvatske rečeno je bilo, u bitnome, da je Matičina djelatnost javna, da u toj djelatnosti Matica ničim nije povrijedila svoja Pravila te da će se uskoro održati Matičina glavna skupština, kojoj će Upravni odbor podnijeti opširno izvješće o radu. Predsjedništvo je, naknadno, odlučilo da tu izjavu ne objavi, jer da je konzumirana u iz-

javi Izvršnog odbora. Uredništvo u ostavci za tisak je pripremilo izvanredni broj *Hrvatskog tjednika*, u kojem su bile one dvije izjave (Izvršnog odbora Matice hrvatske i uredništva *Hrvatskog tjednika*). U tiskari *Vjesnika* izvanredni broj *Hrvatskog tjednika* bio je već složen za tisak - no vlasti su potom sprječile da taj slogan bude otisnut.

Ostavka Izvršnog odbora Matrice hrvatske

Na sjednici 6. i 7. prosinca 1971. Matičin Izvršni odbor nije kanio podnosi ostavku - a kad je na toj sjednici ostavku podnijelo uredništvo *Hrvatskog tjednika*, Izvršni je odbor zaključio da na sljedećoj sjednici izabere novo uredništvo *Tjednika*. Na sljedećoj svojoj sjednici, tek četiri dana potom (11. prosinca 1971.), Izvršni odbor Matice hrvatske nije međutim raspravljao o izboru novoga uredništva *Hrvatskog tjednika*, nego je tad i Izvršni odbor podnio ostavku.

O okolnostima pod kojima se to zabilježilo, može se zaključiti, među ostalim, i iz izvještaja na 28. sjednici CK SKH, iz svibnja 1972.; u tome izvještaju, među ostalim, navedeno je: "Odmah nakon objavljuvanja uvodnog izlaganja druga Tita i zaključaka 21. sjednice Predsjedništva SKJ razvila se u Savezu komunista Hrvatske živa politička aktivnost. Onaj je dan u dan dobivala na intenzitetu, širini, temeljitosti, odlučnosti ijasnoći idejno-političke orientacije. Organizacije i rukovodstva SKH, radni kolektivi, društveno-političke i druge organizacije masovno su izražavale podršku govorima druga Tita i zaključima 21. sjednice Predsjedništva, primajući ih kao poziv na akciju i kao obvezu da će ustrajati u njihovom dosljednom provođenju u život. U brojnim telegramima izražavano je ne samo slaganje s ocjenama druga Tita o političkom stanju u Hrvatskoj i Jugoslaviji, nego i odlučan zahtjev da se beskompromisno razbijte kontrarevolucionarna djelatnost u Hrvatskoj i raščisti s onim pojedincima i snagama u Savezu komunista koje su svojom frakcionaškom djelatnošću, opportunizmom i idejnim zastranjivanjem omogućavale eskalaciju nacional-šovinizma u SRH..."

Nadalje: "U tom duhu odlučno je djelovalo i Izvršni komitet, preuzevši inicijativu u svoje ruke u provođenju Zaključaka Predsjedništva SKJ i u usmjeravanju aktivnosti SKH na njihovoj realizaciji. Izvršni komitet je odmah poslijе sastanka s drugom Titom u Karadorđevu izradio program neposrednih konkretnih mera na suz-

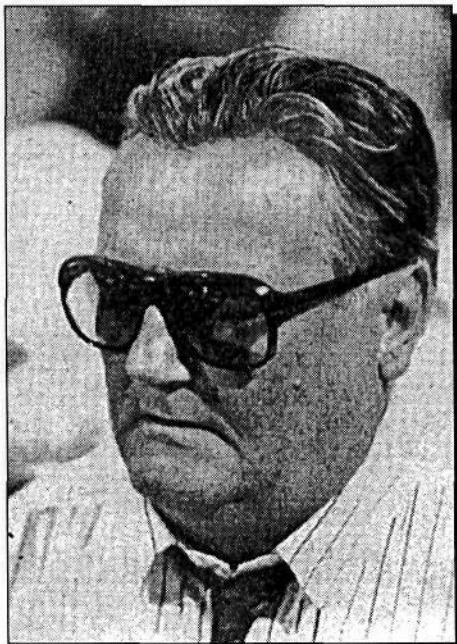
bijanju i iskorjenjivanju aktivnosti organizacija Saveza komunista, organa vlasti i drugih društveno-političkih snaga u borbi protiv nacionalizma, ideja 'masovnog pokreta' i njegovih nosilaca."

S tom režiranom "životom političkom aktivnosti" sinkronizirano - protiv navodne fašistoidne kontrarevolucije u Hrvatskoj u jugoslavenskim medijima pokrenuta je bjesomučna kampanja. Ta zaglušna hajka popraćena je bila prijetećim pokretima jugoslavenske vojske, odnosno JNA.

U svojim memoarima **Savka Dabčević-Kučar** spominje da je Broz Tito vojskom prijetio već u srpnju 1971., na sastanku s hrvatskim političkim vodstvom u vili Weiss u Zagrebu ("Prije će Armija uvesti red, nego da Rusi ili neka druga armija pravi red. To vam garantujem."). O vojnoj situaciji u doba Karađorđeva dr. Dabčević-Kučar pak navodi: "Na osnovi našega dotadašnjega političkog iskustva (koje je sazrijevalo brže nego što bi bio slučaj u običnim vremenima i okolnostima) bili smo potpuno svjesni da su JNA i policijske snage već odavna spremne za obračun s hrvatskom mogućom pobunom i to svim sredstvima. Izravno nasje na to u Karađorđevu upozorio i Tito. Znali smo tada pouzdano da su oklopne brigade iz Dugog Sela i Jaske na prilazima Zagrebu.

O točnosti tadašnjih obavijesti nedavno odgovorno svjedoči general **Janko Bobetko**, tada zamjenik **Doke Jovanića**. Dr. Savka Dabčević-Kučar citira potom generala Bobetku: "Podsjecam vas daje velikosrpska hegemonija za hrvatske demokratske procese od 1968. do 1971. pripremila tri puka: Varaždinski, Zagrebački i Banjalučki, dvije oklopne brigade iz Jastrebarskog i Dugog Sela sa zadaćom da krenu na Zagreb i da ga kazne ukoliko se usprotivi odlukama iz Karađorđeva. Ja sam, gospodo, autentični svjedok takvih naredbi (...) Ja sa u to vrijeme bio zamjenik komandanta Zagrebačke vojne oblasti. Još prije Karađorđeva nazvao me iz Varaždina pukovnik **Glumac**, komandant Varaždinske divizije. Pukovnik Glumac me pitao što muje činiti ako dobije naredbu da krene s vojskom na Zagreb. Budući da sam znao da nas prisluškuju, odgovorio sam kako je njegovo da sluša naredbe i da pazi jesu li mujedinice u dobru stanju. Osobno mogu posvjedočiti da su 1971. postojale spremne interventne snage, koje su samo čekale prigodu da napadnu i razore Hrvatsku."

Uz asistenciju vojnopolicijskog kompleksa, hajka na navodnu fašistoidnu kontrarevoluciju u Hrvatskoj danomice je eskalirala. U tim, eto, okolnostima Izvršni odbor Matice hrvatske toga je dana (11. prosinca) podnio ostavku. U mojojem zatvorskom izvodu, zapisnik te sjednice Izvršnog odbora Matice hrvatske glasi: "Jonke: u ime Predsjedništva Matice hrvatske predlaže da Izvršni odbor Upravnog odbora 20. prosinca dade kolektivnu ostavku. Konstatira da se u tijelima MH odluke donose većinom glasova, ako ima kvoruma. Na taj način valja donijeti i odluku o kolektivnoj ostavci Izvršnog odbora. Nakon diskusije, zaključak: IO daje ostavku 11. prosinca, a UO da u roku od dva mjeseca

Dr. Šime Dodan

sazove Glavnu skupštinu Matice hrvatske, koja će raspraviti o dosadašnjem radu MH i izabrati novu upravu MH. O ovom zaključku obavijestiti sredstva informiranja i CK SKH." (Svoju ostavku Izvršni odbor nije obrazložio; implicite ustrajao je stoga, u onoj svojoj izjavi od 7. prosinca u kojoj je odbacio optužnicu iz Karađorđeva i stao u obranu dotadašnje djelatnosti Matice hrvatske).

Studentske demonstracije

Na politička zbivanja u Hrvatskoj, nakon Karađorđeva, hrvatski sveučilištarci reagirali su burno, osobito 11. - 14. prosinca 1971. U kronologiji zbivanja u studentskim redovima policijskoga Operativno-preventivnoga centra u Zagrebu, o tome se, među ostalim, navodi: "Danall.XII 1971.

godine u izdanju predsjedništva Saveza studenata Zagreba izlazi u većem tiražu već u jutarnjim satima letak sa naslovom 'Naša konačna riječ' na tekst Augusta Cesarca 'đački pokret iz 1912. godine' i pisani poziv svim studentima za izlazak na dan 12. XII 1971. godine u 8,30 sati na Šetalište Karla Marks-a ispred zgrade CK SKH radi podrške dr. Savki Dabčević-Kučar, **Ivanu Šiblu, Miki Tripalu, Srećku Bijeliću, Peri Pirkeru, Marku Koprtli** i Janku Bobetku koji su, kako u pozivu stoji, "svojim držanjem i stavovima zadužili sve studente" ajasan cilje bio bojkot 23. sjednice CK SKH.

Kako je letak "naša konačna riječ" zbog svog dramatičnog sadržaja pokrenuo živu aktivnost studentskog rukovodstva i njihovih istomišljenika, a ulični skup zakazan za 12. XII 1971. u 8,30 sati nagovještavao opasnost za nerede većih obima, to su poduzete sljedeće mјere: (a) da bi se služba mogla efikasnije suprotstaviti nastalim pojavama, broj radnika od 800 povećanje na 1.700 sa snagama iz drugih organa Javne sigurnosti s područja SRH i svi studentski objekti stavljeni su pod posebnu kontrolu; (b) pristupljeno je završnoj izradi kaznene prijave, koja je već zbog dotadašnjeg dje-lovanja studentskog rukovodstva bila u pripremi; (c) donesenaje odluka da se pro-rektora **Ivana Zvonimira Čička, Antu Paradžika**, predsjednika SS Hrvatske, **Dražena Budiša**, predsjednika SS Zagreb i **Gorana Dodiga**, potpredsjednika SS Zagreb, kao najutjecajnije ličnosti na studentski pokret, liši slobode na temelju kaznene prijave kvalificirane po cl. 100 i 118 KZ.

Tako su u noći od 11. na 12. XII. 1971. godine lišeni slobode Čičak, Budiša i Dodig i uz kaznenu prijavu privedeni sucu istražitelju, dok Ante Paradžik nije pronađen tom prilikom već se je naknadno sam javio sucu istražitelju. Istoga dana lišeno je slobode još 15 osoba koje su zatečene na raspačavanju pojavnim mjestima i građanima letka "Naša konačna riječ" i poziva za skup 12.XII.1971. i u dokaznom postupku podnesena je kaznena prijava iz cl. 118 i 119 KZ protiv 10 studenata i jednog radnika i to: **Jakova Čolića, Nedjeljka Dereka, Josipa Petrovića, Davorina Parnica, Milana Hodžića, Krešimira Ganze, Ante Primorca, Filipa Vučana, Ferde Bušića i Bruna Bušića**, te radnika **Ignje Ignjatovića**, dok je protiv ostale četvorice studenata podnesena prijava za prekršaj. Svi prijav-

Ijeni privedeni su sucu istražitelju, odnosno sucu za prekršaje.

Dana 12. XII. 1971. godine, da bi se spriječilo okupljanje studenata na Šetalištu Karla Manca, već u ranimjutarnjim satima pokriveni su jačim snagama pripadnika Javne sigurnosti Studentski centar, svi studentski domovi u vidu blokade i šire prilazni putovi u pravcu zgrade CK SKH. U studentskim domovima Nine Marakovića, Stjepana Radića i Cvjetnom naselju zatečen je veći broj studenata već u toku noći koncentriran u te objekte, koji su od 8 sati kroz cijeli dan pokušavali probiti blokade, ali kako su u tim pokušajima efikasno spriječavani nastavljeno je s burnim manifestacijama podrške dr. Savki Dabčević-Kučar, Miki Tripalu, Peri Pirkeru, Ivanu Šiblu, Srećku Bijeliću, Marku Koprli i drugima te studentskom rukovodstvu koje je lišeno slobode, a uz to su isticali i druge parole kao što su: "Dolje izdajnik Tito", "Dolje Karadorđevo", "Dolje Bakarić" itd.

Poduzetim operativnim mjerama služba je uspjela spriječiti okupljanje studenata na Šetalištu Karla Manca, ali su već u toku dana i u večernjim satima od strane manjih grupa nastajali incidenti na pojedinim mjestima u gradu, posebno u večernjim satima na Trgu Republike. Reagirajući na događaje incidenata u obliku narušavanja javnog reda i mira i raspačavanju raznih parola, lišeno je 26 osoba, većinom studenata, protiv kojih su podešene prijave za prekršaj.

Dana 13.XII. 1971. poduzete su iste operativne mjere na blokadi studentskih domova i Studentskog centra kao i na održavanju reda i mira na svim prilaznim prvcima zgradi CK SKH, a ujedno su vršene pripreme za suzbijanje nereda na Trgu Republike i drugim mjestima, jer su sve informacije koje su prispjevale upućivale na pripreme studenata za veće obime javnih demonstracija u večernjim satima. U toku dana nisu zabilježeni značajniji incidenti na javnim mjestima, ali je u studentskim domovima Nine Marakovića, Stjepana Radića i Cvjetno naselje nastavljeno s istim intenzitetom burnih manifestacija kao i prethodnog dana. Već oko 19 sati na prostor Trga Republike pristizale su iz svih pravaca grupe studenata i daka koje su manifestirale podršku rukovodstvu u ostavci i studentskom rukovodstvu koje je lišeno slobode. Prostor Trga Republike i svi prilazni putovi bili su već pokriveni jačim snagama pripadnika javne sigurnosti u građanskom odijelu i uniformi, a istov-

remeno držani su pod blokadom studentski domovi i Studentski centar, tako daje u izvršenje zadatka uključeno svih 1.700 radnika. U prostorijama "Vajda" na Trgu Republike broj 6 bilo je sjedište štaba koji je pratilo događaje i donosio daljnje odluke.

Kako je broj demonstranata sve više jačao i već oko 20,30 sati brojio 4.000 - 5000 poduzete su mjere na blokadi prilaznih putova kako bi se spriječilo daljnje uvećanje mase, a istovremeno nastavljeno je s upućivanjem upozorenja svim građanima koji su se našli kao slučajni promatrači da se udalje s tog prostora, a demonstrantima da će biti upotrijebljena fizička sila ukoliko ne prestanu s demonstracijama i mirno se ne

Dr. Hrvoje Šošić

razidu. Na upućena upozorenja mnogi građani su se razišli, a demonstranti nastavili manifestaciju još većom žestinom, uzvikujući parole podrške dr. Savki Dabčević-Kučar, Miki Tripalu, Ivanu Šiblu i drugima, odnosno parole osude 21. sjednice CK SKH najotvoreni vrijedajući najviše rukovodioce "Dolje izdajnik Tito", "Dolje Bakarić" paleći usput transparente, parole i javnu štampu.

Oko 21,15 sat, da bi se uspostavio narušeni red i mir i razbili demonstranti, donesena je odluka o primjeni sredstava prisile i naredena upotreba fizičke snage i gumene palice protiv glavnih nosilaca nereda. U tom postupku uhvaćeno je i privedeno 93 izgrednika, od čega je protiv 32 osobe podnesena prijava za prekršaj, protiv 3 kaznene prijave i to protiv **Zvjezdane Žnidarčić**, studentice, zbog kaznenog

djela iz cl. 118 KZ; **Dragutina Sinka**, arhitekta, zbog kaznenog djela iz cl. 174 i **Ognjena Drobnića**, radnika, zbog kaznenog djela iz cl. 118 KZ, dokje ostalih 58 osoba zbog nedostatka dokaza da su igrali ulogu glavnih organizatora i izgrednika, nakon obavljenih razgovora i izvršenih provjera, pušteno.

Nakon što je uspostavljen red na Trgu Republike, razbijane grupice demonstranata pokušale su s izgredima na raznim drugim mjestima u centru grada, ali su ih uspješno sprečavali po(locijski) radnici koji su bili usmjereni na taj zadatak. Iste te večeri dok su trajale demonstracije i poslije toga do kasno u noć, burne manifestacije odvijale su se u pojedinim studentskim domovima, a posebno u domu Nine Marakovića, Stjepana Radića, ali kako su se neredi odvijali samo u krugu objekata, nije intervenirano, već je blokadom suzbijano da ne izađu na ulicu.

Dana 14.XII. 1971. godine pristupa se primjeni istih operativnih mjeru kao i prethodna dva dana i utvrđuje se bezboroj parola i plakata na studentskim objektima i drugim dijelovima grada a među značajnjim su: "Još Hrvatska nije propala", "Titoje svemu kriv", "Dolje režim", "Dolje Karadorđevo", a još veći broj parola i plakata odnosi se na podršku dr. Savki Dabčević-Kučar, Miki Tripalu i drugima, kao i zahtjevi za puštanje na slobodu studentskog rukovodstva.

Već oko 18 sati nastaju ponovno neredi na Trgu Republike i okuplja se još veći broj demonstranata nego prethodne večeri. Taj prostor pokriven je još jačim snagama službe Javne sigurnosti, a istovremeno i svi studentski objekti, tako da su na određene zadatke uvedeni i prometni milicionari. Poslije 20 sati broj demonstranata uvećao se na preko 5.000 i nastao je opći nered uz skandiranje podrške dr. Savki Dabčević-Kučar, Miki Tripalu, studentskom rukovodstvu, a pojedinci su uzvikivali razne parole kao što su: "Tito izdajica", "Dolje režim", "Dolje Bakarić", "Milicija ubice" i druge.

Iz sjedišta štaba upućivana su stalna upozorenja demonstrantima i pozivani su građani koji su se našli kao slučajni prolaznici da se udalje sa tog prostora, jer će radi uspostavljanja narušenog reda biti primjenjena fizička sila. Većina građana se razišla a demonstranti su postajali sve agresivniji, pa je odlukom štaba oko 20,45 sati nađena upotreba gumene palice i fizičke snage. Prilikom ove intervencije uhvaćeno

je i privедено 103 izgrednika i od toga protiv 85 osoba podnesena je prijava za prekršaj, protiv dvojice kaznene prijave, i to protiv Milorada Šojića, učenika u privredi i Kreše Brlobuša, studenta, zbog kaznenog djela iz cl. 118 KZ, dok je ostalih 16 osoba zbog nedostatka dokaza nakon obavljenih razgovora i izvršenih provjera pušteno.

Poslije uspostavljenog reda na Trgu Republike kao i prethodne večeri nastali su incidenti u manjim grupama na raznim dijelovima grada, posebno u centru, ali su na svim mjestima brzom intervencijom uspješno uspostavljeni red i mir. U studentskim domovima Nine Marakovića, Stjepa-

Dr. Vlatko Pavletić

na Radića neredi su se odvijali još jačeg intenziteta nego prethodnih večeri, ali također nije intervenirano već su objekti držani pod blokadom.

Sve u svemu, prema policijskome Brojčanom prikazu predvedenih osoba za vrijeme nereda na Trgu Republike i kontrolom u studentskim domovima - privđeno je 866 svučilištaraca (mnogi od njih pretučeni su dok su nenasilno prosvjedovali, pri privođenju ili pak na policiji); nadalje 475 svučilištaraca prekršajno je kažnjeno (zatvorom, izgonom iz Zagreba ili novčano), a protiv 35 sveučilištaraca kaznene prijave podnesene su su javnome tužilaštvu (ti sveučilištarci bit će potom, pretežno, sudbeno osuđeni).

(nastaviti će se)

ANKICA KALE

JELENKO, SINE, JELENE

(Jeleuku Brniću - Boci i 50-orici suboraca iz Domovinskog rata koji su poginuli na Velebitu)

Jelenko, sine, jelene

*opet nam sine sijekujablane,
obrast će šumu drač i šikara*

Jelenko, sine, Jelene.

Velebita vilo, kći kule kamene

*spleti vilo kose svilene,
probudi vilo naše sinove,*

Jelenko, Jure, Ivane.

*Zovi ih vilo, samo su zaspali
na mrtvoj straži samo su zastali
eno ih vrh bijega*

nisu klisure

to njihova su pleća stamena

i nisu stijene

već tvrda ramena,

*i nisu ono pod snijegom padine
to njihove se bijele košulje,*

Jelenko, Jure, Ivane.

Budi mi sine drugove,

kroz drač već reže čagljevi

za njima stoje vukovi

*opet će posjeć'jablane,
obrast će šumu šikara,*

Jelenko, Jure, Ivane.

ISTARSKI KORIJENI KUMIČIĆEVA PRAVAŠTVA

Raznovrsni čimbenici utječu na čovjekovo duhovno oblikovanje. Međutim čimbenicima, sigurno je, vrlo značajno mjesto zauzima sredina, u kojoj se je čovjek rodio i odgojio. Pod sredinom razumijevamo sam zemljopisni prostor, ali još više duhovni sadržaj, što su ga na tomu prostoru predhodni naraštaji stvarali, a sadašnji ga naraštaji kao svoju duhovnu baštinu čuvaju. Bez podpunoga uvida u tu sredinu nemoguće je upoznati i shvatiti čovjeka u njegovoj cijelovitosti. Stoga moramo upoznati sredinu, u kojoj se je Kumičić rodio i odgojio, da bismo mogli shvatiti njega kao čovjeka, književnika i političara.

Eugen Kumičić se rodio 11. siječnja 1850. u Brseču, selu na istočnoj obali Istre, a umro je u Zagrebu 13. svibnja 1904. Morski putovi su uvek, a pogotovo u prošlosti, bili najjeftiniji i najjednostavniji, pa su i najjače povezivali ljudi i krajeve. Stoga je Istra, nalazeći se i sama na istočnoj jadranskoj obali, uvek baštim morskim putevima bila izvrsno povezana s ostalim zemljama na istočnom Jadranu. Niz otoka i zatona, koji se u neprekinitomu nizu protežu od Istre do Boke Kotorske, čini prirodnu cjelinu cijelogoga toga područja. Zbog toga se stoljećima i tisućljećima na tomu prostoru stvaralo etničko i kulturno jedinstvo. Pogotovo je istočna Istra povezana s Kvarnerskim zaljevom, u kojem se u najnovije vrijeme kao kulturno, gospodarsko i političko središte ističe grad Rijeka. Taj Kvarnerski zaljev zbog svoga posebnog zemljopisnog oblika i smještaja ustrajno čuva kulturnu baštinu i predaju prošlih naraštaja. Tu čvrstu povezanost istočne Istre s Kvarnerom i dalje s preostalom dijelom istočne jadranske obale vrlo dobro su uočili stari Rimljani, pa su istočnu Istru do rijeke Raše uklopili u svoju pokrajinu Dalmaciju. U sedmomu stoljeću Hrvati su naselili cijelu rimsku pokrajinu Dalmaciju, dakle i istočnu Istru, na tom su prostoru stvorili svoju državu, ali su u seobama prešli rijeku Rašu i naselili srednju i zapadnu Istru.

Piše:

Ivan GABELICA

Zbog tako tjesne povezanosti Istre s preostalom istočnom jadranskom obalom hrvatske su seobe i kasnije kroz stoljeća isle prema Istri, dajući joj tako sve izrazitiji hrvatski značaj.

Hrvati su se služili svojim posebnim pismom, zvanim glagoljica, a u crkvama su službu Božju obavljali na starome hrvatskom jeziku. Kod Hrvata glagoljica popri-

što je Baščanska ploča na otoku Krku u XI. stoljeću, u kojoj se prvi put na hrvatskom jeziku spominje ime hrvatsko, ali i drugi važni pravni akti i spomenici. U Istri je godine 1325. glagoljicom pisan "Istarski razvod", jedan od najvažnijih naših pravnih spomenika, kojim se uređuju međe između pojedinih istarskih općina. Godine 1482. na samostanu svetoga Grgura u Koparskoj biskupiji postavljen je glagoljska spomen-ploča, a godine 1592. u samostanu svete Marije Magdalene pravila otaca Trećoredaca pišu se glagoljicom (1). To su samo neki od glagoljskih spomenika s istarskoga područja.

Hrvati u Istri redovito svoj jezik nazivaju hrvatski, a tako ga nazivaju i pisci, koji pišu na stranim jezicima. Tako se u "Istarskomu razvodu" kaže, da su postavili tri nodara, dakle javna bilježnika, i to "jednoga latinskega, a drugoga nimškoga, a trećoga hrvačkoga", koji su uredili međe i o tomu "jednoj i drugoj strani pisaše listi jazikom latinskim i hrvačkim, a gospoda sebe shraniše jazikom nemškim" (2). Makar su prije toga na talijanskom jeziku nastala klasična djela talijanske i svjetske kulture, kao što je **Danteova "Božanska komedija"**, u "Istarskomu razvodu" se ne spominje talijanski jezik, što znači da tada na tomu području nije ni bilo Talijana, dok su Hrvati svoju opstojnost osim nazivom jezika posvjedočili i toponomom "Hrvatinje stazi" (3).

Osobitu skrb za čistoću hrvatsko-gajezika pokazivali su XVI. stoljeću pisci i prevoditelji protestantskih knjiga. Protestantizam je među Hrvatima najjače uporište našao u Istri, pa su se i te knjige najviše širile po Istri. Stoga je naziv jezika u tim knjigama svjedočanstvo, kako su taj jezik nazivali sami Istrani, tim više što su pisci i prevoditelji tih knjiga pretežno bili iz Istre. **Antun Bočić**, rodom iz Modruša i bivši pisar kneza **Bernardina Frankopana**, u svome glagoljskom pismu od 19. siječnja 1563. potvrđuje, daje hrvatskim knjigama tiskanim u protestanskoj

Eugen Kumičić

ma posebne, uglate oblike, pa se i naziva hrvatska glagoljica (glagolita croatica). Ona postaje hrvatsko nacionalno pismo i znak nacionalne identifikacije. Unatoč čestim progonima, zajedno s bogoslužjem na starome hrvatskom jeziku uspjela se u nekim crkvama održati do danas. Ali kroz povijest najjače se je očuvala u Istri i na Kvarneru. Upravo su ti prostori stoljećima bili njezino najčvršće uporište. Glagoljica nije samo crkveno nego i svjetovno pismo. Njome su pisane kraljevske darovnice, kao

tiskari u Tübingenu "pravi, čist, istini hrvatski jezik i prave riječi" i da pisma **Štipana Konzula Istranina** "bihu dobra i razumna hrvatskim jezikom" (4). U zajedničkomu predgovoru glagoljski tiskanoga prijevoda **Lutherove "Postile"** Štipan Konzul Istranin i **Antun Dalmatin** se 1568. obraćaju vjernicima riječima: "Vsim dobrim bogom i hrvatskim kristianom svako dobro od Isusa prosimo" (5). Napominjemo, da se tu Štipan Konzul podpisuje sa "Istranin" a ne "Istrijanin". U svom predgovoru "Novomu zavjetu", tiskanom također glagoljicom, ti isti pisci se žale, što nema Staroga i Novoga zavjeta na "ovom našem slovenskom ili hrvatskom jeziku" (6). Oni dakle za hrvatski jezik izričito kažu, daje to njihov jezik. Želeći svomu narodu dati što bolji prijevod Biblije, Štipan Konzul Istranin i Antun Dalmatin kažu: "Začeli jesmo Novi Testament van iz najbolega Latinskoga, Vlaškoga, Nemškoga i Kranjskoga tlmačenja u Hrvatski jezik tlmačiti" (7). Tako svoj jezik nazivaju i ostali hrvatski protestantski pisci iz Istre.

Labinjanin **Matija Vlačić Ilirik**, najveće i najpoznatije ime hrvatskoga protestantizma i jedno od najvećih imena protestantizma uopće, objavio je godine 1566. u Regensburgu katekizam na hrvatskom jeziku pod naslovom "Katechismus hervatski" (8).

Nazivom svoga jezika od protestantskih pisaca nimalo se ne razlikuju katolički pisci u Istri. Franjevac **Franjo Glavinić** svoje djelo "Czvit szvetih, t.j. sivot szvetih itd. prenessen i szlossen na Harvatszki jezik", tiskano u Mlecima 1628., posvećuje **Vuku Krsti Frankopanu**, za kojega kaže da

"među velikašima našega naroda, on ne zaoštaje ni za kim (inter nostrae nationis proceres nemini secundus)" (9). U svomu djelu "Svitlost duše verne", tiskanom u Mlecima 1632., fra Franjo Glavinić kaže, da gaje napisao "za ugoditi bratji i vernim, a navlastito hrvatskomu jeziku" (10). On svoje djelo "Četiri poslidnja čovika", koje je izšlo iz tiska 1628., posvećuje **Nikoli i Petru Zrinskomu** (11). Godine 1662. tršćanski biskup **Antun Marentius**, po narodnosti Talijan, u svomu izvješću papi "ad limina" kaže, da se u isusovačkoj crkvi u Trstu drži propovijed na hrvatskomu jeziku svake nedjelje i blagdana. Drugi tršćanski biskup, imenom **Ivan Trani**, također Talijan, godine 1695., dakle tridesetak godina kasnije, u svomu izvješću također papi "ad limina" isto tako tvrdi, da u crkvi Blažene Djevice Marije u Trstu oči kapucini propovijedaju hrvatski. Godine 1779.

koparska sinoda određuje, da se ne smije imenovati župnikom na selu svećenik, koji nije na ispitu dokazao, da zna govoriti hrvatski (12).

Dakle, istarski su Hrvati svoj jezik neprekidno nazivali hrvatskim i u svakodnevnomu su se životu služili glagoljicom kao svojim nacionalnim pismom. Toje njihova posebnost, kojom su se isticali među drugim narodima i koja ih je čuvala od assimilacije. Oni su tu svoju posebnost ljubomorno čuvali i branili od bilo čijega ugrožavanja. U to vrijeme je ime jezika označavalo narodnosnu pripadnost. I upravo ta ustrajnost u nazivanju svoga jezika hrvatskim i u upotrebi glagoljice kao nacionalnoga pisma svjedočanstvo je jake i žive hrvatske narodne svijesti u Istri. Ona se je s koljena na koljeno prenosila. Sigurno je, da ju je tim putem i Eugen Kumičić od svoje najranije živome dobi baštinio.

Pravaštvo misao slobode i teritorijalne cjelovitosti hrvatskoga naroda. U njemu su sadržane tisućljetne težnje hrvatskoga naroda. Te težnje izviru iz jake i žive svijesti o sebi kao posebnomu narodu, a time i posebnomu političkom subjektu. Takva svijest počiva na velikim političkim i kulturnim djelima, što ih je hrvatski narod stvorio u svojoj prošlosti. Po tomu je pravaštvo jedina izvorna hrvatska politička misao. Pravaši svoju svijest o slavi i veličini hrvatskoga naroda, između ostaloga, temelje i na hrvatskoj kulturnoj baštini iz Istre. Upravo po svojim kulturnim ostvarenjima hrvatski narod, drže pravaši, spada među prve europske narode.

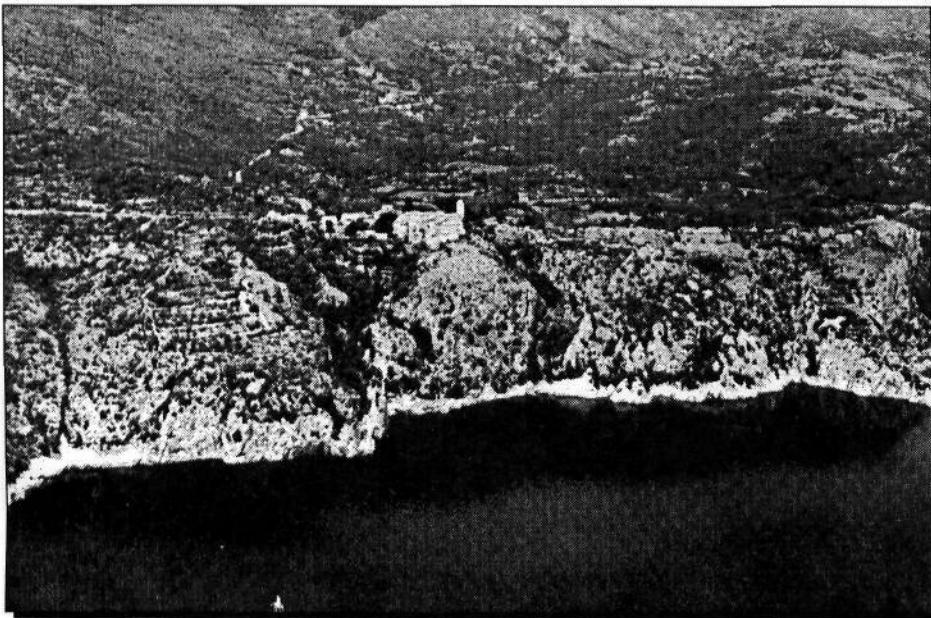
U svom shvaćanju kulturne prošlosti hrvatskoga naroda **dr. Ante Starčević** se posebno poziva na "Istarski razvod" kao na međunarodno-pravni spomenik prvoga reda. Priređujući ga godine 1852. za tisak, on zanosno piše: "Spomenik ovaj nije samo znamenit, što se iz njega jasno vidi, daje kod otaca naših jezik hrvatski bio sasvim služben, a ne samo služben nego i diplomatski, još onda kad mnogi zapadni narodi nisu mislili da bi svoj na to veličanstveno mjesto uznjeli, dokazuju koliki je bio kod otaca naših hrvatski narodni ponos, komu kod nas ni traga neima: 1 tako, on je najznamenitii stoga, što nas spominje na mnoga, još puno starih, diplomatskih pisma, sastavljeni na hrvatskomu jeziku, kako se iz ovoga vidi puno čistim, nego li su pisma mnogih današnjih pisaca" (13).

Pravaši izvanredno poznaju povijest, demografiju i cjelokupni duhovni život Istre.

Na temelju toga znaju, da je to hrvatska zemљa, za kojom posluži talijanski imperialisti. Stoga neprekidno zahtijevaju, da Istra s ostalim hrvatskim zemljama bude združena u Kraljevinu Hrvatsku kao nezavisnu državu. Ujedno se protive bilo kakvim talijanskim zahtjevima za Istrom. Talijanskim se zahtjevima osobitom oštrom suprotstavlja **dr. Eugen Kvaternik** za vrijeme svoje emigracije u Italiji. Zbog toga je spremjan kidati svoje sveze sa svim talijanskim političkim čimbenicima, pa čak i s takvim auktoritetima kakav je **Giuseppe Garibaldi**, bez obzira što je time lišen svake talijanske pomoći za svoje političke ciljeve, pa čak i za goli život. Kvaternik naime piše: "Italija kao naša susjeda jest neprijatelj naše zemlje i njezine budućnosti, i to poglavito radi istočnih obala Jadrana. Ona dapače i ne skriva svoje infamne nakane protiv nas. U broju 129. od 10. svibnja ove godine u talijanskim demokratskim novinama, u organu stranke "Il Diritto" baca nam se u lice izazov, tvrdeći kategorično, da su Istra, Dalmacija, Koruška, Kranjska i sva Hrvatska do Save, jednom riječi "Il regno illvrico" po historiji, etnografiji, geografiji i filologiji talijanske pokrajine i da ih Italija opet mora nama oteti" (14).

Kvaternik se ne želi cijenati oko hrvatskih zemalja, pa u talijanskoj politici vidi neprijateljski čin, otelo se hrvatskomu narodu jedno selo ili cijela pokrajina. Tu je važno načelo cjelovitosti hrvatskih zemalja, od kojega odstupanje nema. Stoga dalje piše: "Među Hrvatskom i Italijom bit će vječno neprijateljstvo, otelo se našemu narodu samo jedno selo u Istri ili i cijela zemљa sve do Save. To je uistinu svejedno, jer su političke, materijalne i prirodne posledice za nas apsolutno iste. U taj čas bismo mi Italiji odmah navijestili rat, da naučimo te podle napadače povijest, geografiju, etnografiju i filologiju, ajoš više da ih naučimo respektirati sakramenat prava, narodnosti i starosjedilaštva, i poznavanje narodnoga prava i demokracije" (15).

Dr. Eugen Kvaternik se ne da smesti ničim, pa ni talijanskim slatkim riječima i obećanjima. On budno prati političke posupke i na temelju toga donosi sud o političkim namjerama. Ne zanaša se ni za parole o demokraciji, iako je bio istinski demokrat, jer znade da se i pod tim parolama može kriti najcrnji despotizam. Svjestan pogibelji, u kojoj se njegov narod nalazi, Kvaternik opominje: "Dakle što znače deklamacije, protesti i simpatične izjave

Pogled na Brseč

Talijana naprama poljskoj revoluciji?... Princip narodnosti itd. jesu lijepo fraze, koje lijepo zvuče, ali nemaju nikakove unutarnje vrijednosti. Lud je onaj, koji bi se dao još danas zavarati takvim frazama, koje su obične u ustima Talijana. Naprama nama Hrvatima Italijane već odbacila masku, jerje ona inkopatibilna sa svrhom njezine akcije, a svrha te akcije jest navala, te bi nama najavili u ime talijanske demokracije rat do narodne istrage"(16).

Kvaternik je bio spremam i krvljumu braniti legitimne probitke svoga naroda. To je i djelom pokazao. Stoga poručuje: "Jer ako bi se oni (Talijani, op. I. G.) pokušali iskrpati u Hrvatskoj, svejedno gdje, da okupiraju Istru i Dalmaciju na svoj vlastiti račun, mi ćemo ih naučiti etnografiju na licu mjesta, i ako ne odustanu od svojih besmislenih želja, pobacati ih u more. Jer Hrvati nisu Sicilijanci, brzo će saznati, da su bili na krovom putu, podržavajući talijanaštvo u ove dvije pokrajine.. ."(17).

Ni Starčević ni Kvaternik a ni ostali pravaši nisu bili neprijatelji talijanskoga naroda. Baš obratno: oni su visoko cijenili talijansku kulturu. Veselili su se svakomu njihovu uspjehu u borbi za slobodu. Ali sloboda vlastite domovine bila im je još miliča. U Istri su uvijek gledali neotuđivi dio te domovine, pa s nikim nije moglo biti prijateljstva pod cijenu gubitka Istre i žrtvovanja istarskih Hrvata. Stoga su bili protivnici talijanske politike, koja je išla za osvanjanjem Istre i Dalmacije kao neosporno hrvatskih pokrajina.

Tisućljetne težnje istarskih Hrvata za očuvanjem vlastitih nacionalnih a i ostalih

duhovnih vrijednosti bile su podudarne s pravaškim političkim ciljevima: štoviše, one su bile sadržane u tim ciljevima. Stoga je pravaštvo bilo lako prihvatljivo istarskim Hrvatima. Tomu je pogodovala i blizina Rijeke kao kolijevke pravaštva, u kojoj su se mnogi mladi Istrani školovali. I Eugen Kumičić u Rijeci postaje član Stranke prava. On to sam kaže: "Ja sam došao u Stranku prava kada mi je bilo 16 godina; kao gimnazijalac na Rijeci bio sam zatvoren osam sati, jer sam bio Starčevićanac"(18).

Stupanjem u Stranku prava Kumičić u biti ne prihvaca ništa novoga, što ne bi iz roditeljske kuće ponio u svijet. On se sada samo organizirano bori za ostvarenje onoga, što su široki narodni slojevi u Istri podsvjesno u sebi nosili: slobodu od tuđinsko-ga ugnjetavanja i zajedništvo s ostalim dijelom hrvatskoga naroda. Za nj je Istra samo dio hrvatske domovine. Kada je Khuen-Hedervary jedne zgodne u Hrvatskomu državnom saboru rekao, daje Kumičić kao Istranin tek došao u Hrvatsku, Kumičić mu je uzvratio: "Ja nisam tekar došao u ovu zemlju, ja nisam u nju ni od kuda došao, jer sam se u njoj rodio od majke Hrvatice i od oca Hrvata. Hrvatski mijene materinski jezik, nikada nisam bio što drugo nego Hrvat i bit ću Hrvat uvijek. Ja sam se rodio u Istri, dakle u ovoj zemlji, u ovoj domovini, u domovini Hrvatah" (19).

Ta svijest o hrvatstvu Istre tjeru ga, da se u Hrvatskomu državnom saboru kao narodni zastupnik svesrdno zalaže za prijenje Istre Hrvatskoj. Pri tomu se bori svi argumentima, pa i povjesnim. Pro-

tivnicima toga sjedinjenja govoru: "Da vidimo što su radili u prošlosti Hrvati, da se Istra spoji s Hrvatskom. **Toma Bakač**, jedan od najslavnijih hrvatskih banova, onaj junak koji je onako sjajno porazio Turke kod Siska, bio je godine 1596. u Pragu, u kraljevskomu vijeću, gdje je žestoko napao savjetnike kralja **Rudolfa**, pred licem ovo-ga kralja, poradi toga što su odkinuli Istru od Hrvatske, a time i njegov grad Pazin... Taj se je veleslavni ban odrekao banske časti ponajviše poradi odkinuća Istre od hrvatskoga kraljevstva"(20). Za ovu svoju tvrdnju Kumičić se poziva na hrvatskoga povjesničara **Baltazaru Krčeliću**. Ali se ne zaustavlja samo na tomu povjesnom dokumentu. On navodi i druge. Pozivajući se na austrijskoga povjesničara Biederma-nna i njegovo djelo "Geschichte der österreichischen Gesamtstaatsidee" Kumičić tvrdi, daje kralj i car **Lepold I.** slao "oštare spomenice iz Beča u Mletke, da mu mletačka republika povrati njezine posjede u Istri, jer da ti posjedi pripadaju kraljevstvu Hrvatskoj"(21).

No, osim na ovo povjesno Kumičić se daleko više poziva na živo hrvatsko pravo na Istru. Ono je za nj jače od povjesnoga. Sastoji se u volji istarskih Hrvata, koji pretežno naseljavaju Istru, da se sjedine s Hrvatskom. Na to upozorava Kumičić kada govoru: "Gospodo, i kada ne bismo sve ovo znali, i kada ne bi naša prošlost bila jasno prikazana u otvorenoj povijesti, Istra je tu, istarski se Hrvati dižu, bude se, hoće da se sjedine s Hrvatskom. Njihova je dužnost, najsvetija patriotska dužnost, da traže sjedinjenje, jer u njemu je njihov spas, i u njemu je čast domovine. I po kraljevskoj zakletvi i zavjernici imaju pravo da zahtijevaju sjedinjenje s Hrvatskom, jer su Hrvati..."(22).

Želeći se suprotstaviti prirodnoj i legiti-mnoj volji istarskih Hrvata za slobodom i sjedinjenjem s Hrvatskom, njihovi ih protivnici, mahom po uputama iz tadašnjega Rima i Beča, nastoje razjediniti i tako oslabiti. Svim silama potiskuju hrvatstvo i izmišljaju istrijansku narodnost. Time ugrožavaju opstanak istarskih Hrvata i oskrvnuju duhovnu baštinu njihovih predaka. Kumičiću su jasne namjere tih rimskih i bečkih pouzdanika, pa se oštrot protivi istrijanstvu kao neznanstvenoj i protupovijesnoj, a time i protuprirodnoj pojavi. Stoga izričito tvrdi: "... nema u Istri istrijanske narodnosti, nego imade hrvatske i talijanske"^(^).

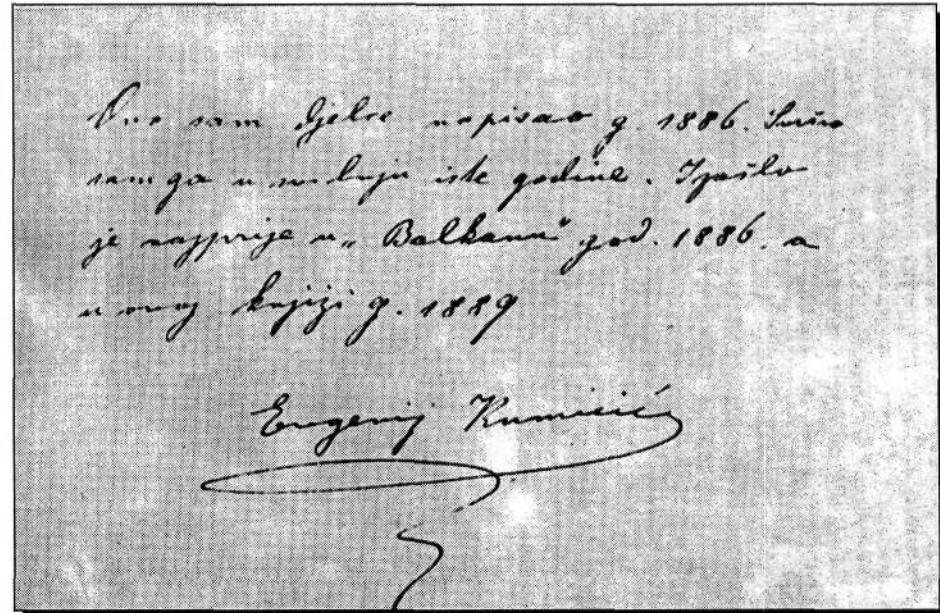
Ali Kumičić se ne zaustavlja samo na deklariranju prava na sjedinjenje Istre s Hrvatskom. On ide korak dalje pa odlučno zahtijeva i ostvarenje toga prava. K tomu su cilju usmjerene sve njegove političke težnje. To odlučno zahtijeva na svakom koraku pa i u svojim saborskim govorima: "... mi hoćemo, da se Bosna i Hercegovina, Dalmacija, Banovina, Slavonija, Istra, te slovenske zemlje, ukoliko hoće one same, naime slovenske zemlje, sjedine u jedno kraljevstvo Hrvatsku..."(24).

Samo u slobodnoj i nezavisnoj hrvatskoj državi, u kojoj će biti sjedinjene sve hrvatske pokrajine, Kumičić vidijedinojamstvo sreće i napredka hrvatskoga naroda, pa prema tomu i Istre. Nezavisna hrvatska država je uvjet opstanka hrvatskoga naroda. Pravo hrvatskoga naroda na državnu nezavisnost na cijelom hrvatskom etničkom i povijesnom prostoru je bezuvjetno. Stoga on odbacuje sva državnopravna

utanačenja, koja hrvatski narod lišavaju njegova punoga suvereniteta i jedinstva i hrvatskih zemalja. Svakom prigodom se osobitom žestinom obara na Hrvatsko-ugarsku nagodbu iz godine 1868. Po tomu su karakteristične ove njegove riječi: "Hrvati imadu svoju domovinu; oni se nisu nikada odrekli svoje državne samostalnosti i neodvisnosti; njih nije nikada nitko lišio oružjem tih svojstava. Današnja nagodba, toje djelo nekolicine Ijudih ujednom kutu Hrvatske, koji je Austrija povjerila Mađarom"(25).

Nagodbaje po Kumičiću uzrok svih zala u Hrvatskoj: političkomu nasilju, siromštву, kulturnoj zaostalosti, mitu i korupciji. Nema izlaska iz tih zala, dokje na snazi nagodba. U njegovim ustima nagodba postaje simbol svake političke podjarmljenoštiti hrvatskoga naroda i svih nepravdi nanesenih mu u povijesti. Stoga zahtijeva njezino bezuvjetno kidanje, pa u Saboru o tomu više grmi nego što govorи: "I Hrvatskoj bit će ovako, dok ne rastrga okove u koje sujue sapela nagodba, pošto juje raskomadala Austrija, pošto ju je Austrija pronevjerila i podložila tuđincem Mađarom nakon svojih stoljetnih bezbožnih nepravdah"(26).

Eugen Kumičić je istaknuti hrvatski književnik. U svojim je povijesnim romanima duboko zahvatio u život hrvatskoga naroda i njegove države. U "Kraljici Lepoj ili propast kraljeva hrvatske krvi" on opisuje propast hrvatske države zbog negativnoga utjecaja dalmatinskih Latina kao predstavnika rimske ekspanzionističke po-

Rukopis Eugena Kumičića

litike prema Hrvatskoj. U "Uroti Zrinsko-Frankopanskoj" obrađuje propast dviju hrvatskih velikaških obitelji kao nositelja hrvatske državne ideje, koji su bili smetnja bečkoj ekspanzionističkoj politici, da Hrvatsku pretvori u svoju naslijednu pokrajinu i lišiće svih elemenata državnosti. Namjeravao je napisati još dva povijesna romana, u kojima bi bio prikazan odnos hrvatske državne ideje u njezinoj borbi s mletačkim i peštanskim ekspanzionizmom na hrvatskomu narodnom prostoru, ali gaje u tomu omela prerana smrt (27).

Nije Kumičić gledao pogibelj za hrvatski narodni opstanak samo u rimskomu, bečkom i peštanskim imperijalizmu. Ništa manje činio mu se pogibeljnim srpski imperijalizam i šovinizam. Stoga mu se je u svomu radu stalno suprotstavljaо. U raspravi "Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan i njihovi klevetnici" on pobija velikosrpske laži o tim hrvatskim narodnim junacima, kojima se u stvari išlo za kompromitiranjem cijelog hrvatskog naroda. U toj borbi protiv bilo kojega, a naročito protiv velikosrpskoga imperijalizma, najjači mu je oslonac čista hrvatska nacionalna politička misao. Znajući da se sveslavenstvo i jugoslavenstvo upraktičnomu životu svode na velikosrpstvo, onje odlučan protivnik tih izmišljotina, koje nemaju nikakva uporišta u povijesti. Stoga piše: "Od pamтивjeka zvala se glagoljica u hrvatskom kraljevstvu hrvatsko pismo, literae croaticae, ajezik, koji se tim pismom izrazuje, hrvatski jezik, lingua croatica... Hrvati služili su se i u crkvi svojim jezikom, a tko nazivlje taj jezik staroslavenskim, mo-

rao bi nazivati današnji hrvatski jezik novoslavenskim. Hrvati, koji tako zovu svoj jezik, nisu Hrvati nego hoće da budu nekakvi Novoslaveni"(28).

U Kumičićevim političkim stajalištima sadržan je duh njegovih otaca iz Istre. Taj duh, što gaje on u sebi od djetinjstva nosio a studijem ga kasnije samo razvijao, prihvatio je pravašku državotvornu misao. Morao juje prihvati, jer je pravaški politički program nužna posljedica tisućljetnoga životnog iskustva i tako jasno očitovane nacionalne svijesti, između ostaloga, i istarskih Hrvata. Stoga nimalo ne začuđuje, što je Kumičić bio najuporniji i najdosljedniji sljedbenik Starčevićeve i Kvaternikove državotvorene misli. U svojoj posveti "Urote Zrinsko-Frankopanske" prvi je dr. Antu Starčevića počastio naslovom Otac Domovine. A kada je Stranka prava u politici krenula oportunističkim putem, iznevjerivši se izvornoj pravaškoj političkoj misli, onjuje napustio, paje zajedno s dr. Antonom Starčevićem, dr. Josipom Frankom, dr. Milom Starčevićem i drugim istomišljenicima 22. listopada 1895. osnovao Čistu stranku prava.

Kumičićeve političke misli aktualne su i danas. Doduše, ne prijeti nam više pogibelj iz Beča i Budimpešte, ali velikosrpski i talijanski imperijalizam i dalje ugrožavaju hrvatski narod. Rat s velikosrpstvom, na izgled, pobjedosno je završen: stvorena je nezavisna hrvatska država. Ali velikosrpstvo nije slomljeno. Polovica Bosne i Hercegovine pod njegovom je neposrednom vlašću. Odredene snage u Italiji posežu za Istrom i Dalmacijom. Jugonos-

talgičari i drugi protivnici hrvatske nacionalne misli, podpomognuti promarksističkim i liberalističkim snagama, razaraju hrvatsku naciju i sve više i više dižu glavu. U Istri izmišljaju istrijansku narodnost. Istodobno, svjetom se širi ideja globalizma, iza koje stoje moćni finansijski krugovi, koja u nacionalnoj, pa i u hrvatskoj, ideji gleda smrtnoga neprijatelja. Sve ove negativne sile podkopavaju Hrvatsku. U političkom životu one su se međusobno udružile i podpomažu se. Njima treba suprostaviti čistu hrvatsku političku misao, oko koje treba okupiti sve hrvatske nacionalne snage. Ta čista hrvatska politička misao jest pravaška misao Eugena Kumičića.

BILJEŠKE:

- 1) Franjo Tetkić: "Istra i granice Hrvatske", obj. u "Hrvatskoj smotri", br. 11 i 12, Zagreb, 1943., str. 606.
- 2) "Istarski razvod", priredio Josip Bratulić, Pula, 1992., str. 91. i dalje.
- 3) Isto, str. 99.
- 4) Dr. Franjo Bučar: "Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije", Zagreb, 1910., str. 213.
- 5) Isto, str. 215.
- 6) Krešimir Georgijević: "Hrvatska književnost od XVI.- XVIII. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni", Zagreb, 1969., str. 26.
- 7) Dr. Franjo Bučar, nav. dj., str. 216.
- 8) Krešimir Georgijević, nav. dj., str. 22.
- 9) Dr.o.Dominik Mandić: "Etnička povijest Bosne i Hercegovine", Rim, 1967., str. 313.
- 10) Isto, str. 313.
- 11) Dr. Mihovil Kombol: "Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda", Zagreb, 1945., str. 214.
- 12) Franjo Tetkić, nav. dj. str. 606.
- 13) Josip Horvat: "Ante Starčević", Zagreb, 1940., str. 118.
- 14) Eugen Kvaternik: "Promemorija prinu Jeromeu Napoleonu", priredio dr. Franjo Bučar, Zagreb, 1936., str. 40.
- 15) Isto, str. 40.-41.
- 16) Isto, str. 60. -61.
- 17) Isto, str. 68. -69.
- 18) "Govor u raspravi o zakonskoj osnovi o štampi", održan u Saboru 16. siječnja 1897., obj. u knjizi: Evgenij Kumičić: "Govori", Zagreb, 1994., str. 245.
- 19) "O hrvatskoj gimnaziji u Rijeci", govor u Saboru, 24. srpnja 1894., obj. u knjizi: Evgenij Kumičić: "Govori", Zagreb, 1994., str. 117.

VIŠNJA ŠWEER

U SAMICI 1948., KPD Požega

*Danas je srce prepuno dobrote,
a dušaje moja peludna i cvjetna.
Za rešetkom stojim i opet sam sretna,
ima u boli i časti iljepote.*

*Ja ljubim svjetlost, al l tamne sjene,
taj dijelak neba i zvjezdano jato,
te mrke noći i sunašće zlato,
tužne i maglene putničke zjene.*

*Iako zloba, perifidija boli,
ti ljubiš bijedu i život goli,
utvare što stvara mašta u mraku.*

*Spokojno gledaš na svoje grobare,
poganim Jezikom život što kvar,
u mislima ziđu za tebe raku.*

TOMISLAV PEĆARINA

IZGUBLJENE PJESME

- Kad sam ih pisao u mračna popodneva
(bijah tadjoš mladi gimnazijalac)
disao sam s njima, očut svakog stiha
bo me je kroz dušu - slatkobolni žalac.*
- Sad im ne znam ni naslova ni sroka
- mrtvaci tek mi spomen katkada izmame
i sjetim ih se kopalih drugova
u šetnji kad sam s društvom guste tame.*
- luvijek tako:na groblje kraj srca:
naviru mi strofe, ko voda kraj česme.
Jer nikad posve mrtve nisu
dio moga srca - izgubljene pjesme*
- 1948.

MOJA SJEĆANJA

Piše:**Vladimir VRAŽIĆ**

Rezolucija Informbiroa zatekla me na radilištu pruge Samac - Sarajevo, nakon odlaska omladinskih brigada koje smo zamjenili mi robijaši. Dakako, nama su ostali teži radovi pa smo seljakali s dionice na dionicu od Koprivne do Deboja. Kad bih htio opisati sve zgode i nezgode, bio bi to čitavi roman. No to je već ispisano od mnogih sudionika naše kalvarije koju smo prošli u takozvanu preodgoju, jer se naša ustanova zvala "Kazneno popravni dom". Iz tako sročenog naziva se naslućuje, da smo bili na preodgoju.

Ništa nismo znali niti mogli naslutiti, zašto su nas na brzinu skupili i pod hitno vratili u Staru Gradišku. No, povratak u "Kulu", a otiašao sam iz trećeg odjela jer sam bio osuđen na pet godina popravnog doma (čitaj zatvora), nije mirisao na dobro i tek sada doznajemo o famoznoj rezoluciji, iako smo mi, hrvatski politički zatvorenici jednako mrzili Staljina i njegove sljedbenike kod nas.

Sada nastaje najteže razdoblje moga robovanja u cijelih pet godina. Prvih par tjedana još se dalo, jer smo bili donekle podhranjeni. Istini za volju, na radilištu nismo bili gladni, ali sada počinju teška vremena. Ujutro tri decilitra crne kave (tako se to zvali ali daleko je bilo od kave). Oko jedanaest sati kukuruzni kruh "Ge", šezdeset dekagrama na četvoricu odnosno petnaest dekagrama svakome, u podne koja kriška repe skuhane u vodi, a za večeru "pura". Nastala je neopisiva glad.

Sada treba objasniti situaciju i režim našeg življjenja. Nakon nekoliko seljakanja dospio sam u prizemlje, sobu 24 ili 25, ne sjećam se dobro, a bilo nas je 110 (stodeset), poredanih uz jedan i drugi zid. Tako, kad bismo poljegali, ostao je prolaz između nas oko šezdeset centimetara, kojim je prolazio milicionar i kontrolirao, je li sve u redu. Dopušteno je bilo dobivati pakete s hranom dva puta mjesечно težine 7 kn, i jedan s voćem. Međutim, u mojoj sobi bilo nas je devet koji nismo imali od koga dobiti, pa se može zamisliti kako nam je bilo, kad je susjed dobio paket. On ti nije mogao dati, jer onda ne bi on imao. Jesti nije mogao, a da gaja gledam i nije se znalo kome je teže. Ja sam situaciju riješio tako, da sam pokrio glavu dekom najedno uho legao, a u drugo ugurao prst s kojim sam neprestano micao i proizvodio šumove. Tako nisam čuo kako susjed slasno jede. Da kažem kako smo dijelili kruh. Velika glad pa onda

uvijek sumnja, daje neki komad veći, i od tuda spasonosna ideja gladnih očajnika, svaki dan drugi od četvorice reže kruh na četiri dijela (drškom drvene žlice), ali dobiva svoj dio zadnji, pa u slučaju nejednak raspodjele on ostane prikracen. Nakon nekog vremena postao je problem oko mrviča, jer ih je bilo prilično. One su pripadale rezaču, a on onda nije izbjegavao da ih bude što manje.

Od vremena na vrijeme znala bi se otvoriti vrata i milicionar bi ubacio iz kartonske kutije ostatke kruha kojeg su se odricali svećenici u našu korist, jer su znali u kojoj smo bijedi, a bili su zatvoreni iznad nas. Bilo ih je 46 (četrdesetšest) ukupno. Može se zamisliti kakav je bio juriš na te ostatke i tko će imati sreće da što dohvati. Sreća se ukazivala bližima do vrata i onima koji su bili hitriji, a to su bili mlađi, među koje sam i ja spadao. Mnoge zgode su se događale i u toj gužvi zabilježio se da jedan očajnik zgrabi krišku kruha, međutim iz šake uz palac mu je virio komad kruha, a drugi na brzinu zgrabio palac i kruh, posljedica bila - iščašenje palca.

No onda na poprište našeg stradanja umiješa se nikad zaboravljeni Viki Glogatzky, koji svojim autoritetom, upornošću i dokazivanjem uspije uvesti obvezu za svakoga tko dobije paket, da mora odvojiti dio hrane i staviti je na hrpu a onda se to dijelilo na nas devetoricu. To se događalo svake subote, pa je onda i nama bio blagdan. Problem je bio i čišćenje deke u kojoj je onaj koji je imao posjet donosio hranu, jer je bila sva od masti, pekmeza, šećera i sl. I to je Viki sredio, pa me je nekad zapalo i čišćenje deke, stoje također za mene bila posebna privilegija. Viki je još nešto učinio za nas devetoricu. Isposlavao je da dovozimo vodu iz trećeg odjela gdje je bio bunar. Kraj bunara bio je kukuružnjak, a isto i lovačka kuja sa šest štenaca pa se moglo doći do kog zrna kukuruza. Kuju i štence hraniće jedan osuđenik, neki domobranski časnik, a donosi je hrane daleko više nego što im je trebalo i to baš onda kad bismo mi dočekali po vodu. Sve se odvijalo kao na filmu, donositelj je istresao hranu, okrenuo se i otiašao, a štenci i kuja su njuškali po hrani, ali mi smo znali što treba raditi. I sada se

sjećam kuje i štenaca kako su nas promatrali (što li su mislili, ako su što mislili), ali su se sigurno čudili ponašanju prisutnih dvojnožaca. Inače su bili krasni štenci i kuja, jer je upravitelj Kosak kao bivši krovovolac znao vrijednost ovih krasnih psica.

Vrijedan događaj iz tog vremena treba još zabilježiti. Kako sam pojeo malo previše prijesnog kukuruza, dakako da sam obolio, i tako se dogodilo kada je milicionar otvorio vrata i zaviknuo "umivanje", ja sam bio na "kibli". Dotrčavši do vrata, milicionari koji su stajali svaki sjedne strane vrata, presjekli su nama petorici izlaz pod optužbom da smo se "vukli". Odmah drugi dan na prijavak Kosaku i samo što sam ušao i zinuo da kažem tko sam, on dreknu ni ne pogledavši me: "A, ti si bio ustaša, sedam dana samice!" Sproveden sam odmah u Hotel Vaso, a Vaso opet: "A, ti si bio ustaša, koliko si poubijao narodaj....ti sisu koju si sisao, skidaj se!" Ja skinem kapu, bluzu i cipele, a on drekne: "Sve!" i ponovi psovku uz dodatak krušnu mrvu i pšenično zrno, i tako ostanem gol samo u gaćama.

To je bilo u ožujku, tad sam mislio, Vaso će me dokrajiti. Nigdje ništa u samici samo "kibla", jedna krpa i metlica. Spasio me drveni prag na koga sam metnuo glavu, pod rame krpu, a kukove na metlicu i prošlo je 7 dana na temperaturi od jedan do plus šest stupnjeva. Kod izlaska bio sam sav otečen, po licu iskočili prištevi žučkaste boje, zarastao u bradu i kad ine brico obrijao, izgledao sam kao da me netko vukao kilometar po trnju.

Na kraju, i to je prošlo, nakon smirenja određen sam opet na radilište, ovaj put u Beograd na Senjak kao bravarski, zatim u Zemun: u barake na Kalvariju, a radio u Batajnici. Loša vremena su prošla i došla bolja i od tuda sam nakon izdržanih 5 godina odnosno 15. 12. 1950. pušten na slobodu, ali kakovu to svi mi koji smo "žigosani", najbolje znamo.

Trebam napomenuti, daje Kosak skončao kako je i zaslужio: poginuo je u prometnoj nesreći, a Vašu sam potražio u njegovu selu, da mu se "zahvalim", ali na moju radost i njegovu sreću i on je otiašao k vragu kamo i pripada.

Sve ovo što sam napisao napisao sam za mladi naraštaj, moje i vaše unuke, a Vi robijaši to znadete, jer je i Vaša sudbina bila ista ili slična.

PARTIZANSKI ZLOČIN NAD PLAVOM DIVIZIJOM

Vruće je ljetno jutro. Sjedim na terasi i pišem tko zna već po koje pismo našim domoljubima u Domovini i iseljenoj Hrvatskoj, moleći ih da pomognu Stožeru ličko-senjske županije za obranu digniteta domovinskog rata platiti odvjetnike optuženih i pritvorenih gospičkih branitelja, generala Mirka Norca, stožernog brigadira Milana Čanića i ostalih.

Razmišljam kako je to ponižavajući posao. Zavlačimo ruke s rotinji u džep, jer samo ona pomaže. Odvjetnicima smo već platili preko 600.000,00 kn, ali je za sada njihova obrana bez ikakva rezultata. Nisu nam dali nikakvo jamstvo u pozitivan ishod.

Ne znam kako će to sve završiti? Uložio sam svoj ugled i gotovo godinu dana samoprijegornog rada. Hoće li Stožer ostati čvrst na

Pripovijest Ivana Legca

Zovem se Ivan Legac. Rodio sam se 1923. u Velikoj kod Slavonske Požege. U Požezi sam kod židovskog trgovca izuzeo trgovčići zanat i naučio njemački zanat, jer se u njegovoj kući govorilo njemački.

Po završetku zanata otišao sam u Zagreb gdje sam se zaposlio. Od hrvatskog domobranstva 1943. godine dobio sam poziv za novčenje.

Prijavio sam se u vojarnu u Slavonskoj Požegi, dobio domboransku odoru i tu sam ostao mjesec, do mjesec i pol dana, kad su nas, pripadnike požeškoga vojnog područja, vlastom u G-vagonima odvezli u Austriju, u Stockerau, na doškolovanje - vojnu izobrazbu u trajanju od šest mjeseci. Osposobljen sam za radiotelegrafista.

Nakon završene izobrazbe vraćeni smo u Hrvatsku. Od nas je bila ustrojena Plava divizija. Dužnost joj je bila čuvati priobalje od Rijeke do Zadra od mogućih neprijateljskih napada s mora. Zbog toga je i dobila naziv Plavadivizija.

Divizija je imala tri bojne. Prva bojna bila je smještena u Pagu. Jedan njezin dio u Kraljevcima, a drugi gore u Hreljinu.

Druga bojna bilje smještena u Plaškom, a treća u Lici. Raspoređeni smo bili po cijeloj Lici, a glavna nam je zadaća bila da od 1. siječnja 1944. pa nadalje osiguramo nesmetano odvijanje prometa, što smo valjano obavili. Cesta od Karlovca do Gospića bila je pod našim nadzorom, tako da se promet od Zagreba do Gospića odvijao gotovo nesmetano.

Pod nadzorom smo imali sva veća mjesta i gradove. Najviše smo se zadržavali u Josipolu, Krišpolju, Brinju, Perušiću i Ličkom

Priredio:

Ivan VUKIĆ

dogovorenim odrednicama, ili će se urušiti, s obzirom na njegov sastav, pod pritiscima dnevne politike, koji su sve žešći.

Takvo razmišljanje prekinu zvonjava brzoglasa. Žena mi iz kuće dovikuje. Za tebe je. Poziv je iz Senja. Gospodin Ivan Legac iz Požege, jedini preživjeli pripadnik Plave divizije želi se naći sa mnom i dati svoje svjedočanstvo o partizanskom pokolju njegove satnije.

Dogovorili smo sastanak za dva dana u Gospicu, obvezavši se da ćemo se još putem brzoglasa čuti.

Gospodin Legac došao je u zakazano vrijeme. Iznenadio me svojom tjelesnom i umnom vitalnošću.

Evo, reče mi, došao sam dati svoje svjedočanstvo. Hvala Vam gospodine Ivane. Sretan sam i ugodno iznenaden Vašom gestom. Svjedočanstvo ćemo snimiti tonski, a kasnije napisati. Izvolite.

Osiku. Nesmetano smo odlazili u ophodnju u Široku Kulu, Vrebac, Ljubovo, Donji Lapac, Korenicu, Plitvička jezera, Babin Potok, Vrhovine i puno tih drugih mesta koja sam zaboravio.

Na vrhu Kapete imali smo dobro čuvanu radio-postaju s jakom radio stanicom, preko koje je održavana radio veza između Zagreba i Gospica.

U Brinju je bila vojna bolnica s operacijskom dvoranom. Bolnica je pružala punu zdravstvenu i sanitarnu zaštitu.

U samom Brinju nisu bile veće naše postrojbe. Raspoređeni smo bili oko Brinja, kojeg smo dobro čuvali.

Nekih većih borbi nije bilo sve do konačnog 4. travnja 1945. Toga dana ujutro u 6 sati partizanske postrojbe istodobno su napale Gospic, Lički Osik i Perušić. Napadje bio silovit. Napali su nas tenkovima, haubicama, topovima, minobacačima i pješaštvom.

Toga časa nalazio sam se u Ličkom Osiku. Moja satnija bila je u sastavu 369. pukovnije, trećeg bataljuna Plave divizije. U satniji bilo oko 240 vojnika. Uz hrvatske časnike, dočasnike i vojnike, u njih je služilo 16-17 njemačkih časnika i dočasnika. Obnašali su dužnost koja je odgovarala njihovu činu i u svemu bili su izjednačeni s nama. Pripadnici Plave divizije na svojim odorama na lijevom rukavu nosili su hrvatski grb.

U trenutku napada bio sam sa svojom radio-stanicom u manjoj od dvije sobe obiteljske kuće uz crkvu Svetog Josipa u Ličkom Osiku, u kojoj je po našem dolasku bila smještena radio-stanica. U toj sobici spavao sam sa svojim pomoćnikom, a u većoj je živio vlasnik kuće.

Tragedija koja nam se dogodila tim je veća što su nas trajno uz pomoć nekih domaćih ljudi opkolili partizani i onemogućili prijeboj iz okruženja. Pokušali smo se probiti, ali smo naišli na jaku paljbu, pa smo se uz žrtve povukli.

Nakon kratke, ali žestoke borbe bili smo prisiljeni predati se. Napala nas je i zarobila Četvrtu armiju, 26. Dalmatinsku diviziju, 12. brigada. Zapovjednik im je bio major Fabijan Trgo iz Splita. Kasnije je postao general. Čuo sam da živi u Beogradu. On je izdavao sve zapovijedi, koje su se bezpogovorno izvršavale.

Pripadnike moje satnije, nas oko 240, među kojima su bili i oni njemački časnici i dočasnici, svukli su do košulja i gaća, povezali žicom i u koloni preko polja doveli do potoka, gdje su počela strijeljanja.

Bio sam udaljen 30 do 40 metara od stratišta, kad je došao partizanski dočasnik s listom papira u ruci i upitao vičući: "Ima li među vama radiotelegrafista"? Javio sam se ja i još jedan kolega koji je kasnije umro.

Odvezali su nas, izveli iz stroja i odvezli u štab divizije. Tamo su nas ispitivali uz strahovito batinanje. Onako pretučene dodijelili su nas svojim radiotelegrafistima, koji pojma nisu imali o radiotelegrafiji, pa smo mi radili njihov posao uz njihov budni nadzor. Zahvaljujući tome ostali smo živi.

Kada je 26. Dalmatinska divizija, 12. brigada napustila Lički Osik, nisam vidio niti jednoga našeg vojnika. Premda su bili ratni zarobljenici, bez dokazane krivnje, bez sudjenja su ih pobili. To je ratni zločin!

Što se dogodilo s drugim satnjama našega trećeg bataljuna ne znam. Vjerljatno su pobi-

PISMA

JOŠ O SKUPINI T. O. H. M.

U 116. broju našeg lista "Zatvorenik" tiskali ste, hvalevrijedne članke sudionika u tajnoj organizaciji hrvatske mladeži (TOHM), čiji sam član bio i ja. U pasusu pod podnaslovom "Završetak" pisci članka Tefko Saračević-Omer Stunić dali su pregled: kako je tko dalje završio u životu. O meni, poslije rastanka, nisu znali ništa, pa je njihov zaključak sasvim proizvoljan i za mene nepovoljan. Zato šaljem ovaj svoj sasvim kratak ispravak.

Nakon 4 godine prisilnog rada u Lepoglavi, odradio sam dvije godine vojnog roka. Spremio sam se za šegrtski ispit iz Zubne tehnike, ali mi ga nisu dali polagati. Upisao sam se u Zubotehničku školu, koje sam diplomirao 1958. i odmah dobio mjesto stručnog učitelja na istoj školi u Zagrebu. Svo to vrijeme bio sam pod prismotrom partijskih radnika i UDBE, kojima se nije svidjalo da bivši vodnik Hrvatskog Junaka, kasnije ustaške mladeži i osudenik za djela protiv naroda i države bude u kontaktu, u školi i na školi, s omladinom! Bilo bi nekorektno i sasvim loše po njih i po mene da sam u tim okolnostima održavao vezu s mojim bivšim supatnicima. Želeći se izvući iz te kontrole, odlazim 1964. iz Zagreba raditi u Zdravstvenu stanicu kao Zubni tehničar, u Novom Vinodolskom. Uz obilnu pomoć svojeg punca sagradio sam kuću u Crikvenici, podigao dva sina, oba sudionika Domovinskog rata i imam četvero unučadi. 1991. odlazim u prijevremenu mirovinu. Na tom putu do mirovine imao sam dvije operacije desnog bubrega kojeg mije u Lepoglavi čizmom odbio jedan milicioner poslije pokušaja bijega, kasnije smaknutoga, Dolanskog, o čemu je pisao i naš list. Dobio sam TBC kostiju, doktori prepostavljaju kao posljedicu preboljene upale porebrice koju sam prestajao u Lepoglavi. Operirao sam zglobo desne šake, čime sam postao nesposoban raditi Zubnu tehniku.

Već po ovom veoma skraćenom opisu ne bi se baš moglo reći:... "da se nisam nigdje skrasio!"

Pozdravljam sve svoje supatnike, želim im puno zdravlja u novoj godini, što od srca želim uredništvu i svim bivšim političkim zatvorenicima.

*Milan Novaković,
Crikvenica*

SVETI JURAJ PARTIZAN

Vu podravskom kraju, vu gradu Đurđevcu, krej župne cirkve koja je posvećena sv. Juriju, no zdavna. vu predbožičnom cajtu, imali smo prilično gledeti, kak prije 60. let, jednoga partizanskoga mitinga.

Denešni novi đurđevački općinskijoci od SDP i HSS stranki, koje je narod glasal, dali so blagoslova partizanskomu borcu spomeniku, a kojega so 1991. leta, ondašna općinska vlast i IDZ-a meknola, kaj se je nazaj vrnol na svoje staro mesto.

Župlani vernici đurđevečke župe planerali so i čekali da se na to mesto dene spomenik sv. Jurja, pa se denes žalosno pitajo: - Kaj, kaj je to sad skočilo? Zakaj, zakaj ga neso nekam drugam deli? Ovi vas vode nekam nazaj, a ne napravu Evropu. I zato so velikoga "I Ierkulesa" borca s puškom, meštani okrstili z imenom: "Sveti Juraj partizan"!

...O tomu semu pripoveda mjerjena stara majkica:

- Znate, gospone, negde prije dok sem išlakmeše, mislila sem daje to sveti Juraj, pak sem se pred nim prekrižila. I vu cirkve sem zmolila očenašaza one koji so ga postavili. A dok sem došla doma, pofalila sem se kaj sem vidla, a moj mi je Matok rekao:

- Sofá, bodi pametna. Drugpot malog lible gledi. To ti neće svetec. To je partizan koji je našega Franceka vu EJ Snom potu mučil i vmaril. Sad je to tak, moramo čkometi, dok ne dojdo nekoji drugi koji ga pak meknoli bodo. (S.C.)

jeni oko Gospića, Perušića i drugih mjesta gdje su bili rasporedeni.

Drugi bataljun bio je, kako već rekoh, smješten u Plaški. Čuo sam da su ih u 11. mjesecu 1944. paritzani zarobili i pobili. Te zime bio je jako visok snijeg, koji im je onemogućio povlačenje.

O 1. bataljunu koji je ostao priobalju nemamnikavih saznanja.

Glede stanja pred pad Nezavisne Države Hrvatske, vojska nije bila baš puno obavještena. Zapovjednici i pojedinci koji su znali kakvo je stanje, izbjegavali su reći daje slom na pomolu i da se rat bliži kraju, te daje veliki dio NDH pod paritzanskim nadzorom.

Mi s radio-postaja doenkle smo znali kakvo je stanje. Šutjeli smo i stegovno izvršavali naredbe svojih zapovjednika.

Na svom borbenom putu 26. Dalmatinska divizija kretala se prema Trstu ija s njom kao štabski telegrafist i tumač. Dobro sam govorio njemački jezik, pa sam uz posao radio-telefrafista obavljao dužnost prevoditelja. Bilo je puno njemačkih zarobljenika, koje su partizani ispitivali, a potom najvjerojatnije strijeljali. To zaključujem po rasfalnoj paljbi u vrijeme kada nije bilo borbi.

U Istri, u vojsci zadržali su me još dvije godine nakon završetka rata. Nakon razvojenja vratio sam se u Slavonsku Požegu i zaposlju u trgovini. Sada sam u mirovini.

Uz potok Balatin u Ličkom Osiku leži pobijena moja satnija i tko zna koliko još drugih zarobljenika. Mi smo bili domobrani. Unovačeni mlađi između 20 i 22 godine. Nismo bili stranačka vojska i ne može nas se vezati uz fašizam. Već treći put dolazim u Lički Osik pohoditi grobove pobijenih mojih suboraca, pomoliti se Bogu za njihove duše i zahvaliti mu na milosti što ostao živ.

U Domovinskom ratu stratište i skupno grobište pobijenih minirano je i ne može se do njega. Mine je postavila naša vojska radi onemogućavanja prodora četnika iz Novog Ličkog Osika.

Osjećam potrebu i dužnost kao jedini preživjeli, da se njihovi ostaci iskopaju, utvrđi broj pobijenih i dostojno ih se pokopa, ili pak da se cijeli prostor uredi kao spomen obilježje.

Nastojat ćupreko Udruge Hrvatske Domovinske Vojske 1941.-1945. ovu svoju obvezu ispuniti.

Ovo svjedočanstvo dao sam u želji za izgradnjom povijesnog pamćenja. Nekahrvatski narod nikada ne zaboravi te mlade, nedužne žrtve i neka ne dopusti da mu se ovakve strahote više ikada ponove.

Ratni zločin ne zastarijeva. Nekato dokaže hrvatska vlast, koja sada proganja, optužuje i zatvara hrvatske vojниke da su u Domovinskom ratu izvršili ratni zločin. U ratu koji nam je nametnut u kome smo napadnuti i u kome smo se branili.

TRI DIMENZIJE ZLOČINA

Dne 17. lipnja 1945. partizani crnogorske brigade kojaje bila smještena u gradu Bjelovaru, obilazili su kuće u Markovcu i prikupljali lopate. S tim alatom su otišli u obližnju šumu Lug i tamo počeli kopati jame.

Istoga dana uvečer oko 10 sati, zatvorenici Okružnog suda u Bjelovaru izlazili su iz svojih čelija i na krugu su ih vezali žicom i postrojavali po četiri u red. Kolonaj krenula prema Markovcu predvođena časnikom na konju, a sa strane gusto postavljene straže s pripravljenim oružjem. "Te su nam noći naredili daja i moj prijatelj zauzmememo položaj u jednom dvorištu ispred puta za šumu Lug", priča mi bivši domobran kojega su unovačili partizani i postavili da hrani konje u objektu kod Frančevičke. "Kada je kolona došla do nas", priča Martin, "sablasno je odjekivala ta živa povorka. Topot konja i topot okovanih cipela čudno su upotpunjivali tu mirnu

Piše:

Mato MADERIĆ

noć. Iz kolone se začuo po koji uzdah i jecaj. Na čelu u prvom redu, vezana uz tri muškarca, koračala je podignute glave žena. Kasnije sam doznao od jednog znanca koji je te noći otvarao vrata na dvorištu sudbenjaka, daje ta žena bila Mira Marković, stožernica bjelovarske mladeži. Kad je kolona skrenula s glavnoga druma puteljkom za šumu Lug, u strojuje nastalo komešanje i učestalije jecanje, jer su shvatili da im se ipak bliži kraj. Ali, nisu znali kakav. U strojuje bilo 114 vezanih ljudi", kaže Martin.

Pošto je stratište bilo udaljeno od prvih kuća oko 300 metara, to su mještani čuli stravične vriske nesretnih ljudi i zaglušuju-

ču buku pojedinačne i rafalne paljbe iz raznih oružja.

Pošto sam ležao uz otvoren prozor sobe kamo su se sklonili moji roditelji nakon završetka rata, čuo sam te rafale, a roditelji i brat sjedili sutjesno priljubljeni uz mene.

Svetlo je bilo ugašeno.

Nakon što sam se iz zarobljeništva dovkao kući, a liječnik u Bjelovaru rekao je roditeljima da mi nema pomoći, a on u bolniči za mene nema mjesta, dovezli su svećenika koji mi je nakon ispovijedi dao posljednju pomast. U takovom sam stanju uz veliku temperaturu dočekao i tu stravičnu noć.

Na vratimaje netko oštro zalupao, a otac izade i otvori vrata. U sobu nahrue tri partizana.

"Gdje je Mato, čuli smo daje došel doma i on mora iti z nama...", kaže Alatek, kovač kojemu sam kao dječak nosio željeza od pluga na klepanje. Nakon stoje mama upa-

lila svjetlo, oni stanu uz krevet s uperenim oružjem.. Gledali smo se nijemo. Ledena pogleda zurio je u mene moj nekad školski kolega Mirko Barbir.

Kako sam s roditeljima živio u Vinkovcima čitavo vrijeme rata, a tamo sam nakon završetka građanske škole dobrovoljno pristupio u 13 zdrug, s kojim sam bio do kraja, to ovi partizani nisu baš bili sigurni u kojoj sam vojsci bio. Ipak su bili dobro obaviješteni, jer je Alatek uporno zahtijevao da se dignem i pođem s njima, jer sam bio ustaša. Mamaje donijela moju vojničku odoru, govoreći da sam bio domobran.

"Dobro, nek' vam za sada bude. Onje i tak' gotov, a to će zaključiti OZNA kaj je bil, pobegel nam ne bu."

Otišli su. Da sam bio zdrav, ija bih poput ostalih hrvatskih vojnika koji su došli kućama i širom Hrvatske i Bosne kopali bunkere u koje bi se danju sklanjali a noću izlazili na zrak. Jer, bilo je očito bar za nas koji smo prošli sve tri dimenzije partizanskog zločina nad Hrvatima, daje prema njihovom paklenom planu nemoguće ostati živ ako to oni ne želete.

Prva dimenzija bio križni put, na kojem su od Bleiburga pa dalje strijeljali čitave jedinice zarobljenika. Druga dimenzija zvala se OZNA. Koji bi zarobljenik došao kući, morao je stati pred načelnika OZNE i nakon stoje pitao u kojoj je vojsci služio i koliko muje godina, tada bi mlađe od 17 godina puštali kućama na milost selskoj miliciji bivših partizanskih "pekmezara", a starije su podvrgavali ispitivanjima, pa bi se pokoji domobran nekako izvukao, ali svi priпадnici ustaškog pokreta stariji od 17 godina bili su nakon saslušanja "osuđeni na smrt" i likvidirani ili u šumu Lug ili u šumi Rajzbuška, gdje su 1992. i izvršena iskapanja tih grobišta.

Treća dimenzija su bili ti seoski milicionari, a bili su ustrojeni u svakoj općini ili industrijskom pogonu. Pa ako je neki zarobljenik sretno prošao i križni put i saslušanja na OZNI, domaći su partizani, da se dokažu novoj vlasti, odvodili noću te Hrvate i streljali ih u obližnjim šikarama.

Tako su nastali takozvani križari koji su se sakrivali i živjeli u zemunicama, a kad bi ih uhvatili, obično su ih uz mučenja ubijali. Često i čitavu obitelj.

Kasnije su zatvarane čitave obitelji. Svi koji su znali gdje se objegli zarobljenik krije, dobivali su od 2 do 20 godina zatvora. Tako da je nakon hvatanja jednoga Hrvata zatvarano po dvadeset punoljetnih osoba...

BLAŽ PILJUH

KAD OLUJA STANE

*U vremenu svakom, nepravdaje neka,
i moć u ljudi samoživa duha
svako vrijeme ravnotežu traži,
bojovnike svoje, pravdom zatrovane.*

*A pravda, tek mač je u nečijoj ruci
iza puške svake, neko srce stoji,
moje će kucati uvijek na toj strani
dok daška životajoš u meni bude.*

*Al neki nemir, nespokoj me muči,
dali ēu sutra, kad oluja stane
iz ognja izaži tražeći uzalud
u novom dobu, nešto svojih snova.*

*Dali će oni, što su iznad toga,
koje noćne more nikada ne muče,
na rukama mojim vidjeti, tek kapi
nečije krvi, zalud proliveno?*

ANTE ZNAOR

STAZAMA TVOGA DJETINJSTVA

*Danas bijah pod Gradinom
iznad Ivanbegovine,
kod bunara Medijaka
što ostahu iz davnine.*

*Dva smaragdna bistra oka
još gledaju k nebu čisto,
ali tebe onđe nema,
sve ko nekad nije isto.*

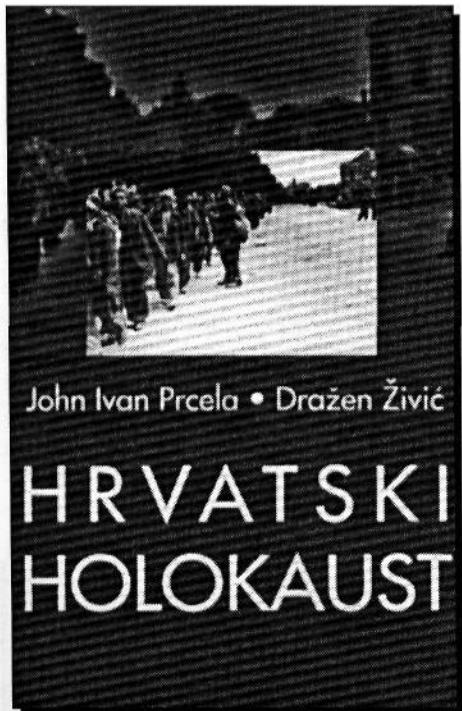
*U vrtuje kamen sivi,
prale su ga mnoge kiše,
Božjom voljom urezano
u njem tvoje ime piše.*

*Tu su staze tvog djetinjstva
i Sokol te krikom zove,
Stari kamen Velog vrta
ne čuje sadpjesme nove.*

*Povjetarac tiho nosi
elegiju kroz daljine,
proljeće se skoro budi
i cvijet naše tilovine.*

PREDSTAVLJENA KNJIGA

"HRVATSKI HOLOKAUST"

U prepunoj Kristalnoj dvorani hotela "Opera" predstavljena je knjiga "Hrvatski holokaust - dokumenti i svjedočanstva o poratnim pokoljima u Jugoslaviji", koju su uredili **John Ivan Prcela i dr. Dražen Živić**, a objavilo Hrvatsko društvo političkih zatvorenika. O knjizi su govorili ugledni znanstvenici: **prof. dr. Zvonimir Šeparović, dr. Ivan Čizmić, dr. Josip Jurčević, dr. Dražen Živić**, a član Zajedničkog odbora hrvatskih društava u Clevelandu i podpredsjednik poticajnog odbora za osnivanje Muzeja hrvatskog holokausta, g. **Željko Junković**, govorio je o hvalevrijednoj inicijativi osnivanja Muzeja hrvatskog holokausta.

S predstavljanja knjige

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

usta. Skup je u ime nakladnika pozdravio predsjednik **Jure Knezović**.

Prof. dr. Zvonimir Šeparović istakao je da knjiga sadrži svjedočanstva o najtežim stradanjima hrvatskog naroda u povijesti, o stradanjima Bleiburga i križnih putova 1945. godine. Naglasio je da knjiga privlači posebnu pozornost na dvije teme: opće političko promišljanje saveznika u Drugome svjetskom ratu i stradanja ranjenika. Optužio je britansku krunu za to što su "Englezi na Bleiburgu predali na milost i nemilost Hrvate onima koji su se s njima okrutno obračunali". "Poruka je knjige *Hrvatski holokaust* da nikada ne dopustimo da nas itko ugura u Jugoslaviju jer je ona tamnica i groblje hrvatskoga naroda", zaključne su riječi prof. Šeparovića.

O nastanku knjige "Hrvatski holokaust" govorio je povjesničar dr. Ivan Čizmić, poznati znanstvenik čiji interes istraživanja su povjesne, sociokulturne, političke i etničke značajke hrvatskoga iseljeništva, napose Hrvata u Americi. On je naglasio da iza ideje nastanka ove knjige i Muzeja "Hrvatski holokaust" ne stoe nikakve stranačko-političke opcije.

Znanstveni suradnik u Institutu Ive Pišvara u Zagrebu i profesor na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, dr. Josip Jurčević, magistrirao je o problematiči proučavanja žrtava 2. svjetskog rata u Hrvatskoj, a doktorirao na problematici represivnosti jugoslavenskog sustava 1945. godine. U "Političkom zatvoreniku", objavio je temeljito znanstveno djelo o razotkrivanju represivnih jugo-komunističkih metoda. Posebno područe znanstvenoga interesa dr. Jurčevića jest suvremena hrvatska povijest, napose razdoblje osamostaljenja hrvatske države i domovinskog

rata. Dr. Jurčević govorio je o povijesnom kontekstu "Hrvatskog holokausta", istakavši da se zbog "sustavnog prešućivanja Hrvatski holokaust koji je trajao od 1945. do 1990., nastavio i od 1991. do 1995. godine", izrazivši žaljenje da predstavljanju knjige nisu načočni predstavnici hrvatskih političkih struktura.

Suurednik knjige "Hrvatski holokaust" dr. Dražen Živić izjavio je da se urednici

S predstavljanja knjige

odriču svih honorara od knjige u korist zaklade "Hrvatski holokaust", koja prikuplja sredstva za izgradnju muzeja "Hrvatski holokaust" po uzoru na Yad Vashem. To bi bio muzejski projekt trajne vrijednosti, a sadržavao bi memorijalni, istraživački i publicistički dio. Bario bi se sustavnim i kontinuiranim istraživanjem stradanja Hrvata u borbi za slobodu i svoju državu.

Posebno za ovu priliku iz Clevelandu prisjeli g. Željko Junković pozdravio je nazočne i rekao da Zaklada prikuplja sredstva za izgradnju Muzeja "Hrvatski holokaust" i računaju da bi Hrvati iz Sjeverne Amerike mogli osigurati potrebnih 2,5 milijuna dolara.

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika odavna ima želju sagraditi muzej hrvatskih političkih uznika, pa u ovoj inicijativi vidi mogućnost ujedinjenim snagama uspješno privesti kraju projekt kojim bi se zadovoljile sve žrtve za hrvatsku slobodu i samostalnost tijekom dugih stoljeća naše teške povijesti, naglasio je predsjednik Jure Knezović. Zato Hrvatsko društvo političkih zatvorenika podupire ovu akciju i očekuje od svojih članova da kupnjom ove vrijedne knjige i sami podrže ovaj projekt.

VUKUŠIĆEV RAT UDBE PROTIV HRVATSKE EMIGRACIJE

Većina se knjiga piše i objavljuje kako bi se nešto otkrilo, kako bi se širem krugu ljudi proširile spoznaje i znanja. Ima, međutim, i drugih knjiga, knjiga koje se upućuju široj javnosti, a kojima se prividni predmet istraživanja zapravo hoće prikriti ili izokrenuti, mistificirati. U takve često spadaju, recimo, slodobnozidarske publikacije o slobodnom zidarstvu namijenjene "profanima", ali nesumnjivo još više tzv. povijesti obaveštajnih službi ili njihovih podhvata. Pišu li ih njihovi pripadnici (a u pravilu je gradivo dostupno samo takvima), često se ne radi samo o "lovačkim priča-

Piše:

Tomislav JONJIĆ

vilo nekoliko knjiga u kojima se "opisuje" djelatnost jugoslavenske Službe državne sigurnosti (najčešće kolovijalno zvane Udbom, po jednom od naziva kojeg je ta služba nosila). U Sloveniji je, pak, kao u većini drugih zemalja izišlih iz komunističkog pakla, pokušano rekonstruirati ustroj i rad jugoslavenske obaveštajne službe, s ciljem njezine definitivne kompromitacije. Hrvatska kasni i na tom području. Jedan od važnih uzroka takvog stanja vjerojatno je i krajnje neobičan koncept tzv. nacionalnog pomirenja, u kojem je dojučerašnjim razbojnicima omogućena metamorfoza u "demokrate", uljuđene građane, "professionalce" i "korisne članove društvene zajednice", dok je jučerašnjim žrtvama i danas ostavljena, u najboljem slučaju, uloga autsajdera, društvenih marginalaca koji služe tek za porugu ili trajno sumnjičenje.

Prva knjiga kojaje s ambicijom pružanja cijelovitije slike o djelovanju Udbe u redovima hrvatske političke emigracije, objavljena u Hrvatskoj, je knjiga Bože Vukušića *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljeništva* (519. str.), koju je s predgovorom dr. Josipa Jurčevića i pogовором Josipa Jovića 2001. u Zagrebu objavio Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva. Knjiga je podijeljena u tri dijela. U prvome (str. 7.-103.) prikazane su političke organizacije hrvatskog iseljeništva: Hrvatski oslobođilački pokret (HOP), Hrvatski narodni odbor (HNO), Hrvatsko narodni otpor (HNO), Hrvatsko revolucionarno bratstvo (HRB), Hrvatska republikanska stranka (HRS), Hrvatska seljačka stranka (HSS), Savez komunista Hrvatske u iseljeništvu, Socijalistička stranka Hrvatske, Hrvatski

državotvorni pokret (HDP) i Hrvatsko narodno vijeće (HNV).

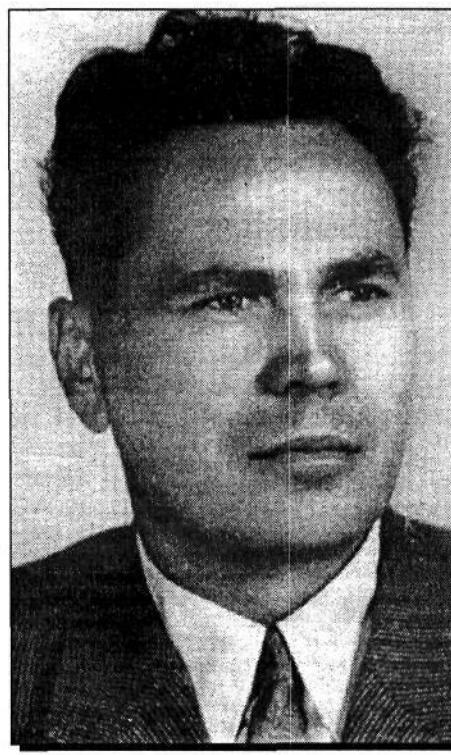
Drugi dio (str. 105.-198.) nosi naslov *Nastanak, ustroj i rad jugoslavenskih tajnih službi*, a treći, najopširniji, *Napadi na hrvatske političke iseljenike* (201.-389.). Kao svojevrsni četvrti dio objavljen je tekst Bruno Bušić - simbol hrvatskog nacionalnog otpora, koji je već ranije - makar to ovdje nije označeno - objavljen u knjizi *Bruno Bušić — branitelj hrvatskog identiteta* (Hrvatska uzdanica, Zagreb, 2001.), u koju su uvršteni prilozi J. Jurčevića, B. Vučušića i Vlade Šakića.

ma" i samodopadnom veličanju vlastite uloge, pronicljivosti i dalekovidnosti, nego i o manje ili više jasnim obaveštajno-političkim porukama, dimnim zavjesama i kulisama koje se podižu po stanovitim narudžbama i radi stanovitih ciljeva.

Abolicija Udbe u Hrvatskoj

Tako se u Srbiji, u čijoj se martološko-hajdučkoj kulturi atentatori, špijuni i egzekutori tradicionalno smatraju narodnim velikanima, posljednjih godina poja-

Joža Manolić

Prije kritičkog osvrta na svaki od tih poglavljija Vukušićeve knjige, korisno je i poželjno dati neke opće napomene. Jedan od ocjenjivača Vukušićeva rukopisa, prof. dr. Ivan Čizmić (drugi je Marin Sopta), zaključit će da Vukušićeva monografija donosi i neke dokumente u integralnoj formi, "stoje dalo posebnu težinu znanstvenosti i vjerodostojnosti autorova rada". Ta je pohvala uvelike pretjerana: bez velika sam krzmanja spremam na sud da ni sam auktor

Марко Лопушна

Убиј ближњег свог 1

*Јуѓословенска шајна иолиција
од 1945. до 1997.*

друго издање

НАРОДНА КЊИГА
АЛФА
1997.

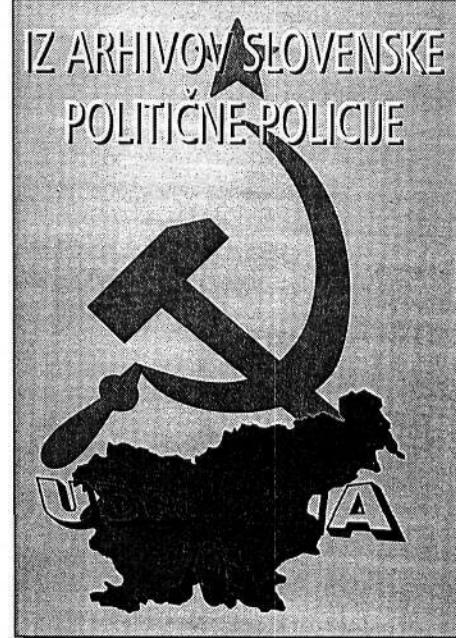
takvih nakana nije imao. No, ako sam u tome i u krivu, nisam u krivu kad sudim da, načelno govoreći, objavljuvanje dokumenta u integralnom obliku ništa ne govori o (ne)znanstvenosti određenog djela, i da, u konkretnom slučaju, nije riječ o znanstvenom djelu, pa ni o znanstvenoj publicistici, nego o zbirci novinskih članaka, koje je trebalo podvrći kvalitetnoj redakciji.

To, nažalost, nije učinjeno. Uslijed toga se od prve stranice nižu pojednostavljeni sudovi i faktografske netočnosti. Primjera radi, pisac tako govori kako su **Šupilo** i **Trumbić** imali važnu ulogu u stvaranju prve jugoslavenske države, ali se ubrzo pokazalo "njihovo razočaranje novom državom". Dakako, Frano Šupilo se "novom državom" nije mogao razočarati, jer je umro 1917., prilično prije njezina nastanka. Slično tomu, Vukušić na istoj (prvoj autorskoj) stranici tvrdi da su nakon skupštinskog atentata zabranjene hrvatske političke stranke, iako su zabranjene sve, a ne samo hrvatske političke stranke s "plemen-skim" nazivima. Nije pisac u pravu ni onda kad tvrdi da je Hrvatski domobran "inozemna ispostava Hrvatske stranke prava", jer je organizacija Hrvatski domobran nastala 1928. u Zagrebu kao nadstranačka omladinska borbena organizacija, a u Europu i obje Amerike presaćena je koju godinu kasnije, također s nadstranačkim značajem i nadstranačkim poslanjem. U međutratnoj

emigraciji postojalo je glasilo *Nezavisna Hrvatska Država* (a ne *Nezavisna Država Hrvatska*, kako hoće auktor), koje također nije bilo glasilo HSP-a, nego glasilo ustaško-domobranske organizacije. U skladu s tom inventivnošću, auktor će smisliti sintagmu "ustaško-pravaški pokret" (str. 56), kojaje dosad bila nepoznata i u politici i u historiografiji. I tako dalje. Nezgodno je, da se ovakvi propusti događaju već na prvoj stranici knjige koja je, kako kaže auktor, plod osamnaestogodišnjeg rada i istraživanja...

Сајетак повijesti иселjeničkih političkih организација

Hvalevrijedna je auktorova odluka, da opis rata UDB-e protiv hrvatskog иселjenstva započne sažetim prikazom političkog djelovanja tog иселjenstva, njegovih организacija, ciljeva, planova i akcija. No, umjesto zahtjevnijega, istraživačkog i auktorskog pristupa, Vukušić se odlučio na postupak koji je prilično neuobičajen. Dao je, naime, riječ pripadnicima tih organizacija, koji iz svoga kuta pripovijedaju o nastanku i djelovanju tih skupina, pa i o unutarnjim sporovima ili čak raskolima. Tako su u knjigu uvršteni opširniji članci ili izjave **Drage Sudara, Jurice Dragičevića, Šime Letine, Jurja Krnjevića, Kazimira Katalinića i Nikole Stedula**. Ti su članci i izjave nejednake kakvoće; neki su ambiciozniji, a neki se svode na puke fraze i simpa-

tične deklaracije. Razumije se daje izborom takvog postupka unaprijed žrtvovana nepristranost i dokumentarnost, ali - što je puno važnije - izostala je reljefna i informativna, bar donekle kvalitetna skica političkog djelovanja hrvatske emigracije 1945.-1990., iako je takvu skicu (dok čekamo sustavniju monografsku obradu) upravo ovdje trebalo dati.

Nacrt povijesti hrvatske političke emigracije ne daju ni izvadci iz pojedinih elaborata jugoslavenske Službe državne sigurnosti, jer su ti sastavci najčešće nepouzdani, bilo zbog neupućenosti ili ideoloških predrasuda sastavljača tih "dokumenata", bilo zbog toga što su često pravljeni *ad captandum benevolentiam* viših, političkih krugova. Bitan pomak nije ostvaren ni, inače korisnim, uvrštenjem nekih temeljnih programskih dokumenata pojedinih skupina i političkih stranaka. Uz ovo bi se poglavje moglo primijetiti daje prikaz pojave ljevičarstva u hrvatskoj političkoj emigraciji krajnje pojednostavljen, sažet i izvađen iz povijesnoga konteksta. Može čovjek prema toj pojavi imati negativan stav, ali je i takav stav potrebno obrazložiti. Također bi se moglo predbaciti, da HNV-u kao krovnoj udruzi odnosno organizaciji nije mjesto u pukom slijedu političkih stranaka i organizacija, niti se prvi pokušaj stvaranja te udruge (1962.) može apsolvirati jednim pasusom. S druge strane, ne bi se reklo da HDP po značenju zaslužuje skoro četvrtinu prostora posvećenog djelovanju emigracije (22 stranice, nasuprot 6 stranica za HOP ili 4,5 stranice za HSS),

Марко Лопушна

УБИЈ БЛИЖЊЕГ СВОГ 2

*Акције Државне безбедности
прошири шијуна од 1946. до 1997.*

НАРОДНА КЊИГА
АЛФА
1997.

osim ako mu takvu ulogu ne daje činjenica, daje i sam auktor pripadao toj skupini.

No, ipak, ni takav prikaz hrvatske političke emigracije ne treba zanemariti ili podcijeniti, budući daje sve što do sada o toj prevažnoj pojavi hrvatskoga političkog života znamo zapravo memoarske naravi. Hrvatsko iseljeničko novinstvo, politički dokumenti stranaka i organizacija i ostavštine istaknutih pojedinaca skoro su u cijelosti neobrađeni, iako bez njih nije niti će biti moguće pisati povijest hrvatskog naroda između Drugoga svjetskog i Domovinskog rata.

Zlokobni 13. svibanj

Pišući o nastanku, ustroju i radu jugoslavenskih tajnih službi, Vukušić se nije poslužio doktorskom disertacijom Josipa Jurčevića, u velikoj mjeri objavljenom u *Političkom zatvoreniku*. Nasuprot tomu, oslovio se na publicističke radeve **Frana Višnara, Marka Lopušine i Božidara Spasića**, uvršćujući u tekst knjige u integralnom obliku neke ključne pravno-tehničke dokumente, kojima je reguliran rad tih službi. Metodološki bi bilo nesumnjivo ispravnije, da su ti dokumenti uvršteni na kraju knjige, kao prilozi. No, i ovako oni pružaju solidnu preliminarnu informaciju o poratnom ustroju i zakonskom okviru rada, a djelom i o psihološko-političkoj motivaciji jugoslavenskoga ubilačkog stroja.

Nedostaju, međutim, podaci o broju (da ne govorimo o imenima) djelatnika i "neformalnih suradnika" SDS-a u Hrvatskoj i BiH, kao i podaci o žrtvama njihovih

"mjera". Nije objavljeno ni to, odakle potječe arhivsko gradivo kojim se Vukušić služio, je li ono cijelovito i je li - radi provjere ovoga ili poduzimanja novih istraživanja - dostupno drugim istraživačima. Ponešto od toga prosječnom je Hrvatu poznato iz dnevnog tiska, ali se ta informacija mogla uvrstiti i u ovu knjigu. Zanimljivo je, da se pisac odlučio na pohrvaćenje tekstova izvorno pisanih na srpskom jeziku, bez obzira na to, je li riječ o normativnim aktima, Lopušinim ili Spasićevim traktatima ili o citiranju izvješća pojedinih udbasih dužnosnika. Time je, nažalost, izgubljena ona specifična aroma, koja - kroz sintagme i kalambure "državnog jezika" - ujedno govori o velikosrpskoj naravi jugoslavenskoga komunističkog režima.

No, piscu se ne bi smjelo spočitnuti što

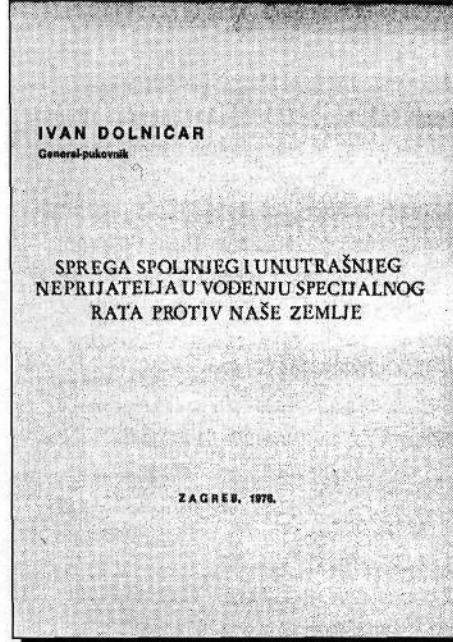
Bruxelles i Attlee su vukovski "Čaušesku", "Pacepa", "Briše!" i "Atli", vrpca je "traka", taksist je "taksista", a kolegica je "koleginica". Umjesto "tko", pita se "ko", umjesto "što" - "sta". Srećemo "sabracajnu nesreću" i hitac u "potiljak". Posjet je dosljedno "posjeta", redarstveni istražitelj "isljednik", a umjesto pastreve, u jednom se ribnjaku uzgaja "pastrmka". Pišta se "da li" i putuje se u "inostranstvo". Rubnik je "ivičnjak", srećemo pridjev "neprikosnoven", a stanoviti je tekst (Ciligin) došao ne kao naručen, nego kao "poručen"...

S obzirom na toliko mnoštvo srbizama, smisao pohrvaćenja dijela teksta postaje krajnje upitnim. Tomu valja dodati, da su se dogodile, slučajno ili ne, i neke druge pogreške (možda tiskarske). Nije samo Ćeća Stefanović postao "Stevanović", nego je Tomislav Obrdalj postao "Obrtalj", a Genscher je preimenovan u "Hansa Petera". Ne će biti da su i Ivo Mašina i Vjekoslav Balin ubijeni u Staroj Gradiški već 1961., niti stoji daje pok. Ludvig Pavlović u rujnu 1991. poginuo u jednom okršaju s JNA "između Šujice i Posušja". Auktor, naime, nesumnjivo zna točno mjesto Pavlovićeve smrti, i zna daje ono između Posušja i Duvna (Tomislavgrada). Zlobnici bi kazali da to jest i između Posušja i Šujice, i pritom bili u pravu, kao i onda kad bi rekli da se zločin zbio između Dubrovnika i Zagreba.

Na Rullmanovu tragu

Njemačkog novinara i publicista (neki tvrde, i obavještajca) Hansa Petera Rullmana Vukušić spominje svega tri puta (od toga dvaput krivo deklinirajući njegovo ime). No, središnji dio njegove knjige, onaj o pojedinačnim akcijama Udbe protiv hrvatskih političkih emigranata, uglavnom slijedi Rullmanova publikaciju *Mordauftrag aus Belgrad. Dokumentation über die Belgrader Mordmaschine (Ubojstva naložena iz Beograda. Dokumentacija o beogradskom ubilačkom stroju)*, koja je objavljena u tri izdanja na njemačkom i dva na hrvatskom jeziku. U nekim su slučajevima preuzeti dijelovi Rullmanove brošure.

Ipak, u nizu novih pojedinosti, Vukušićeva knjiga dopunjene Rullmanom. Ima u njoj nekih novih spoznaja i postavki, u nekim su slučajevima uvršteni članci iz onodobnoga inozemnog tiska, u drugima, pak, nisu, iako bi bilo korisno da se postupalo dosljedno. Prokazuje Vukušić i izvršitelje nekih ubojstava. Šteta je jedino

što su svi oni - ne računajući optuženog Sindičića - mrtvi. U svakom slučaju, i kao takva je korisna. Potpisanim je prikazivajući, pak, najintrigantniji opis slučaja **prof. Krunoslava Draganovića**, iz kojega bi proizlazilo da je teza o Draganovićevu dragovoljnem povratku u Jugoslaviju u nekom aranžmanu s Udbom manje nevjerojatna od teze o njegovoj otmici. Važnost dokumentiranja te tvrdnje ne može nadmašiti ni naoko ovlaš nabačena tvrdnja da se **Pavle Gazi**, kontroverzni šef komunističke policije u Hrvatskoj, protivio atentatu na **Stjepana Đurekovića**.

Treba, dakle, reći daje rezultatima Rullmanovih istraživanja (koja, dakako, nisu nastala neovisno o skrbi hrvatske političke emigracije), Vukušić dodao i niz novih svjedočenja i podataka, nastalih i prikupljenih nakon obnove hrvatske države. Šteta je što se pritom (iz razloga koji bi se mogli naslućivati) zadržao na opisu "lika i djela" samo nekih pouzdanika jugoslavenske Službe državne sigurnosti (poput **Vinka Sindičića**, **Slobodana Budaka**, **Josipa Drpića**, **Rade Vukojevića**, **Željka Šuška**, **Ivice Šimunovića**, **Jerka Bradvice** i **Mirka Grgića**), dok su ostali — čudnom igrom sudbine — ostali pošteđeni. A oni čije su karijere kao jaje jajetu nalik nabrojenoj plejadi policijaca i protuha, takvu poštedu svakako nisu zaslužili. No, dobili su je i, štoviše, dobili su odlučujuća mjesta u novoj, hrvatskoj državi, protiv koje su se tako združno borili.

U tom je kontekstu zanimljivo napomenuti daje Vukušić u četvrti dio knjige, onaj posvećen Brunu Bušiću, uvrstio svoj iskaz dan na glavnoj raspravi protiv Vinka Sindičića. U njemu spominje **Ivana Lasića-Goranića**, Širokobriježaninakojije dogurao do mjesta šefa protuemigrantskog odjela savezne Udbe u Beogradu. Dodatni opis te kreature zapravo nije ni potreban, ali recimo ipak, daje Lasić u tom svojstvu bio izravno upleten u likvidacije hrvatskih političkih emigranata. Na str. 454. Vukušić kaže: "Obzirom na njegovu (Lasićevu op. T. J.) kooperativnost, mi smo mu htjeli omogućiti stjecanje hrvatskog državljanstva, dolazak u Hrvatsku, te zaposlenje u Ministarstvu obrane - ali je to [Josip]

Perković i organizacija oko njega spriječila".

Ako je to model, kojim smo "mi" zapošljivali na utjecajna mjesta i Perkovića i **Mustača** i slične *tipuse*, onda se najprije treba priupitati, jesu li ti "kooperativni" udbaši nasamarili tzv. hrvatske tzv. mozgove ispričavši im manje zanimljiv dio priповijesti i pritom im prodavši hrpu dezinformacija, istodobno izbjegavajući suđenje za počinjene zločine i stigmatizaciju za nacionalnu izdaju, te osiguravajući udobne fotelje i utjecajna mjesta. Jer, ne

kim razmetljivcima, zapošljavanima "po babu i stričevima", po partijskim knjižicama i sličnim dokazalima nacionalne ispravnosti i čudoredne uspravnosti.

I sam sam, uzgred budi kazano, iskusio slučajeve tzv. "sisovaca", "szupovaca", "sedmaša" i "hisovaca", namještenih u vojski i po diplomatskim predstavništvima po nekim čudnim kriterijima i usred rata, koji su svom poslu bili toliko dorasli da su se istog dana kad su primljeni u službu time na sva usta infantilno hvalili. No, takvi su bili podobni i nisu oklijevali prokazivati "opasne pravaše" koji, eto, "ne podupiru politiku predsjednika **Tuđmana**". A onda su, kad su se stvari malko promijenile, pljunuli na Tuđmana i na Hrvatsku, te se okrenuli prema novom koritu. Profesionalci. No, namaje glavno, da su bili "kooperativni" kad im je u ruke predana sudbina nacije. Jad do jada.

Zašto nema Pavelića?

U poglavje "Napadi na hrvatske političke iseljenike" Vukušić, začudo, nije uvrstio najopsežniji (a, nažalost, i najuspješniji) pothvat jugoslavenske obavještajne službe: *Akciju Deseti travanj*, koja se u Jugoslaviji nazivala "*Operacija Gvardijan*", a po imenu najpoznatije žrtve i neposrednog organizatora, znamo je i kao *Akciju Kavrana i drugova*. Čini se daje opisu te operacije svakako bilo mjesto u istome nizu, jer je očito da je

vide se kaznenopravne posljedice te tobožnje kooperativnosti (nema nijedne presude protiv nijednog ubojice!), a ne bi se reklo ni da su na obavještajno-političkom planu temeljito pridonijeli obrani države i izgradnji solidnoga i nacionalno svjesnoga redarstveno-obavještajnog aparata.

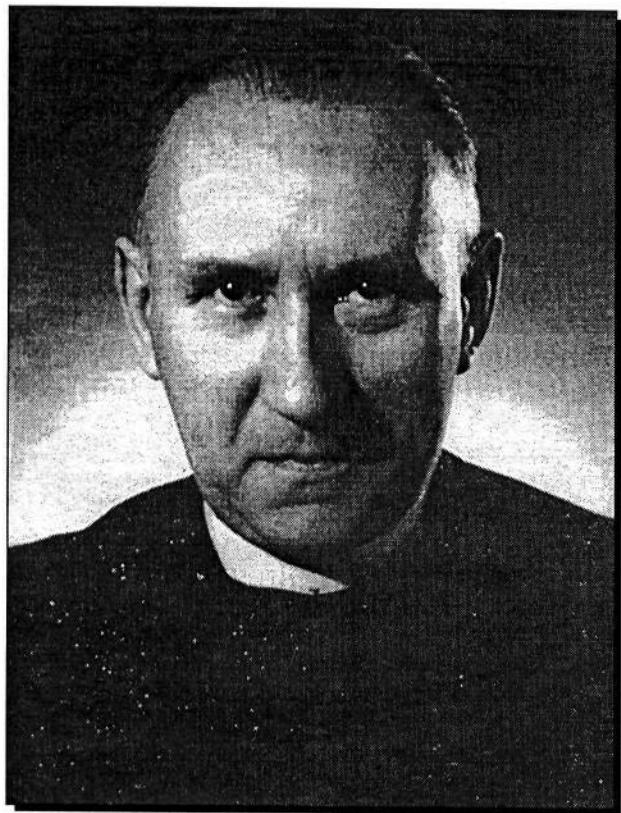
Naprotiv, ravnajući se po onoj da ćemo ih "po plodovima njihovim prepoznati", moglo bi se zaključiti, da nedostatak lustracije i dramatično današnje stanje hrvatske nacije, koja nije bila u stanju ni na apsolutno zakonit i moralno bespriješoran način obračunati se s vlastitim zločinačkim izrođima, potječe i iz toga što smo se "mi" pačali u stvari kojima nismo dorasli. Uslijed toga su hrvatske obavještajne službe ostale popločane "njima" i "našim" neu-

riječ o obavještajnoj igri kojoj su žrtve hrvatski emigranti, bez obzira na to što se tragični finale zbio u Hrvatskoj ili, eventualno, drugim dijelovima tadašnje Jugoslavije. Istina je da je još uvijek u cijelosti nejasan način na koji su nastradali **Božidar Kavran** i njegovi suradnici, ali literatura objavljena posljednjih godina (knjige fra **Martina Planinića**, uspomene **Srećka Rovera** ili **Dinka Šakića**, kao i općepoznato djelo **Ivana Prusca**) svakako bi trebala biti dopunjena ili dijelom ispravljena Udbinim arhivskim gradivom.

U svakom slučaju, problem nije trebalo zaobići. Slično bi se moglo reći i za *Bugo jansku akciju*, koja u ovom poglavju također nije obrađena. Istini za volju, o njoj

Josip Perković

Krunoslav Draganović

se nešto kaže u prvoj dijelu, pri opisu djelovanja HRB-a, a poneki se fragment može naći i kasnije (npr. kazivanje **Nediljka Vegara** i slično). No, i ovaj je pothvat prevelikog značenja, a žrtve tako brojne i tako važne, da su zasluživale poseban prostor. Kao, uostalom, i pogibija Ludviga Pavlovića.

Nadalje, auktor je propustio makar induksijskom metodom ponuditi zaključak o kriterijima kojima se jugoslavenski politički i obaveštajni vrh služio pri izboru žrtava u hrvatskoj političkoj emigraciji. Jesu li žrtve birane po svojoj važnosti za djelovanje emigracije? Ako je tako, onda je bilo korisno kod svih njih navesti po čemu su to bili važni. Ima, naime, slučajeva da se o pojedinim žrtvama ne nudi ni elementarna informacija (npr. **Zvonko Kiičar**, **Nikola Miličević**, **Nikola Damjanović**, **Duro Zagajski**...). Je li kod donošenja odluke o smaknuću prevagnula spoznaja da su ti pojedinci spremni na poduzimanje i oružanih akcija? No, za mnoge od ubijenih nema podatka da su se spremali na kakav oružani čin protiv Jugoslavije, a povrh toga, nema nikakve sumnje da se nije baš svaka oružana akcija protiv Jugoslavije odigrala mimo Udbe, jer su njezini šefovi zasigurno bili svjesni da se hrvatska borba može kompromitirati ili otežati i tako daju se gurne u poduzimanje teroristič-

kih akcija. Je li, možda, neka od žrtava likvidirana zbog neispunjene preuzećih obveza (a mi danas ne želimo dirati u mit)? Niz je, dakle, pitanja koja će se prije ili kasnije morati postaviti.

No, najzanimljivije je, da je Vukušić među napade na hrvatske političke iseljenike zaboravio uvrstiti atentat na dr. **Antu Paveliću**. Bit će da Pavelić nije Hrvat ili hrvatski politički iseljenik? Možda je nepoznat i nevažan? Ili na nj uopće nije izvršen atentat? No, pisac tvrdi (a kladim se da mu se to može vjerovati!) da se služio podlistkom objavljenim u tjedniku *Zora* 1995. Tamo je atentat na Pavelića ukratko obrađen. Što se promijenilo između 1995. i 2001., daje Pavelić izostavljen?

Račanov alibi

S obzirom na njegovo simbolično značenje, shvatljivo je da je **Brunu Bušiću** posvećen razmjerno velik prostor. Pisac se odlučio na cijelovito uvrštenje svog članka iz već spomenute knjige *Bruno Bušić - branitelj hrvatskog identiteta*, koji je uglavnom ranije objavljen i u stranačkom časopisu *Državnost*. Čitatelj *Političkog zavorenika* sa žaljenjem će primjetiti da Vukušić pri citiranju beogradskih auktora (posve nepotrebno) ističe kako to čini uz njihov pristanak, a da istodobno citira stranice i stranice iz ovog mjeseca (prenoši na str. 392. čak i faksimil s objavljenom Bušićevom srednjoškolskom zadacom), pritom ne spominjući odakle je preuzeo i tekst i ilustraciju (što je i zakonito i potrebno). No, pripišimo to dobrohotno nehodičnom previdu ili nenaviknutosti auktora na citiranje literature.

Atentat na Bruna Bušića i njegov tragikomični sudski epilog u suverenoj hrvatskoj državi taj slučaj čine još uvijek intrigantnim, a niz pokušaja da se on razjasni (u pojedinostima, naravno, jer je posve jasno tko je intelektualni i ideološki začetnik umorstva!) nerijetko je doprinosis konfuziji.

Ne računajući dijelove sudske zapisnika s javne glavne rasprave, ne daje Vukušićev članak o Bušiću ništa bitno nova, ali ipak pruža nešto zaokruženiju sliku o samom zločinu i, pogotovo, o njegovim zakasnijelim odjecima u Republici Hrvatskoj. Izbor objavljenog materijala ponekoga će ponukati na zanimljiva pitanja. Tako će se pozorniji čitatelj zapitati, čije je pismo Sindičić (navodno) 1978. nosio u London ili, recimo, zašto je - kako proizlazi iz navoda **Andrije Popovića**, scenarista poznatog filma o atentatu na Bušića - **Gojko Šušak** grozničavo štitio Josipa Perkovića, i zašto bi, prema istom izvoru, predsjednik Tuđman na privatnoj projekciji filma bojažljivo sugerirao Šušku da film ipak previše ne optužuje Perkovića...

Sve u svemu, zaključna ocjena poglavlja posvećenog atentatu na Bruna Bušića mogla bi poslužiti i kao zaključna ocjena Vukušićeve knjige. Vukušić je apsolutno u pravu, kad tvrdi daje iza atentata i drugih napadaja na hrvatske političke iseljenike politički i ideološki stajao jugoslavenski komunistički politički vrh, dok je služba koja je činila zločine bila samo njegova produžena ruka. Zločini te službe nisu bili aberacija, nego prirodan i zakonit izdanak jugoslavenskog i komunističke ideologije. No, ako je tako, onda nije trebalo davati alibi **Ivici Račanu**, čije je mišljenje o značenju Bruna Bušića irrelevantno. Relevantno je to, da su Račan i njegovi partizanski drugovi donosili političke odluke ne samo u Bušićevu slučaju, nego i u desetcima drugih slučajeva, kad se nisu oporavljali od prometne nezgode iz rujna 1978.

Također, ako je točno da iz postupanja sudske vijeće zagrebačkoga Županijskog suda u predmetu protiv Sindičića proizlazi ocjena da Udba "nije koristila likvidacije političkih protivnika kao sustavni dio svog rada", Vukušić se s pravom skandalizira. No, slično tomu se može osjećati čitatelj njegove knjige, kad stekne dojam da se prijavio o Udbinoj djelatnosti u Hrvatskoj i prije 1990. i nakon 1990. svodi na **Josipa Manolića**, Zdravku Mustaću, Josipa Perkovića i šačicu Udbinu suradnika iz Zapadne Hercegovine. (Bit će da su ovi pojmovi spomenuti uhljebljeni u vrhu hrvatske vlasti također zbog "kooperativnosti"?). No, također će biti, da iza njih ipak postoji nešto drugo, puno složenije, puno inteligentnije i puno opasnije, nešto što ima jasne (protuhrvatske) političke ciljeve...

TEŠKO SHVATLJIVA POVRŠNOST

(Uz *Memorandum o nastanku, nestanku i preporodu Nezavisne Države Hrvatske* prof. Mirka Vidovića)

Nezavisne Države Hrvatske prof. Mirka Vidovića)

Posljednjih sam mjeseci imao malo nezahvalnijih zadaća od prikaza knjižice **Mirka Vidovića Memorandum o nastanku, nestanku i preporodu Nezavisne Države Hrvatske** (III + 37 str.) stojuće u nakladi od 1000 primjeraka 2001. u Torontu, "uz potporu Hrvata iz južnog Ontarija" tiskao *Hrvatski put*, s predgovorom **Rudija Tomića**.

Prof. Mirko Vidović uglednije hrvatski politički uznik i višedesetljetni politički emigrant. Godine 1980. izabran je predsjednikom Sabora Hrvatskoga narodnog vijeća (HNV), a objavio je veći broj knjiga s područja filozofije i etnogeneze. Njegove robijske uspomene objavljene su 1978. u *Knjižnici Hrvatske revije* pod naslovom *Skrivena strana mjeseca*. Ovdje je, naravno, nemoguće ulaziti u ocjenu drugih njegovih djela. No, pri ocjeni *Memoranduma* ozbiljan će se prikazivač suočiti s napastima pozavidi i auktoru i nakladniku. Obojici na hrabrosti. Prvomu na hrabrosti da napiše raspravu u kojoj je malo pasusa (ne stranica!) bez faktografske pogreške, a drugomu na hrabrosti da 2001., nakon toliko vrijednih rasprava o uspostavi, obrani i slomu NDH, objavi Vidovićevu djelce.

Besprjekorna poruka Memoranduma

Aako se i piscu i nakladniku ipak hoće progledati kroz prste, mora im se priznati daje temeljna misao *Memoranduma* i njegova "didaktička" svrha uglavnom besprjekorna: hrvatski narode imao i ima neotuđivo, prirodno pravo na svoju državu. To svoje pravo onje i u Drugome svjetskom ratu pokušao ostvariti, nemajući velike mogućnosti izbora saveznika. Alternativa Pavelićevu NDH bila je Jugoslavija, karađorđevičeva ili boljševička. I napokon, sve

Piše:

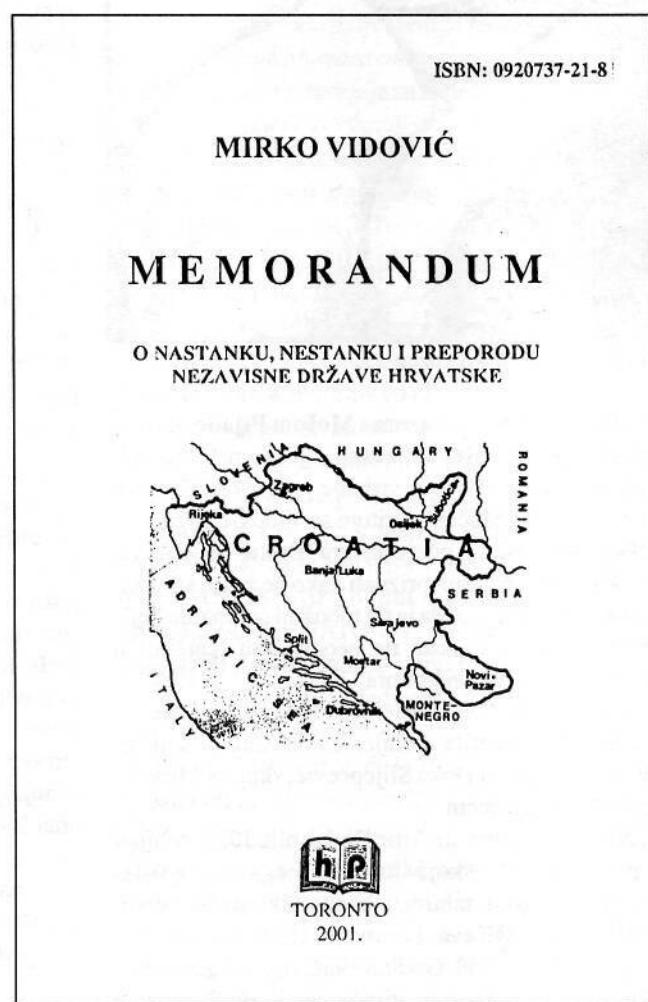
Tomislav JONJIĆ

pogrješke i propusti, pa i zločini počinjeni u ime hrvatske države, bezuvjetno zaslužuju osudu, ali ne mogu trajno kompromitira-

kakvi interesi ne mogu braniti pogrješka-ma, potrebno je ovdje upozoriti na neke od krupnijih. Vidović tako, primjerice, tvrdi (str. 8.) daje Hrvatska stranka prava u doba (drugoga) Hrvatskog bloka težila stvaranju hrvatsko-madžarske federacije ili hrvatsko-madžarske unije, što nema veze s povijesnim činjenicama, iako ima veze s propagandom koja je težila kompromitaciji "frankovaca". Nije točno ni to, da je u tom Bloku bila Hrvatska seljačka stranka (8.), jer je ta stranka tada bila republikanskog i zvala se HRSS (8.). Nije točno ni to, da su Sovjeti Radiću 1924. ponudili "da bude šefom tzv. 'zelene internationale', stoje on odbio" (9.).

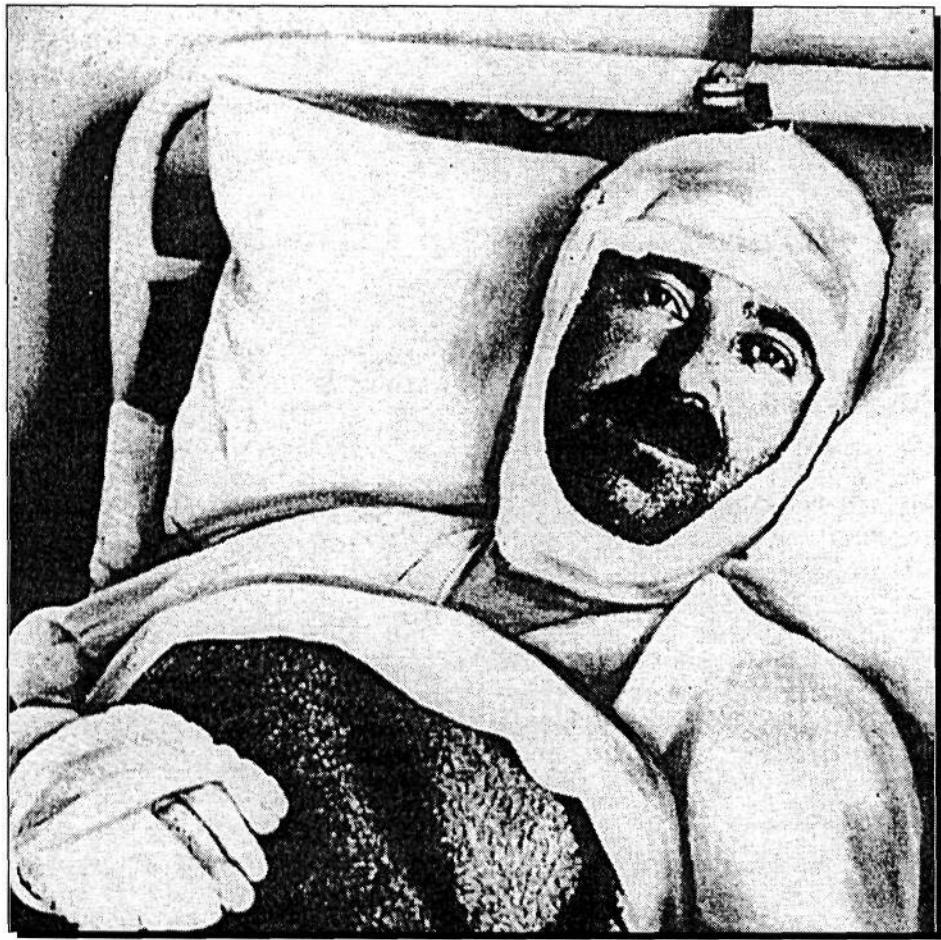
Spominjući **Pavelićev** put u Pariz 1927. i uspostavljanje prvihi, poluslužbenih dodira s Italijom, Vidović tvrdi kako potom Pavelić "održava redovite kontakte s talijanskim konzulom Roccem" (9.). Bit će daje tu netočnost Vidović pokupio iz članaka **dr. Branimira Jelića**, jer nije riječ ni o kakvom "Roccu", nego o **Ubaldu Rocchiri**. Jednako nekritično pisac je prihvatio tobožnje šaptanje **Puniše Račića** Paveliću uoči samoga skupštinskog atentata: "Ne boj se, doktore, Tebi se neće ništa dogoditi" (9.-10.). Za takvo što nema никакve ni logike ni povijesne potvrde, ali se i iz Vidovićeva prihvaćanja te konstrukcije vidi kako je posrijedi relativno uspješan pokušaj kompromitiranja hrvatskih separatista. Vidović, nadalje, tvrdi kako je Pavelić 20. travnja 1929. u Sofiji s **Vančom Mihajlovićem** sklopio "Ugovor o suradnji u zajedničkoj borbi protiv Jugoslavije" (10.), iako Mihajlović nije potpisnik Sofijske deklaracije, niti je 20. travnja 1929. bio u Sofiji.

Spominjući atentat na **Šufflava**, Vidović navodi kako su policijski agenti "tih dana"

ti ni hrvatski narod, ni njegovu težnju za državnim osamostaljenjem i napretkom u slobodnoj, demokratskoj i slobodarskoj državi.

Sve ostalo u *Memorandumu*, brošurici nastaloj od Vidoviceva predavanja prigodom šezdesete obljetnice proglašenja NDH, čisti je promašaj. Budući da se ni-

Dr. Mile Budak u bolnici nakon atentata 1932.

pokušali ubiti hrvatskoga književnika **dr. Milu Budaku** (11.). Atentat na Budaka nije izvršen "tih dana", nego skoro godinu i pol kasnije, 7. lipnja 1932. Na istoj stranici Vidović tvrdi kako je pravi auktor Ustaških načela zapravo **prof. Ante Brkan**, i kako je zbog toga shvatljiv njihov antifašizam, uslijed čega su Ustaški pokret podupirali i hrvatski komunisti (11.). Nitije Brkan auktor Ustaških načela, niti je spadao u "prvu garnituru" UHRO-a. U trenutku kad su nastajala Ustaška načela ni svijet ni Hrvati nisu bili u ideološkom smislu opterećeni ni fašizmom ni antifašizmom, pa se tekst Načela nije u to trebao uklapati. Tvrđiti, pak, da su radi antifašističkog tona Ustaških načela Ustaški pokret "podupirali i hrvatski komunisti" može biti simpatična propagandno-politička teza u skladu s projektom tzv. nacionalne pomirbe, ali nema nikakve veze s povijesnom istinom.

Budak nije bio u Srijemskoj Mitrovici

U skladu s nategnutom tezom o ustaško-komunističkoj suradnji, Vidović u dva navrata (str. 12. i 13.) tvrdi kako je Budak na robiji u Srijemskoj Mitrovici 1936.

sklopio sporazum s **Mošom Pijade**, koji da je, štoviše, "efikasno utjecao na beogradsku 'čaršiju' u vrijeme pregovora Cvetković — Maček". Pritom se Vidović poziva na "srpskog povjesničara **Doku Slijepčevića**". Moram priznati kako ne znam što znači rečenica daje taj tobožnji sporazum "efikasno utjecao na beogradsku 'čaršiju' u vrijeme pregovora Cvetković — Maček".

No, kad bi rečenica imala smisla, opet ne bi govorila o činjenicama. Čak ni kad iznje stoji Doka Slijepčević, skupa s Mirkom Vidovicem.

Naime, dr. Mile Budak nije 1936. rođen u Srijemskoj Mitrovici. Njega će u jugoslavensku tamnicu baciti tek mačekovska, **Šubašićeva** Banovina Hrvatska, 27. veljače 1940. Godine 1936. nije mogao paktirati s Mošom Pijade, jer je od 2. veljače 1933. do 6. srpnja 1938. u političkoj emigraciji u Italiji (kamo je došao preko Graza). S obzirom na Budakov ugled i značenje, njegov je životopis uglavnom dobro poznat, a najcjelovitije ga je u knjizi *Mile Budak - pjesnik i mučenik Hrvatske: Spomen-zbornik o stotoj godišnjici rođenja 1889-1989 (Knjižnica Hrvatske revije, knj. XVI., ur. Vinko Nikolić)* obradio **dr. Jere**

Jareb. Teško je onda shvatiti, da Vidović kao znanstveni autoritet bira, ni manje ni više, nego - dr. Doku Slijepčevića...

S činjenicama nema nikakve veze ni Vidovićevo tvrdnja da je "slučaj **Perčec**" epopeja "koju je dr. Pavelić sažeo u svom djelu 'Liepa Plavka'" (12.), budući da se taj Pavelićev roman bavi atentatom u Marseilleu. Čemu, pak, služi tvrdnja daje Budak po povratku u domovinu "odlučio formirati svoj ogrank ustaša", odakle "počinje i rivalstvo Budak -- **Slavko Kvaternik**" (13.), nije lako dokučiti. Ustaških "ogranaka" u tom smislu nije bilo, a stvarno ili navodno rivalstvo između Budaka i Kvaternika potpuno je beznačajno u odnosu na Pavelićev autoritet i 1938. i 1942. i 1945. Stoga će najprije biti, da se Vidović zabunio, jednako kao i kod tvrdnje da u kolovozu 1939. "uskršava Banovina Hrvatska" (14.). Budući da nikad prije nije postojala, Banovina Hrvatska nije mogla "uskršnuti". No, Vidović si dopušta pjesničku slobodu i kod tvrdnje daje **Ivo Andrić** "u svojstvu jugoslavenskog ambasadora" bio "jednim od auktora" Trojnog pakta (14.), makar Andrić nije bio ambasador (veleposlanik, Botschafter), nego poslanik (Ge-sandter), a nije bio ne samo jedan od tvoraca Trojnog pakta, nego čak ni ugovora o pristupu Jugoslavije tomu međunarodnom savezu.

Kad je već inventivno izmislio poziv talijanskoga ministarstva vanjskih poslova Paveliću u povodu jugoslavenskog pristupa Trojnem paktu (14.), Vidović je mogao pokazati više maštne kod preuzimanja (polimski, inače, duhovite i efektne) tvrdnje **Dide Kvaternika** da Pavelić u odsudnim trenutcima svoje vrijeme troši na učenje-turskog jezika (15.). Kolikogod se Kvaternika moglo shvatiti ("jer drugčije odzvanja pun želudac, a drugčije prazan"), onaj koji važe njegove tvrdnje mora imati na umu, daje povijest pokazala kako se Pavelić bavio nečim osjetno dinamičnijim od učenja turske gramatike. No, ako se hoće povijest prikazati crno-bijelom tehnikom, onda se tolerira i krajnja nekritičnost. Tako će Vidović ustvrditi daje 29. ožujka 1941. u vili Torlonia dogovorenog **Mussolinijevu** pomoć Paveliću i "sudbina uže Dalmacije" (15.), što bi moglo upućivati da su pisci Memoranduma i njegovim nakladnicima nepoznatima ostale elementarne rasprave o tom razdoblju.

Vidović nastavlja: "1. travnja 1941. godine u Zagreb dolazi iz Berlina specijalni

opunomoćenik njemačkog Ministra vanjskih poslova **dr. Edmunda Veesenmayera**, koji najprije pokušava pridobiti za suradnju dr. Vladka Mačeka" (15.), iako je njemački ministar vanjskih poslova **Joachim von Ribbentrop**, dok pregovore s Mačekom pokušava povesti ne Veesenmayer, nego **Walter Malletke**, koji je u Zagreb doputovao ne 1., nego 3. travnja 1941. Tog mu je dana "vođa hrvatskog naroda" odbrusio da "kategorički odbija svaku diskusiju o 'Velikoj Hrvatskoj'". Ne bilo kakvu, nego - svaku! No, unatoč tomu će Vidović tvrditi kako je HSS htio "od svog osnutka" Hrvatsku kao "samostalnu i neutralnu državu među europskim velesilama" (15.), iako dosad nitko nije uspio objaviti nijedan dokaz da su i Radić i **Maček** htjeli Hrvatsku kao samostalnu i neovisnu državu (kao stoje, nesumnjivo, htjela većina njihovih stranačkih i izvanstranačkih pristaša). Vidovićeva teza o Mačeku kao "ljubitelju parlamentarne demokracije" ljudi kaje legendu, koju možda trebalo isprisnoviti Budaku u Lepoglavi ili, recimo, **Lorkoviću i Oršaniću** u Krušćici. Tu legendu nadmašuje možda tek tvrdnja da su se Mačekovi pregovori s Nijemcima u travnju 1941. razbili jer je Maček htio - neutralnu Hrvatsku (15.). No, nevoljava je u tome što je Maček htio Jugoslaviju.

Potpuna neobaviještenost

Kao što je u zabludi kad tvrdi da je Seljačka zaštita "jednostavno preimenovana u Domobranstvo" (16.), Vidović sevara da se 10. travnja na valovima Radio-Zagreba "hrvatskoj naciji obratio i dr. Maček te uputio apel biračima HSS-a..." (16.), jer se Maček s radija nije obratio nikomu, nego je tek pročitan njegov proglaš, kojega je Slavko Kvaternik jedva uspio iskamčiti, kako bi osigurao legalnost prijenosa vlasti i potporu Mačekovih pristaša. Također, Pavelić nije u Zagreb stigao "incognito" (16.), niti se u Karlovcu "još jednom obvezao Talijanima da će 'poštivati njihova prava u Hrvatskoj'" (16.). Formulacija o "poštivanju talijanskih prava u Dalmaciji", koja je postignuta u Karlovcu kao uvjet priznanja nove države, plod je neusporedivo složenijih vojno-političkih i diplomatiskih odnosa.

Nije se Andrić mogao nuditi za "veleposlanika Hrvatske" (16.), jer ni NDH nije imala nijednoga veleposlanstva, nitije točno da se nakon 10. travnja "javljaju prvi tomovi 'Hrvatske enciklopedije'" (17.), bu-

dući daje prvi svezak HE objelodanjen uveljači 1941. No, skandaloznje tvrdnja da Pavelić "3. ožujka 1941. (sic!) godine izdaje svoju 'Zakonsku odredbu o pokatoličenju pravoslavaca'" (19.). Pavelić je i o vjerskim pitanjima očito znao više od Vidovića, pa nije mogao nalagati nikakvo "pokatoličenje pravoslavaca", čak ni onda kad je donosio Zakonsku odredbu o prijelazu sjednevjere na drugu. Ta je odredba, inače, donešena 3. svibnja 1941. Također, 22. prosinca 1941. nisu proglašeni nikakvi "protužidovski zakoni" (20.), jer je tzv. rasno zakonodavstvo doneseno 30. travnja 1941., ujeku i u funkciji pregovora o razgraničenju s Italijom.

I tako dalje, i tako dalje. Druga polovica Vidovićeva Memoranduma po svojoj pouzdanosti ne zaostaje za prvom, na koju smo se upravo osvrnuli. I druga bi tražila bar toliko prostora, i bar toliko čitatelske strpljivosti. Ima, naime, i u njoj "zanimljivih" teza: daje Trojnom paktu pristupio Pavelić (20.), da je Zapad Hrvatskoj ubrajao u zasluge borbu na Istočnoj fronti (20.), da je Pavelić u veljači 1941. (sic!) odlučio osnovati Hrvatsku pravoslavnu crkvu (21.), da su hrvatski evangelici imali "šefa" (21.) koji je ubijen, da je u Jasenovcu *izrazio* pripravnost peći se u paklu za Hrvatsku **Božidar Kavran** (22.), iako je to bio **Ljubo Miloš**, daje HNV preko Zvonimira **Milasa** utiralo put pristupa Hrvatske vojske NATO-u (24.), da je **Andrija Hebrang** "vodio jasnu i otvorenu politiku: sačuvati jedinstvo teritorija NDH i stićenu hrvatsku državnu nezavisnost" (25., 26.), daje Budak bio ministar unutarnjih poslova (27.) i daje, štoviše, s tog mjesto talijanskome ministarstvu vanjskih poslova uputio notu 0 sporazumno poništenju Rimskih ugovora (Budak baš nema sreće s Mirkom Vidovićem!), da je Pavelić živio pod američkim nadzorom u Austriji (29.) i daje u izjavi sa **Stojadinovićem** otpisao "Dubrovnik, Konavle i neke druge hrvatske krajeve" (31.) itd. Ukratko, *Memorandum o nastanku, nestanku i preporodu Nezavisne Države Hrvatske* fascinantna je zbirka pogrešaka i dezinformacija. Za blaži sud nemam hrabrosti.

SLAVKO ČAMBA

JOŠ SMO ŽIVI

*Malo nas je, još smo živi
kaj smo denes komu krivi?*

*Imi stari, i vi mladi
nepoželjni kak ti takvi.*

*Se smo dali kaj imali
za Hrvacko žrtvovali.*

*Svoje zdravlje, mladost zorno
i življenje, i krv svojo.*

*Mi smo grana tvrdog žula
s kojom veter se ne ljuja.*

*Takvi burno vek ostali
ne burno se mi menjali.*

*Viplašlivci gde ste bili
v mišna prela ste se skrili.
Denes gaće nam krojite
jer se Boga ne bojite?*

*Hrvacka vas špota Mati
vaše posle budno prati.*

*Čajti so vas na vlast deli
- cajtibudo vas i želi!*

PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGOSLUŽJA (12.)

POKRŠTENJE HRVATA I GLAGOLJICA

U dva južnotalijanska ljetopisa zabilježenaje god. 1024. vijest, daje zapovjednik Banja Bazilije Bojoan odplovio s ratnim brodovljem u Hrvatsku - **in Chroatia, in Chrobatia** - i zarobio **patrorissam uxorem Cosmizi, Cosmigi**, patriciju, ženu Cosmige, doveo je u Bari i odpremio u Carrigrad pod nadzorom svoga sina. Talijanski povjestnik G. Praga misli, daje to bila žena splitskoga priora (gradskoga poglavara) Cosme. Hrvatski povjestnici odbacuju to tumačenje s obrazloženjem, da ratno brodovlje nije išlo u "bizantsku Dalmaciju" nego u Hrvatsku. Šišić u imenskim likovima **Cosmizi, Cismigi** čita lik **Cresimiri** i zaključuje, da je Bojoan zarobio "ženu hrvatskoga kralja Krešimira". Nada Klaić smatra, da je Bojoan zarobio "hrvatsku kraljicu i njezinu sina".

O tome Zakarija kaže: "Valja prihvati: ili sujužnotalijanski kroničari i Hrvatsku i Dalmaciju vidjeli kao jedinstvenu Hrvatsku; ili se naslov **kralj hrvatski** na Bašćanskoj ploči odnosi na jednu polovicu Zvonimirova kraljevstva, a naslov **rex Dalmatiae** iz papinskih isprava na drugu polovicu. Bit će da sujužnotalijanski kroničari imali bolje oči od hrvatskih pjesnika i kao vanjski nepristrani promatrači pridonijeli dragocjeno svjedočanstvo daje Hrvatska bila cijelovita na što se hrvatski povjesnici nisu ni obazreli. Zbog absurdne fantazije 'bizantske Dalmacije', ponikle iz bizantskih fantazmagorija (obsjena), žrtvovani su, tekstovno, jedna hrvatska kraljica i jedankraljević" (Zakarija, str. 705.-706.).

HRVATSKA I ZAPAD. U doba najplodnijega hrvatskoga razdoblja *Zapad* prolazi mučnim putem. U veljači 881. za cara je izabran nepostojani i slabouumnji Karlo Debeli, koji je svrgnut s prijestolja god. 887. i karolinžko se Carstvo raspalo. I Crkva je, osim benediktinskoga reda, na rubu razsula. U Rimu se neprekidno sukobljuju aristokratske obitelji, što je zabilježila i **Hrvatska kronika** (pogl. 26.). Borbe se vode za papinsku stolicu. U dvorskoj uroti ubijen je 16. prosinca 882. papa Ivan VIII. (ubili su ga najbliži suradnici). U idućih stotinu i petdeset godina - sve do pape Lava IX. (1049. - 1054.) - papinski ugled padat će na nizke grane. Jedina iz-

Piše:

Mato MARČINKO

nicka je razdoblje papovanja Ivana X. (914.-928.).

Normani, Ugri i Arapi nastavljaju sa svojim pljačkaškim pohodima. Opustjeli gradovi, razvaljeni i spaljeni samostani. Jači tlače slabije, nasilje nad sirotinjom, pljačka crkvenih dobara. U spisima sabora biskupije Trosly u Galiji sačuvanje zapis iz god. 909. u kojem piše, da su se ljudi tada proždirali kao ribe u moru. Jedina svjetla točka: god. 910. utemeljena je benediktinska opatija Cluny, žarište crkvene obnove, što će je u XI. stoljeću provesti u djelo papa Grgur VII.

"U Hrvatskoj vlada red i mir, a glavni zahtjev reforme, ravnopravan status Crkve i države, već je u VII. st. bio ostvaren. Likovi kralja i nadbiskupa u Trpimiravoj povelji ilustriraju taj odnos poput dvojnog portreta. Za stanje društva znakovita je oporuka zadarskog priora Andrije iz god. 918. Svojim nasljednicima prior ostavlja više kuća, vinograde, polja, brod, žita, vina, ulja, nekih 800 glava krupne i sitne stoke, svilenog ruha, tkanina, srebreni mač, srebreni vrč, srebrom okovano sedlo i druge dragocjenosti. Gospodarska konjunktura (tržištne prilike, priradni polet) bila je očito veoma povoljna, što na svoj način potvrđuje i vojna sila kralja Tomislava. Izvor i temelj svemu je isti: latinsko kršćanstvo, jedinstven državni okvir i jedinstvena crkvena administracija, salonitansko – splitska metropolija. Cijelovita kultura je nedjeljiva. U drugoj polovici XI. stoljeća hrvatsko društvo je otvoreno i moderno" (Zakarija, str. 706.).

Zapad u cjelini počinje se obnavljati krajem XI. st. ostvarbom gregorijanske obnove, uzpostavom dvočlane vlasti - svjetovne i crkvene. Obnova nije bila samo crkvena, nego i politička. Nova uljudbena (civilizacijska) usmjerba, romanička umjetnost i ustanovba građanskoga prava proiztjeću iz ove njezine dvostrukosti. "Ali u Hrvatskoj, gdje se taj sustav uzpostavio prije, i ta su se usmjerenja, posve razumlji-

vo, pojavila prije: prije nego u Francuskoj, Flandriji i Italiji. S tom osobinom, što se igrom kronologije i terminologije hrvatska romanika našla na poziciji europske predromanike. Nema dvojbe da je Hrvatska poslužila Grguru VII. kao model i poticaj stoje sasvim sigurno i bio razlog njegove naklonosti prema Zvonimиру" (Zakarija, str. 706.).

MALOLJETNA ILI ODRASLA HRVATSKA - "Suverenost što ju je Hrvatska postigla god. 879. tumači se kao plod dogovora pape Ivana VIII., cara Bazilija I. i patrijarha Fotija (Šišić, N. Klaić, Raukar). Na temelju čega? Ivan VIII. ni politički ni zdravstveno nije bio u stanju da bi bizantske poglavare, u najboljoj formi, mogao privoljeti na bilo kakvo povlačenje iz Hrvatske i s Jadrana. U svakom slučaju jedan narod ne postiže slobodu po tuđoj, nego po vlastitoj volji. Hrvatska nije bila nedozrela, da bi trebala ovisiti o milosti kumova i tutora. Svijest o stoljetnoj prošlosti bila je vrlo živa, inače ne bi bilo **Hrvatske kronike**. Za sve vrijeme od 641. hrvatska politika bila je usmjerena na Zapad. Nikada se u narodu nije pojavila nekajča probizantska struja, osim možda 754. na valu monofitizma. Branimirov čin osamostaljenja i priznanja pape samo je prirodan dovršetak jedne etape. Hrvatski vladari nisu bili fascinirani Bizantom. Na pameti im je bila Hrvatska od mora do Dunava i Drave, urbano određena i latinske kulture. Latinska epigrafika obilno to potvrđuje" (Zakarija, str. 707.).

"Odnos kneza Branimira i pape Ivana VIII. u historiografiji je izjednačen s pojmom vazalske vjernosti. Prisega kralja Zvonimira papi Grguru VII. definira se kao klasičan primjer vazalske prisege. Oznaka vazal Zvonimiru se nekad pridaže s tolikim majstorstvom u stilu, daje suvišno i reći da je postao kraljem samo zato da bi vršio tuđu volju. - Zna se stoje vazalski odnos: obveza vladara ili velikaša nižeg reda da u svakoj prilici služi svog seniora, velikaša ili vladara višeg reda. I obveza seniora da pruži zaštitu svome vazalu. Takav bi dakle bio odnos hrvatskih vladara i papa (Papu, kao vrhovni autoritet na Zapadu, priznali su: Pipin Mali 751., Karlo Veliki 800., Ot-

ton I. god. 962. Jesu li time i oni postali papinski vazali?). Nije potrebna velika mudrost, da se pokaže lažnost takve ocjene. U službi koju vrši, papa nije svoja osoba i prisega se njemu osobno ne može položiti. On je predstavnik Boga na zemlji. Što jedan povjesnik o tome misli, o Bogu i religiji, nije nimalo važno: papajest to što jest. Bog pri tom nije nikakva apstraktarna magla, nego konkretna činjenica: Biblija, ili točnije Novi zavjet kao statut kršćanstva. Zakonici današnjih demokratskih zemalja izdanci su tog statuta. Između Zvonimirove prisegе i prisegе na ustav ili Bibliju bilo kojeg današnjeg vladara nema razlike. Svečanim priznanjem pape Zvonimir odbacuje svako vazalstvo, i unutra i prema vani, čime se legitimira kao demokratski kralj suverene zemlje. Bio je papi toliko podložan koliko su današnje vlade podložne Organizaciji ujedinjenih naroda" (Zakarija, str. 707.).

U spomenutu svomu članku **Crkva i politika** Anton Zakarija se osvrnuo i na knjigu povjestnika Ive Goldsteina **Bizant na Jadranu** (Zagreb 1992.), koji je izdao Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Taje knjiga nastala doradom doktorske disertacije, koju je auktor obranio u Beogradu god. 1987. U knjigi "kroz 230 stranica teksta, koji obuhvaća vrijeme od VI. do XI. stoljeća" nema hrvatskoga Jadrana, "ponavlja se stalno i neumorno izraz **bizantski Jadran**". Pri moru, uz obalu, nigdje Hrvata. Oni su samo u zaleđu, "u planinama, i uvijek u dvojstvu ili trojstvu: Slaveni i Hrvati; Hrvati i Srbi; Slaveni, Hrvati i Srbi". Hrvatska je "sklavinijska" među drugim "sklavinijama" i nikad država.

Kad Goldstein u svomu izlaganju dođe do VII. stoljeća, kaže Zakarija, "čitatelja prožme želja da sazna kako je autor prikazao doseobu Hrvata, rat s Avarima, zauzeće Dalmacije". Jer na činjenicama "da su Hrvati došli kao saveznici Bizantskoga Carstva i zemlju osvojili mačem temelji se njihovo legitimno pravo na tu zemlju". Goldstein u svojoj knjizi ne prestaje naglašavati legitimnost bizantske carske vlasti nad svim prostranstvima nekadašnjega Rimskoga Carstva. "Ali gle, hrvatsku legitimnost je zaobišao, a snašao se ovako: da ispuni prostor i vrijeme, na pune tri stranice raspravlja o promašenoj teoriji L. Margetića iz 1977., kojom je ovaj pisac pokušao dokazati, da su u ove krajeve Hrvati došli tek oko god. 800. (str. 126. - 128.). Treba ga razumjeti. Daje Hrvate pustio doći na

Jozo Kljaković: *Pokrštenje Hrvata*

more, i to kao organizirani narod, i u vojnom redu, propada mu posao: nema više "bizantskog Jadranu", ne može Hrvatsku nazivati 'sklavinjom', ni miješati Hrvate sa Slavenima i Srbima za koje nije rečeno da su ratovali s Avarima" (Zakarija, str. 708.).

Goldstein se nije dugo zadržao na hrvatskomu predromaničkomu graditeljstvu. On smatra, da to nije hrvatska arhitektura. Gradnju crkava duž obale, veli Goldstein, financirao je Bizant, o drugim stvarima brinuli su se Franci, zidari su došli "s druge strane Jadranu". "Hrvati su muzli koze po Dinari. Suvišno je reći, da su to gole kombinacije bez ikakvog uporišta u bilo čemu. Smatratu daje Bizant po Hrvatskoj gradio crkve zapadnjačkog stila, ne bizantskog, jednako je kao kad bi netko rekao da su kršćani budistima podizali pagode. Iznijeti tako nesklapne misli - i to u disertaciji! - a riječ je o jedinstvenom djelu svog vremena! Spomenimo ukratko. Značajka predromanike čini statičnost linija: prozori, vrata, svod, it.d. imaju uvijek isti oblik. Značajku romanike, koja se na Zapadu javlja krajem XI. stoljeća, čini razvoj: prozor, vrata it. d. stalno se mijenjaju. No hrvatska arhitektura, iako predromanička, istodobno je i romanička, jer je razvojna, ne linijama, nego volumenima: dva plana, bazilikalni i centralni, iz VII. i VIII. stoljeća, povezat će se i dati, u XI. stoljeću, baziliku s tri apside. Kakva nastrana ideja: tvrditi da su to napravili strani ljudi, slučajno skupljeni s tri

kraja svijeta, a ne narod koji je tu živio! Istina jest, da je u Bizantu bilo više novca nego drugdje, ali prenositi pojmove novčanog gospodarstva u vrijeme uglavnom naturalne razmjene čista je besmislica. Zadarski prior Andrij a posjedovao je stado od 800 grla. Svi vladari i svи prvaci posjedovali su takva stada. Treba li reći, da su se usluge plaćale sirom, vunom, mesom, kožicama, daleko više nego novcem? Napokon, crkve se ponajviše gradilo dobrovoljnim radom, upravo kao i danas u mnogim dijelovima svijeta" (Zakarija, str. 708.-709.).

"Neispravno je i neutemeljeno imenu Hrvati lijepiti ime Slaveni kao što to uporno čini Goldstein. Ti termini nisu iste vrijednosti: Hrvati jesu povijesni i politički narod, Slaveni nisu. Slovenski sociolog Josip Rus formulirao je to ovako: 'Za Porfirijevu hrvatsko ime predstavlja narod znamenitih organizacijskih podviga i političkih prednosti, nasuprot slavenskoj gomili' (**Kralji dinastije Svetoslavicev**, Ljubljana 1931., str. 185.)" (Zakarija, str. 110.).

Za hrvatski narod previše pitanje kada su Hrvati primili sveto krštenje uzko je povezano s pitanjem nastanka glagoljskoga pisma i bogoslužja. Odgovore znanstvenika, povjestnika i jezikoslovaca na ta presudna pitanja hrvatske povijesti iznosim u svojoj neobjavljenoj knjigi **Nove stranice stare hrvatske povijesti** (strojopis, 499 stranica). Knjiga je podijeljena na tri di-

jela: I. Hrvatski kralj Budimir - Sventopolk, II. Glagoljica i glagoljsko bogoslužje, III. Crkva bosanska. Kako je nastala ova knjiga?

U listu **Sveta baština** iz Duvna, koji od siječnja 1991. ponovno izlazi pod starim nazivom **Naša ognjišta** (i Duvnuje vraćen prijašnji naziv Tomislavgrad), objavio sam u nastavcima svoju razpravu **Bosanska crkva u svijetu novih spoznaja i povijesne znanosti** (početak objave svibanj 1989., svršetak prosinac 1994.). Glavni urednik lista fra Ferdo Vlašić predložio mi je, da razpravu dovršim i priredim za tisk, pa će je uredništvo lista objaviti kao svoje posebno izdanje. Iz već objavljenog teksta razprave izdvojio sam tri prijeporna pitanja hrvatske historiografije - kralj Budimir **Hrvatske kronike**, podrijetlo glagoljskoga pisma i bogoslužja i Crkva bosanska. Objavljeni tekst sam preradio i uvelike dopunio, pa je tako nastala knjiga kojoj dадох назив **Nove stranice stare hrvatske povijesti**. Upravo kadje već priređeni rukopis trebao biti poslan u tiskaru, iznenada je umro fra Ferdo Vlašić. Novi glavni urednik lista **Naša ognjišta** vratio mi je rukopis.

Neki zagrebački nakladnici željeli su rukopis objaviti, ali im Ministarstvo kulture Republike Hrvatske nije odobrilo zatraženu novčanu pomoć. Rukopis je, bez moga znanja, dospio u ruke tadašnjega predsjednika Hrvatskoga državnoga sabora Vlatka Pavletića. On gaje, ocijenivši ga vrijednim, vlastoručno napisanim pismom preporučio za tiskanje središnjici Matice Hrvatske u Zagrebu. Nakon poduzeća čekanja obavijestili su me, da mi rukopis vraćaju.

Prvi dio rukopisa objavio sam u svojoj knjigi **Indoiransko podrijetlo Hrvata** (Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb 2000, str. 371. - 434.) Drugi dio pod naslovom **Glagoljica i glagoljsko bogoslužje** objavio je književnik i nakladnik Zlatko Tomićić u svomu Hrvatskomu književnom ljetopisu "OGNJIŠTE" (DC./1999, br. 10, Karlovac-Zagreb, prosinac 1999, str. 56. - 85.).

Dio trećega dijela rukopisa pod naslovom **Nestanak "Crkve bosanske" i njezin udio o islamizaciji Bosne i Hercegovine** objavio mi je Frane Mihanović u godišnjaku Poljičkoga dekanata "Poljica" (XXIV./1999, br. 24, Gata 1999, str. 115.-131.).

U objavljenim dijelovima neobjavljene knjige Nove stranice stare hrvatske povijesti iznosim predpostavku, da su Hrvati "najvećim dijelom bili pokršteni još prije V. st." (**Indoiransko podrijetlo Hrvata**, str. 402.). Kasnija su me izpitivanja dovela do zaključka, da su Hrvati "bili pokršteni možda već u apostolsko doba" (**Indoiransko podrijetlo Hrvata**, str. 478.). Nakon boravka u Armeniji Antun Bauer je zaključio, da su Hrvati u današnju Hrvatsku došli "sa svojim pismom glagoljicom - sa svojom organiziranom katoličkom crkvom - svojom crkvenom knjigom - s liturgijom na vlastitom jeziku" ("Ognjište" Dt./1999.br. 10, str. 68.).

Najjači dokaz o valjanosti teorije o pokatoličenju Hrvata iznio je dr. fra Marko Japundžić. Izpitujući podrijetlo glagoljskoga pisma i glagoljskoga bogoslužja on je zaključio, daje postanak pisma u uzkoj svezi s pokrštenjem. a krštenje vodećih slojeva

područja" (Marko Japundžić, Hrvatska glagoljica, Zagreb 1998, str. 94.).

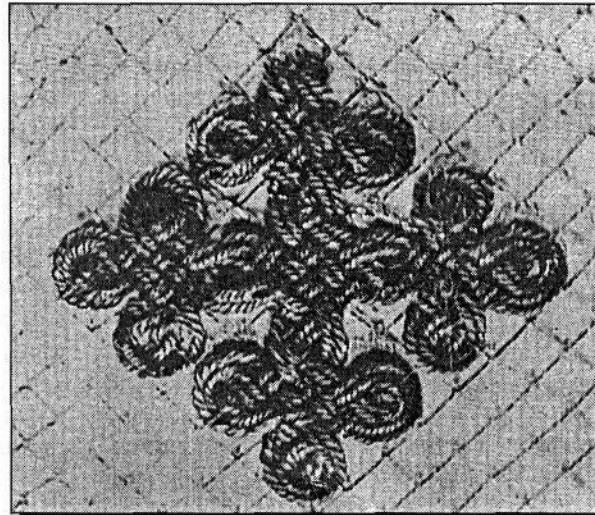
Toma Arcidjakon Splitski, koga zovu otcem hrvatske historiografije, o dolazku Hrvata u današnju podunavsko - panonsko - jadransku domovinu u svojoj **Kroniki** (Split 1977, str. 32.-33.) piše:

"Od poljskih strana, koji se nazivaju Lingonima, bilo je došlo s Tptilom sedam ili osam plemenitih rodova. Kad su oni vidili, da će im hrvatska zemlja biti prikladna za stanovanje, jer su u njoj ostajali rijetki koloni, zatraže ju i dobiju od svoga vojvode. Ostavši, dakle, ondje počnu tlačiti urođenike (= domorodce) i nasilno tjerati u svoje robstvo. Hrvatska je gorovita oblast (područje), sa sjevera graniči s Dalmacijom. Ova se oblast nekad zvala Kurecija, a narodi, koji se sada nazivaju Hrvati, nazivali su se Kureti ili Koribanti. (...) Veoma ratoborni i smatraljući, da nije gotovo ništa izložiti se smrti, ponajviše se izlažu golii neprijateljskom oružju. (...) Pomičjeli su se, dakle, ti narodi i postali su jedan rod, slični po životu i običajima, jednog govora. Počeli su, pak, imati vlastite vladare. Pa iako su bili opaki i divlji, ipak su bili kršćani, ali vrlo neotesani. Bili su također poprskani arijanskom kugom ...".

Jezikoslovno razčlanjujući Tominu **Kroniku** Radoslav Katičić je ustanovio, daje Toma u svojim rukama imao izvorne spise salonitansko - splitske Crkve iz VII. i VIII. st. iz kojih je crpio podatke za svoju **Kroniku**. Iz tih je spisa saznao i za narod Kureta, koji su prije dolaska zadnjega selidbenoga vala Hrvata u VI. *Nil*. st. živjeli u Dinaridima. Ime **Kureti** očito je rimskolatinski preoblik imena **Hrvati**. Kada i odakle su ti Hrvati - Kureti došli u Dinaride?

Herodot u svojoj Povijesti (MH, Zagreb 2000, IV./6, str. 325.) spominje Skite, "koji se nazivaju pleme Auhata". Ime **Auhati** grčki je preoblik imena Hrvati. Ovi Auhati - Hrvati u Herodotovo doba živjeli su na Dunavu. S onu stranu Istra (Dunava), piše Herodot, "stanuju ljudi koji se nazivaju Siginjani, a oblače se poput Medjana... Njihove granice sežu do Veneta koji žive na Jadranskem moru. Tvrde za sebe da su medjanski nasljednici" (Povijest V./9.). Venete Herodot naziva "Iliri Veneti" (Povijest L/196.).

(nastavlja se)

Dekomponiran uzorak armenskoga kriza iz groba u staroj Vrhrici

Hrvata "moglo se dogoditi tamo gdje su se Hrvati mogli naći s arijanskim Gotima, a to je moglo biti negdje oko Crnoga mora, tamo gdje su se našle ploče s hrvatskim imenom - u Tanaisu". Na to nas, veli Japundžić, upućuje crkvena formula krštenja Hrvata: **JA TE KRSTIM**, umjesto jedinstvene rimske - bizantske formule: **EGO TE BAPTIZO (JA TE PEREM)**. Formula **JA TE KRSTIM** dolazi od germansko - gotske riječi **KREIST**, što znači kršćanin. Po tomu **JA TE KRSTIM** znači: ja te činim kršćaninom. "To je najčešći znak, daje vodeći sloj Hrvata primio kršćanstvo izvan rimskog i bizantskog

NAD GROBOM STIPE BUCONJIĆA

O meni će govoriti moja životna djela, nedavno pročitah u knjizi čuvenog francuskog povjesničara Bracidela. Eto tako danas bismo nad grobom našega dragog pokojnika Stjepana mogli kazati. Ako bismo ikako pokušali drugačije govoriti o njemu kao čovjeku, zatvoreniku, političaru, emigrantu i umjetniku, nebismo mogli to ispisati na ovome malom komadu papira.

Stjepan Buconjić, rodio se u ovome mjestu, 1926. godine u Kraljevini Jugoslaviji, u obitelji sa šestero djece, ne znajući da će ostati čitav život borac za nešto, borac za izgubljenu domovinu, identitet, naciju, borac za Hrvatsku. Volio je istaći, kako ponosno s ljubavlju, daje u Potocima kod časnih sestara završio pučku školu. U realnu gimnaziju u Mostaru ga nisu primili, jer škola časnih sestara nije imala priznati državni rang, ali nisu ga primili -jer je bio Hrvat, a iz iste škole u Potocima su primili u gimnaziju Srbe, koji su s njim u istu školu išli kod časnih sestara.

A onda se upisao u Građansku školu, trgovacko-ekonomskog usmjerjenja, u Mostaru. Došao je Drugi svjetski rat, stvorena je NDH, za nju kao mladić srednje škole učinio je sve, želeći da ona na obali Neretve živi vječno. U 1944. godini, u ljetu, stavio se na raspolažanje vojsci NDH u gradu Mostaru.

Kao marljiv vojnik sudjelovao je u održavanju reda i mira u gradu Mostaru i njegovoj okolici, imajući i podviga, poput zarobljavanja više savezničkih pilota iz srušenog zrakoplova u Gnojnicama, noseći povjerljivu poštu u poglavnikov Zapovedni stožer u Zagrebu. U veljači 1945. službovat će u Sarajevu, a potom povlačiti se s vojnicima NDH, sve do Bleiburga. Kao snalažljiv mladić, videći koje se зло obrušilo na njegovu domovinu, pokušao je otići dalje na *Zapad*, ali su ga Englezi, kao i tisuće drugih, uhapsile i transportirale Titovim partizanima u Jugoslaviju.

Nekako je došao živ svom domu u Potoke, gdje živio sa roditeljima, ali Srbi su u grču mržnje kazali: to je on, linčujte ga, ubijte ga, i to oni isti koje su njegovi roditelji zaštitili gotovo čitavi rat. Narodni sud, kako su voljeli istaći partizani, mladića od 19 godina iz ovog kuta Bijelog Polja osuđuje na strogi zatvor 20 godina. Stigao je u Zenicu, dobio svoje prugasto odijelo, zatvorski broj koji je bio veći od tisuće i stotin-

nu, a u šali je uvijek znao reći: "tu nas je više od tisuću što tamnujemy nevini i nedužni".

U zatvoru u Zenici, kako je napisao u svojoj objavljenoj knjizi, pomilovanja dođu, nekada manje, nekada više, ali mene ne čitaju, a mladost iza rešetaka debelih zidova rudarskoga metalurškog mjesta u tijeku srednjoj Bosni prolazi, što nego pobjeći, ali kuda i kako?

U Zenici, bio je u zatvoru osuđenik Slovensac, koji je kao granični vojnik, vjerojatno mnogima pomagao, da odu put Zapada, preko granice. Toje Stjepan- Šćepo snimio i upamlio sve u detalje. A onda, nakon šest godina zatvora, iskoristio je jednu povoljnju prigodu. Poslali su ga na željeznički kolodvor u Zenicu, da piše parole u čast Josipa Broza Tita koji je tu trebao doći, a on je to iskoristio, sjeo u vlak, otišao do Zagreba u lažnoj glumačkoj odori milicionera, na kapi se zvijezdom petokrakom, i s lažnom potvrdom na ime Ivana Šiljega, koji traži odbjeglog zatvorenika Stjepana Buconjića.

Preko pouzdanih ljudi iz Zagreba produžio je do Gorice, a odatle vješto - put Trsta, a onda put Rima, gdje dobio nešto novaca i potom se uputio u Njemačku u grad Minchen gdje dobio azil, završio Likovnu Akademiju, postavši veliki hrvatski umjetniku emigraciji.

Život je živio podalje od zloglasne UDBE, osobito od onog momenta kadaje UDBA uhapsila svećenika, teologa, povjesničara, Krunoslava Draganovića, a on je kod sebe imao rukopis Stjepanovih memoara, čiji je rezecent trebao biti dotični profesor sa sarajevske teologije Vrhbosanske nadbiskupije.

U tuzi, u boli za domovinom, Šćepo stvara, slika. Pred njim padaju izložbe u elitnim galerijama Njemačke. On osvaja Pariz, London, New York, Miami, Los Angeles, i Havaje, Filipine, Japan. On izlaze na svim kontinentima, ali ne izlaze u vlastitoj domovini zbog koje je prognan, zbog koje nije došao svojim roditeljima na grob, zbog koje nije video svoje bližnje desetljećima, svoje Potoke, Neretu, Velež, Mostar i Zrinjski, svoje djevojke čiji miris ljubavi unosi u svoje slike.

A onda, ponovno je video da se Hrvatska budi i on je već bio tu. Ponovno je napisao memoare, bio je misionar Hrvatske i to

onaj veliki, svjetski. Koliko je činio za našu Hrvatsku, samo zna on i dragi Bog, a sada je na njenim krilima otiašao put raja.

U svojoj knjizi kaže: komunisti su mi oduzeli domovinu, oduzeli su mi mладост, najdraže djevojke i obitelj, dio sumi života uništili ali me nisu porazili, ja ne znam za poraz. Iz Rima, u svojoj pisanoj razglednici upravitelju zatvora Budoniju, kako su ga zvali zatvorenici, napisao je pozdrav iz Rima: "Gospodine upravnice, čitav život ču se boriti protiv komunizma i Vas, i pobijediti ču". Moj preminuli djed Stojan i preminuli župnik naše župe don Mate Nuić, za svog cimera Šćepu-Bucku su znali reći: "Taj Vam je uvijek rušio komunizam, makar slomio zatvorsku lopatu, škare, slomio kakav zatvorski loš stroj ili slično tomu".

Dragi Šćepo, kako Te ovdje svi tvoji zovu, tvom bratu Tomislavu najteže i Vamabližnjima, ali svima nama. Potoci ispraćaju na vječni počinak velikoga hrvatskog umjetnika, političara, emigranta, hrvatskog mislioca. Župa Bijelo Polje dala je dosta uglednih ljudi: od biskupa, svećenika, filozofa, liječnika, doktora znanosti sa raznih područja, ali umjetnika poput Šćepa, to imaju rijetki za čast. Neka naš Stjepan odlazi na počinak. Na mladima je zadaća zabiti tu duboko hrvatski barjak, kako bi naš umjetnik mogao mirno snivati. Na namaje zadaća obići metropole svijeta, naći njegove slike i iz njih vidjeti čemo svi da izviru potoci, trešnje u svibnju, smokve u kolovozu, grožđe u rujnu, snijeg na Veležu u studenom, polnoćka u župnoj crkvi, prašnjava cesta, i krivudava rijeka, pogнутa starica, mlada djevojka, preplanuo seljak, miris dunja, okupani borovi jutarnom rosom. To što je odnio u svijet pred dušmanima svoga naroda u smiraj jeseni prohladnog prosinca, iz dalekoga tuđeg svijeta, donio je u ovaj grob sačuvano u svojim djelima. Čuvajmo Stjepanov lik u dušama svojim. Njegova dušaje sve dala i pobijedila, i došla u svoj vječiti dom ove napačene hrvatske grude, hercegovačke jeseni u kutu katoličkog groblja Potoci - Boraca.

**Počivaj u miru Božjem,
naš dragi Bucko. AMEN!**

HDPZ - Podružnica Hercegovina

U SPOMEN MARIJI MARŠIĆ - ŠEST GODINA KASNIJE

"Tvojaje vanjština bila u skladu s Tvojim duhovnim vrijednostima." (Ruža Plesnih Sever)

U mislima i poštovanju koje je zapisala povodom iznenadne smrti Marije Maršić, tragično preminule 3. veljače 1996. nakon prometne nezgode, koja se dogodila kad je Marija na Dan sv. Blaža krenula u crkvu na Dan zaštitnika Dubrovnika sv. Vlaha, pa prelazeći ulicu pala podjureći auto. Našu Mariju poznaju gotovo sve zatvorenice Slavonske Požege. Marija je izdržala svu svoju nepravednu osudu što joj u Splitu izrekoše "u ime naroda". O Mariji veli Višnja Sever: "Ispratile suje 7. veljače mnoge njene supatnice na Mirogoju u njedra hrvatske zemlje koju je beskrajno ljubila."

Sestra, Marica Stanković, u svojoj knjizi "Godine teške i bolne" na stranici 23. veli: "U samici 'Rebeka' bile su Marija Maršić, Kaja Pereković, Miljenka Herceg, Ema Ferić, Nada Janeš, Marijana Stropnik, Darinka Bandjak, Đurđica Hilijan, Mira Vincjanović, Marija Gojanović, Seka Čop, Ivanka Puhalović i još puno drugih. Da, i Nada Miškulin, Slava Kassa, Nada Perlić, Vlasta Arnold". Ja velim, da bi trebala čitavajedna stranica da se ispisu imena svih koje su bile u "Rebeki" jerje tamo bilo oko 260 osuđenica koje su izolirane kao "posebno opasne" nacionalistkinje i ustašice. Iz Rebeke se jedino izlazilo na mrtvu šetnju i to dok su ostale osuđenice bile zatvorene u svojim sobama da ne dođu s nama u dodir. A Marija i Nada uz najčvršću i

nepokolebitu Vlastu Arnold i u tim teškim prilikama držale su, uz mnoge druge, duh i snagu teškog usuda nevino osuđenih. U toj "Rebeki" vrijeme se kratilo molitvom, slaganjem literarnih sastava koje se pisalo na listićima klozet papira ili na okrajku odbačenog omota od paketa. Dakako, tumačila se i "sudbina" iz napravljenih karata ili od osušenog zrnja graha. Ali "najuspjelija" je bila predstava koju je *napisala i izvodila naša grupa kao igrokaz "Hasanaginica"*. Sve je bilo unutar naše izolacije u prostoru stare štale gdje se nalazilo više od 260 osuđenica."

Sestra Marica sjeća se teškog života u tom paklu gdje su se našle hrvatske političke osuđenice, pa na stranici 60. piše: "Na jesen 1949. odvedene su u zagrebačku UDB-u Maca Orešković, Marija Maršić, Kaja Pereković, Nada Miškulin i još neke. Te su djevojke, osim Mace Orešković, bile mjesecima zlostavljane u Savskoj cesti. Napose Nada Miškulin. Nada Miškulin bilje glavni zadatak referenta Nikole Hećimovića." I dalje, na stranici 62. Marica veli: "Mene je najviše zadivila Nada Miškulin, najmlađa od posebno nepodobnih u logoru. Toliko ozbiljna, prisebna, stoicečka, kadkad upravo nedohvatna u svom miru. Nisam vidjela u životu takovu djevojku kao što je bila Nada... Marija Maršić, profesorica, Dubrovčanka, sigurno najintelligentnija od mlađeg naraštaja, zapravo, rijetki

pravi intelektualac... Tek nešto zbog koleričnog temperamenta, nagla i uglati, ali izvrstan vjernik, sve rješava na sasvim katoličkoj osnovi ... jako razvijen duh poštenja."

A kad Marica u svojoj knjizi govori "Život u novim samicama" (samice su bile pod samim krovom na tavanu glavne zgrade) koje su proživljavale osuđenice pod upravom za vrijeme Mije Hlada, zapisuje na stranici 102.: "No najbolnija točka novih samica bila je u tome što se nikako nije moglo uspostaviti kontakt s ostalim samicama. Tek drugi dan na šetnji vidjeli smo koliko nas ima i koje su... Dakle, ravno 14. Na tavanu je Vlasti i Brigitu dovedena Marica Đurđević i kriminalke Dragica i Panika... Sad je naš krug za šetnju biojako velik, vničinajoš uvijek strašna, pješčano tlo užareno. Vlastaje šetala daleko pred mnom i naši se pogledi nisu sretali. Marija je išla isto tako pred mnom, a Nadaje tapkala iza mene. Jedva smo kada iza leđa mogle kazati koju riječ." Nu, sestra Marica na stranici 42. veli i: "Doista, to je bila Sveta HRVATSKA! Povorka nevinih djevojaka! - Povorka nježnih majki! - Povorka nevinih žena! - A sve u molitvi!..."

Zbog svega toga što krasiti mnoge i zapravo većinu političkih osuđenica zaslužuje da se bar onih koje su već otišle u krilo Očevo, da ih se sjetimo i sa zahvalnošću istaknemo kao trajan

uzor nacionalne energije i ljubavi za Hrvatsku. U plejadi ovih čestitih žena stoji i naša Marija s kojom sam ja dvije godine zajedno radila u Zapovjedništvu za radnu službu ženske ustaške mladeži.

O Mariji u *Političkom zatvoreniku* broj 47 piše bivša pripadnica Radne službe Višnja Sever: "Srednju školu završilaje u Dubrovniku, a Ekonomski fakultet u Zagrebu. U Dubrovniku radi kao profesor na Trgovačkoj školi. Odgojena u izrazito nacionalnom duhu od starijeg brata Ante s radošću dočekuje NDH 1941. Godine 1943. postaje zapovjednica Radne službe u Zagrebu. Na toj dužnosti ostaje sve do sloma NDH. Po povratku sa Križnog puta osuđena je na 7 godina robije. Cijelu robiju provela je u KPD Požega, od toga (osim u Rebeki) još godinu dana u stragoj izolaciji. Prije izlaska s robije umro joj je otac koji ju nije dočekao, što dopunjuje njenu životnu patnju."

A Marija Maršić išla je teškim križnim putem na povratku od Dravograda sve do Osijeka pješice. Taj put je bio posebno težak jer je ona, uz plemenitu dr. Vojvodu čitavim putem brinula i zapravo između sebe nosila teško tjelesno i psihički malaksalu Nandu Miškuliu koju niti u najtežim prilikama nisu pustile da zaostane iz kolone znajući da onaj koji zaostane - toga ubiju. U tom ljudskom predanju osjeća se velika nesebičnost i ljubav. Marija i Nada ostale su na crti sudbine ili, bolje reći, Božje promisli da svjedoče ljubav i izdrže trpljenja za Domovinu, dok je nevina, plemenita dr. Vojvoda po povratku sa Križnog puta ubijena u Ogulinu pod lažnom optužbom za događaj u Glini.

Kaja Pereković

ANTON BILELA

- IN MEMORIAM -

Dne 15 studenog 2001. umro je u Vinkovcima nakon duže bolesti Anton Bilela, dugogodišnji politički zatvorenik, jedan među prvima osuđen na smrtnu kaznu.

Rođenje 16. travnja 1925, u Fojnici (BiH). Završio Franjevačku klasičnu gimnaziju u Visokom. Bio je pripadnik Škole časničkih pripravnika (Bojna jurišnika) u Zagrebu. Sa svojom bojnom se povlačio i u Bleiburgu 15. svibnja 1945. zarobljen od Engleza, koji ga odmah kao i cijelu bojnu izručiše partizanima. Nakon križnog puta i svih logora, početkom kolovoza biva kao mlađe godište mobiliziran u J.A. Nakon kratkog vremena s ostalim kolegama tiska letak u kojem poziva hrvatski narod na otpor protiv komunističkog sustava, a letak završava: "Dolje krvavi Staljin, dolje krvavi Tito, živila hrvatska"! Radi tog letka trinaest mlađih ljudi biva osuđeno na smrt, a devetnaest na vremenske kazne. Viši vojni sud kazne preinačuje u vremenske, ali na žalost ostaje jedan kojeg strijeljaju.

' Odrobjao si devet godina. Sve si nevolje i zla pobijedio i onu mračnu i krvavu trku pred Mariborom, kada smo se utrkivali s partizanima koji su bili na odmornim konjima, a nas dvojica bosi nosimo bolesnog Tomicu. Trkaje bila na sedam kilometara. I sve si pobijedio, ali ovog puta neprijatelj je bio jači.

Kroz cijeli život i velike kušnje ostao si vjeran i dosljedan našoj vjeri i domovini.

Neka Ti je laka hrvatska zemlja!

Tvoje preživjele kolege,

A. Ferenc i T. Obrdalj

U SPOMEN

MIRKO MAKAR

Preminuo u 70. godini života
u Plavšincu.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

HDPZ-Podružnica
Koprivničko-Križevačka

U SPOMEN

NEVENKA PARLOV

Preminula u 75. godini života
u Koprivnici.

Laka joj bila hrvatska zemlja.

HDPZ-Podružnica
Koprivničko-Križevačka

U SPOMEN

TEREZIJA RAUKER

Preminula u 89. godini života
u Sigetcu.

Laka joj bila hrvatska zemlja.

HDPZ-Podružnica
Koprivničko-Križevačka

U SPOMEN

VJEKOSLAV ROČEK

Preminuo u 90. godini života
u Križevcima.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

HDPZ-Podružnica
Koprivničko-Križevačka

U SPOMEN

NIKOLA KONTIĆ

Rođen 02.10.1934. u Trbounju,
općina Drniš, preminuo 25.01.2002.
uslijed teške bolesti.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

HDPZ-Podružnica Zadar

U SPOMEN

STJEPAN JOOS

preminuo u utorak 1. siječnja 2002. u
80. godini života nakon duge i teške
bolesti.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

RATKO POPAC

rođen 26. 06. 1928.

umro 27. 12.2001.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

VLADIMIR VEŠLIGAJ

umro 30. 12. 2001. u 76. godini
života nakon duge i teške bolesti.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

JOSIP MOČIĆ

rođen 18. 03. 1916.

umro 19.01.2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

IN DIESEM HEFT

Die zentrale kroatische Kulturinstitution, Matica Hrvatska, wurde 1842 gegründet. Allen politischen und wirtschaftlichen Schwierigkeiten zum Trotz füllte sie ihre Kulturaufgabe volle 130 Jahre aus. Dank der Matica Hrvatska wurden Hunderte von wertvollen Büchern veröffentlicht, unzählige Veranstaltungen abgehalten und es blieben riesige Nationalschätze erhalten. Der schwierigste Zeitabschnitt für die Tätigkeit der Matica Hrvatska begann mit dem Sieg der kommunistischen Partisanen 1945. Ganze zwanzig Jahre lang wurde Matica von kommunistischen Machthabern unter strenge Aufsicht gestellt. Doch, als Ende der 60-er Jahren im XX. Jahrhundert, die politische Tauzeit - Kroatischer Frühling genannt - beginnt, übernimmt Matica Hrvatska eine der führenden Rollen im Erwachen des Nationalbewußtseins und Demokratisierung der Gesellschaft. In der Zeit von 1967 bis 1971 war sie kultureller Brennpunkt, in dem, zahlreiche Ideen geboren wurden.

Unterdessen, beschließen kommunistische Mächte, angeführt mit Josip Broz Tito, Ende 1971 den Kroatischen Frühling zu ersticken. Matica Hrvatska befindet sich unter einem fürchterlichen Anschlag, worüber ihr damaliger Generalsekretär Jozo Ivičević, in diesem Heft berichtet. Die kommunistische Regierung versucht einen Teil der Führung von Matica Hrvatska zu gewinnen, um diese berühmte Kulturinstitution zu erniedrigen und ihre

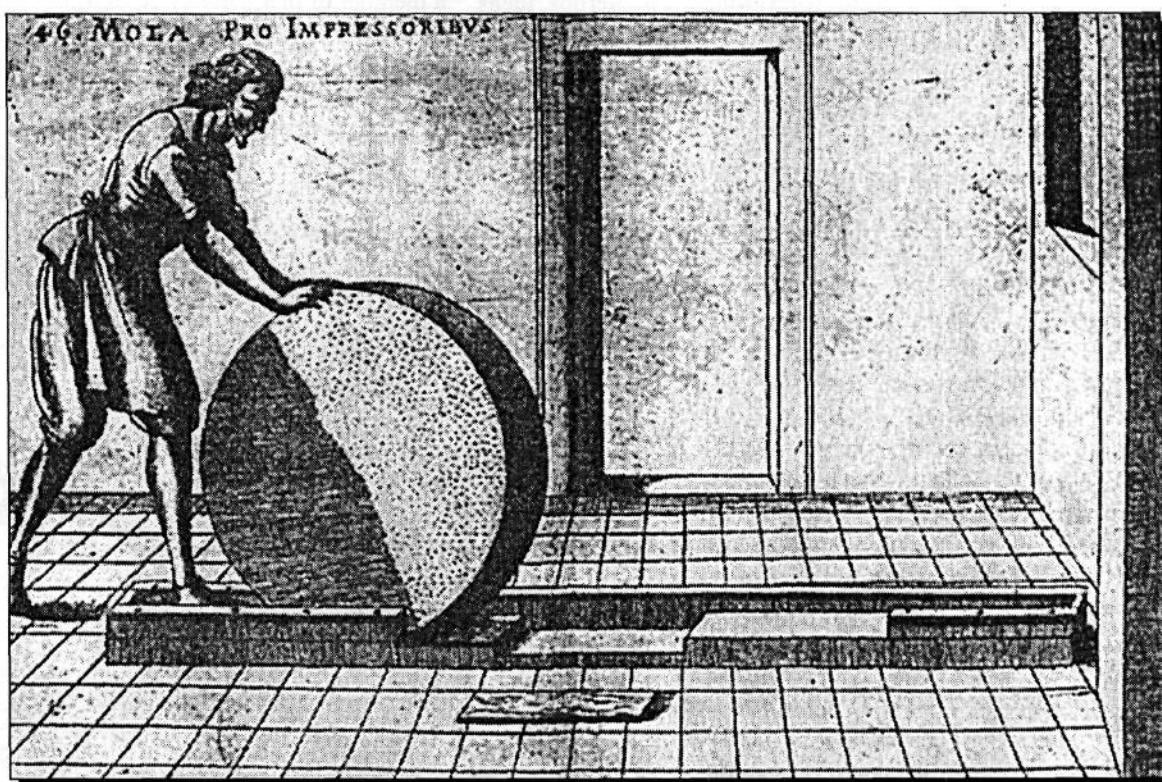
Kommissare zu installieren. Die Führung der Matica Hrvatska schlägt aber einstimmig solche Versuche ab. Das Regime entschliesst sich für offene Repression: Einige führende Leitungsmitglieder von Matica Hrvatska wurden auf montierten Prozessen verurteilt und der Matica jede Tätigkeit verboten.

Dieser brutale beispiellose Eingriff stellt eine Einführung in die neue, dunkle Zeit der kroatischen Geschichte dar. Vom Anfang 1972 werden unzählige politische Prozesse geführt und eine Menge junger gebildeter Menschen gehen in Kerker oder flüchten in die Emigration. Das Tätigkeitsverbot von Matica Hrvatska dauert bis 1990, dem Zusammenbruch des Kommunismus und Zerfall Jugoslawiens, an. Die Erneuerung von Matica Hrvatska

entwickelt sich parallel zur Erneuerung des demokratischen kroatischen Staates.

***

Über den bekannten kroatischen Schriftsteller Eugen Kumičić (1845-1904) schreibt in diesem Heft Ivan Gabelica. Istrien, eine kroatische Provinz, die sich Jahrhunderte lang ausserhalb des kroatischen Staates befand und zeitweise Venedig oder dem Habsburger Reich angehörte, ist Kumičić's Heimat. Als Resultat dieser politischen Zugehörigkeit ist es mit verschiedenen Nationalitäten bewohnt. Doch der zentrale und demografisch lebendste Kern ist dauerhaft kroatisch geblieben. Mit dem aus seiner Heimat mitgebrachtem kroatischen Nationalgedanken, zeigte sich Kumičić als fruchtbar und bedeutsamen Schriftsteller, aber auch als

Faust Vrancic: Machinae nove

bekanntem Politiker. Bei den Kroaten, sowie bei vielen anderen kleinen Völkern, übernahmen Schriftsteller und Sprachgelehrte sehr oft die Rolle von politschen Anführern, da der Kampf um die Nationalidentität mit dem Kampf für die eigene Sprache begann. Kumičić wurde bedeutendes Mitglied in der Partei des kroatischen Staatsrechtes, das sich in der zweiten Hälfte des XIX. Jh. einer Anlehnung an Wien oder Budapest widersetzte. Es verlangte, dass die Kroaten Herr im eigenen Haus werden und einen eigenen unabhängigen Staat gründen. Kumičić war bis zu seinem Tode (1904) Anhänger dieser Partei bzw. deren radikalen Flügels (Kroatische Reine Partei des Rechtes).

IN THIS ISSUE

The Central Croatian cultural institute, *Matrix Croatica*, was founded in 1842. For more than 130 years despite difficult political and economic circumstances, the institution continued to fulfil its cultural duty. Thanks to *Matrix Croatica* hundreds of valuable books were published and countless presentations were held and an enormous quantity of national treasure was preserved. The most difficult time faced by *Matrix Croatica* began with the victory of the Communist Partisans in 1945. As a result for a full twenty years the *Matrix Croatica* was succumbed to the strict eye of the communist government. However, when during the late sixties of the XX Century the political climate in the country began to warm up - known as the Croatian Spring - *Matrix Croatica* took on a leading role in awakening national awareness and the democratisation of society. In the period between 1967 to 1971, the institution was the cultural focal point from whence numerous ideas emerged.

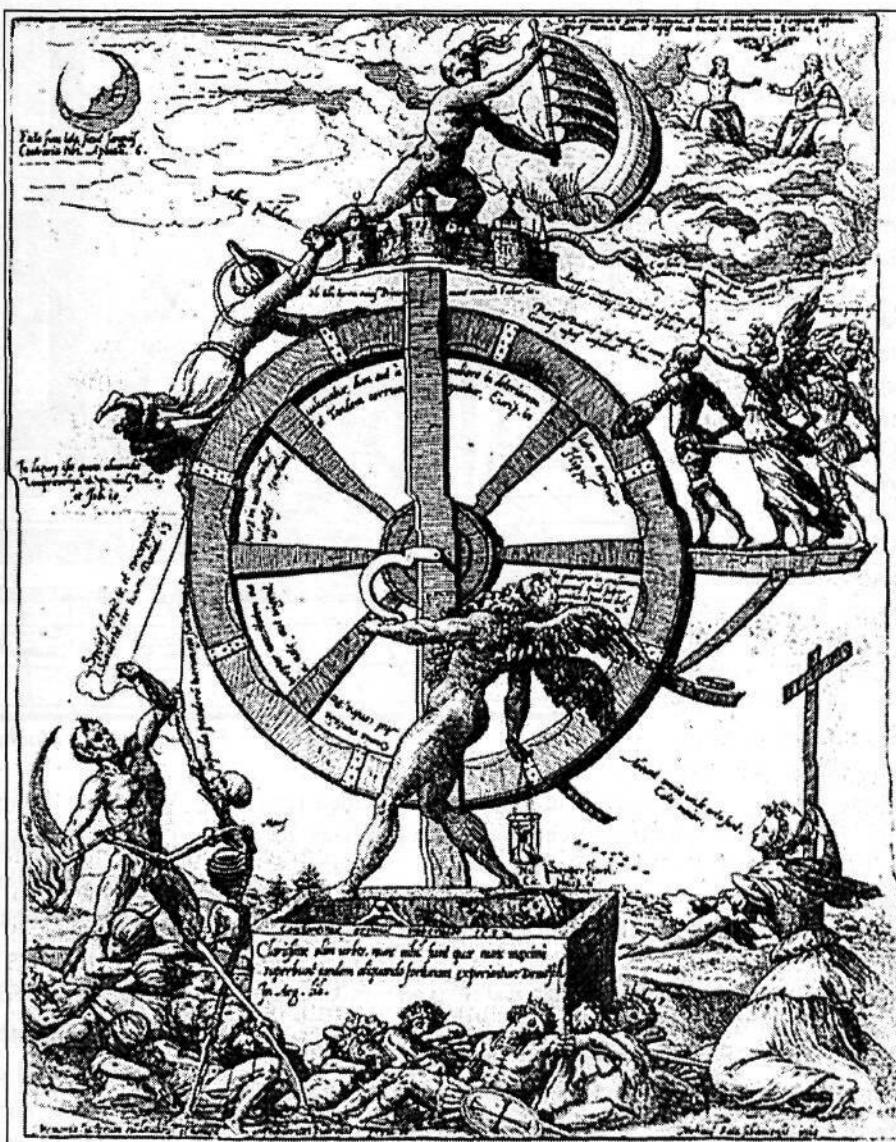
Nevertheless, at the end of 1971, the communist government - led by Josip Broz Tito - decided to quash the Croatian Spring. *Matrix Croatica* became the target of fierce attacks and these events are described in this issue by its then secretary-general Jozo Ivifcevid. The communist government tried to co-opt *Matrix Croatica's* leadership in an effort to humiliate that renowned cultural institution and managed to install its commissars for this purpose. Nevertheless, *Matrix Croatica's* leadership unanimously rejected any such attempts by the authorities. The regime then converted to open repression: several of the institution's leaders were sentenced at mounted political trials and the *Matrix Croatica* itself was prohibited from any further activities.

That brutal act of repression which had no precedence was an introduction into a new dark age of Croatia history. Commencing with 1972, numerous political trials were mounted and a massive number of young intellectuals were sent to prison or compelled to emigrate. The prohibition of *Matrix Croatica's* activities continued until 1990 and the fall of Communism and the disintegration of Yugoslavia. The revival of *Matrix Croatica* was seen comparably with the revival of democracy in Croatia.

* * *

Ivan Gabelica writes about renowned Croatian writer, Eugen Kumicic (1845-1904). Kumicic was born and grew up in Istria, a Croatian region which for centuries found itself outside the mainstream of Croatia's statehood and so it belonged to Venice or the Hapsburg Empire. As a result it is now populated with a population of varying national traces. However, the

central demographic core continually remained to be Croatian. Carrying the Croatian national thought with him from his homeland, Kumicic proved to be a fruitful and valuable writer and later a reputable politician. As was the case with many other small nations, the role of political forerunners was usually taken up by its writers and linguists. A similar situation existed amongst Croats because the struggle for national identity and self-determination often emerged from the struggle for one's own national language. Kumicic became a reputable member of the Croatia Statehood Rights Party which in the second half of the XX Century rejected any influence from Vienna or Budapest and demanded that Croats be themselves on their own land and for the establishment of their own independent state. Until his death (1904), Kumicic remained a member of that party or at least, its radical wing (the Croatian Pure Party of Rights).

Martin Rota Kolonic, Allegory III

PREZIDIJUM
SABORA NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE

1378/47

Broj. Pom.

Zagreb, dne 15. I. 1948.

NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA
OKRUŽNI SUD

SL. BROD

Primljeno dne 15. I. 1948.

BR. BROJ.	Redakcija jedinice	PR. LOZI
R-269/47	II	—
13		

Predsjedništvo Prezidijuma Sabora Narodne Republike Hrvatske na temelju čl. 2. zakona o davanju amnestije i pomilovanja NRH od 28. VI. 1947. U. br. 29, kao i čl. 5. toč. 17, te čl. 7. zakona o Prezidiju Sabora Narodne Republike Hrvatske od 22. I. 1947. U. br. 3; na svojoj sjednici, održanoj dne 15. I. 1948. donijelo je sljedeću

ODLUČU

Odbija se molba za pomilovanje ANTOLović MIHOSLAVA, koji je preuđen pravomnom presudom Okružnog судa u Sl. Brodu od 26. VI. 1947. broj E 269/47.

PAJMIK :

Jure Franičević v.r.

POTPREDSJEDNIK :

Mile Počuća v.r.

M.P.

Tecnost prijepisa ovjerava:

16. I. 1948.

Biciket

NUMERO. I.

IL REGIO DALMATA.

*Dii maris et terrae, tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, et spirare secundi.
Virg. En. III.*

SABATO 12 LUGLIO 1806.

Questo foglio esce in luce ogni Sabato, prima di mezzogiorno, dalla Stamperia di Antonio-Luigi Battara in Zara. L'abbonamento si fa al suo Negozio, ed è in ragione di Lire Venete dodici all'anno, contando anche a quadri mestre, trimestre, e mensilmente: ma ogni numero separatamente preso, si pagherà cinque soldi Veneti. Le spese di posta e porto fuori di Zara sono a carico dell'abbonato.

Riguardo agli atti e documenti pubblici del Regno e della Provincia, questo foglio è Offiziale.

E pur giunta finalmente quell'epoca, in cui cominci il risorgimento della Dalmazia! Questa in lontani tempi sì gloriosa ed illustre Provincia quanto non ha ella mai sofferto! Lunghe guerre, invasioni reiterate, sanguinose divisioni, disruzioni incredibili, disparati governi, e finalmente protettori ineeti, ignoranti ed espilatori, han convertita questa flerida ed interessante Provincia in un abietto, squalido e deplorabile paese.

Il Génio vittorioso di NAPOLEONE il Grande or la comprende nel vastissimo suo Impero, fagendola parte dell'Italico suo Regno. Alla vittoria, alla conquista questo incomparabile Eroe fa sempre succeder tosto le operazioni di pace e di sociale riordinamento. Nel fissare la forma politica e morale dell'Europa, per assicurarsene il duraturo riposo, e quindi la generale prosperità, egli non perde di vista la cura dei più distanti presi speciali: e tra questi dimostra di avere sommamente a cuore le valrose e nobili, ma sin ora troppo infelice popolazioni della Dalmazia. Egli accorse a di lei mali, le stende una provvida mano benefica; e scegliendo con questa Chi animato dal suo spirito serva con fervida energia alle sue intenzioni, lo spedisce ad imprendere là grand'opra.

Dall'arrivo di un tal personaggio, di cui basta a fare preclarissimo encomio l'essere stato a tal missione trascelto dal più veggente e perspicace consigliere degli uomini, comincia la nuova Scoria della Patria nostra.

Nessun argomento può degno della generali curiosità, nessun tempo piùatto a nutrirla con in-

BROJ I.

KRAGLSKI DALMATIN.

*Dii maris et terre, tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, et spirare secundi.
Virg. En. III.*

U SUBOTUNA 12 SARPGNA 1806.

Ovi list izodi nasvitlost svaku Subotu pervo podane iz Utistaonice Antonia-Luigia Battare u Zadru. Onni kojxele ulisti u drusbu nekose prikaze u Stampariu istogha, i plachiachie libara 12 Mletacki na godinu, dajuchi juspne za tri, ceteri, i cest misezi; dalli svaki list napose plachiase saldina per Mletacki, potroske od pose platichie drusba.

Paradi stuari od Vladaguja kojesu daju nasvitlost oni list Sluichchie.

Evo prige napokon onuo vrimen, u komu započimgle Dalmazia priuzimati drugoh priobilje, i uskarsnivati na nova dobra Svoga Stagna! Ova Darxava za tholiko, i tholiko vikova na glasu, i proslavgliegnu, koju zugru, koliko nevoglie nije igda ra-pila! Pridughe i prigeshtoke brez miratov brez broja poplavnih uslina naskočegna inosranski Naroda, neizrečana razrusečgost, brega redna razdilegna, vladagna brez ijedna ganutja, i milosardja, odvitnike nevridne, branječko neu-mitne, ova, i druga neizbroena rintulisu ova-Darxavri položnu, i od pročignagna i obratili u jedno misto od zopustegna i tamnosti, misto koje praječie gagniva na plaq, i milosargie.

Pragnuri slavo-dobitno Velikoga NAPOLEONA zdrav vije sada svomu priprostirionu czeštarstu imenijuchje jedan dio svoga Kragliestva od Talio. Potla, zadobitja odmejdona ovi vitez, komu nije prilike, cini svegier dasse mir izistini, i obchien-ski Slobod Naroda. Sasyim dasse uzdarxi u teškim zabavam, i za ustavonit način itroupravn od Europe, za uvardit jedan mir obchieni, stanvit, zatim gestrost pukar, niza nemigne negub sparte ri provigagna potribita onni pridaleki, i osobit mistas ovoga Kragliestva, iz megju koj cini vidic domu stojećima nasarezu ovi vridni, i plemenici, premda dosada malo sritni. Narod od Dalmazie, Xudan za izbaviteju iz nevoga koje gnu razveiglijući potpissem prux joj blagodornu lesnicu odabranuhi guseni onnighaz, koje nadaren sastav priglasjem, potaknut istom xegiom, za upanici novom entigmati kroz taj divisioke preceve odu-ze, i započeti privoliko dillo.

Od